



AFGANISTANIN NAISTEN ÄÄNI

Suomen ja Afganistanin välinen yhteistyö
afgaaninaisten silmin

NAISJÄRJESTÖJEN KESKUSLIITON SELVITYSTYÖ
HELSINKI 2023



KUVA: KAISA RAUTAHEIMO

Afganistanin naisten ääni

Raportin on tuottanut Naisjärjestöjen Keskusliitto

Kirjoittaja: Katri Merikallio

Avustaja: Shakiba Adil

Rahoitus: Ulkoministeriö

Kääntäjät: ruotsi: Annika Hinkkanen, englanti: Martta Mäkinen ja Merja Kähkönen, dari: Shakiba Adil

Ulkoasu: Milla Saarikko

Paino: Sokkeli, tammikuu 2023

Naisjärjestöjen Keskusliiton Afganistanin naisten ääni -hankkeen ohjausryhmä 2022–23:

pj. Terhi Heinilä

Saara-Sofia Siren, Naisjärjestöjen Keskusliiton pj.

Eva Biaudet, IONK pj.

Bahar Mozaffari, Naisjärjestöjen Keskusliiton hallituksen jäsen,

Katri Merikallio, Shakiba Adil, Merja Kähkönen, Annika Hinkkanen

Lisäksi on kuultu asiantuntijoita.

Eriyksiötto kuvista: Kaisa Rautaheimo, HS, Kirsi Mattila

Naisjärjestöjen
Keskusliitto

AFGANISTANIN NAISTEN ÄÄNI

**Suomen ja Afganistanin välinen yhteistyö
afgaaninaisten silmin**

KATRI MERIKALLIO

SISÄLLYS

Lyhenteet.....	6
Kiitokset	7
Tiivistelmä.....	9
Toimenpiteet ja suositukset	11
Sammanfattning.....	15
Åtgärder och rekommendationer.....	17
Abstract.....	20
Action and recommendations	22
26	خلاصه
28	پیشنهادات ، اقدام و اجرا
ALUKSI.....	30
LUKU 1: EUPOL - Naispoliisien ja -syyttäjien mutkikas ura.....	32
LUKU 2: Afganistanin 1325-toimintaohjelmasta Suomen lippulaiva.....	47
LUKU 3: MSIA - Edessä tuhoisa kierre: naislääkärit lähtevät, uusia ei tule.....	61
LUKU 4: AIHRC - Ihmisoikeuskomission sitkeä taistelu naisten puolesta.....	70
LUKU 5: Ammattikoulutusta Afganistanin naistoimittajille.....	84
LUKU 6: Naiset rauhanneuvottelujen pöydissä.....	97
LUKU 7: "Maailman rohkeimmat naiset kaduilla".....	105
LOPUKSI.....	115

LYHENTEET

- AIHRC** Afganistanin riippumaton ihmisoikeuskomissio
- ANP** Afganistanin kansallinen poliisi
- ARTF** Afganistanin jälleenrakennusrahasto, Maailmanpankki
- AWJU** Afganistanin naistoimittajien liitto
- AWN** Afganistanin naisjärjestöjen kattojärjestö
- CMI** Martti Ahtisaari Peace Foundation
- EUPOL** EU:n siviilikriisinhallintaoperaatio
- EVAW** Naisiin kohdistuvan väkivallan kieltävä laki
- ISAF** Naton johtama kriisinhallintaoperaatio
- ISIS-K** Islamic State Khorasan Province
- MSIA** MSI Reproductive Choices, Afghanistan
- NAP** Kansallinen toimintaohjelma
- NATO** Pohjois-Atlantin puolustusliitto
- NAWA** Afganistanin naisjärjestöjen keskusliitto
- SIGAR** Yhdysvaltain Afganistanin jälleenrakentamisen erityistarkastajaelin
- TTP** Pakistanissa toimiva Taliban
- OECD** Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestö
- UNICEF** YK:n lastenjärjestö
- UNAMA** YK:n Afganistanin poliittinen operaatio
- UNHCR** YK:n pakolaisjärjestö
- UN WOMEN** YK:n tasa-arvojärjestö
- WPSO** Women & Peace Studies -järjestö

Talibanin valtaantulo Afganistanissa syksyllä 2021 järkytti laajasti naisten oikeuksien puolustajia kaikkialla maailmassa. Suomi tuki 20 vuoden ajan sukupuolten tasa-arvoa ja naisten oikeuksia Afganistanissa. Naisjärjestöjen Keskusliitto selvitti ensimmäisten joukossa, mitä Suomen kanssa yhteistyötä tehneet Afganistanin naiset kumppanuudesta ajattelevat. Naisjärjestöjen Keskusliiton Afganistanin naisten ääni -selvitys on osa kansainvälisen ihmisoikeusasiain neuvottelukunta IONK:n feministisen ulkopoliittikan suosituksia.

Erityisen merkittävää oli saada kuuluviin raporttiin haastateltujen Afganistanin naisten ääni. Lämmin kiitos teille haastatelluille, että olitte valmiita jakamaan elämäne näin vakavassa ja vaikeassa tilanteessa. Kiitos myös haastatelluille asiantuntijoille Suomessa ja kansainvälisesti.

Raportin on kirjoittanut toimittaja, tietokirjailija **Katri Merikallio**. Tärkeässä roolissa oli toimittaja **Shakiba Adil**, joka järjesti yhteydet haastateltaviin, tulkkasi haastattelut ja toi tärkeää ajankohtaista tietoa Afganistanin naisten tilanteesta. Suuri kiitos teille molemmille kaikesta erinomaisesta asiantuntemuksestanne ja valtavan suuresta sitoutumisesta tähän hankkeeseen. Uskomme työllänne olevan erityinen merkitys.

Hankkeen ohjausryhmässä vuosina 2022–23 ovat lisäksi toimineet kansanedustaja, IONK:n puheenjohtaja **Eva Biaudet**, Naisjärjestöjen Keskusliiton varapuheenjohtaja **Bahar Mozaffari**, Katri Merikallio, Shakiba Adil, Naisjärjestöjen Keskusliiton vaikuttamisen ja kansainvälisten asioiden asiantuntija **Merja Kähkönen** ja vaikuttamisen asiantuntija **Annika Hinkkanen**. Lisäksi ohjausryhmä on kuullut asiantuntijoita. Ohjausryhmä oli keskeisessä roolissa hankkeen ideoinnissa – erityiskiitos Eva Biaudet – sen tavoitteiden suunnittelemisessa ja raportin suositusten laatimisessa. Raporttiin oli mahdollisuus käyttää Helsingin Sanomien, valokuvaaja **Kaisa Rautaheimon** ja Naistoimittajat ry:n **Kirsi Mattilan** erinomaisia valokuvia. Merja Kähkönen ja Annika Hinkkanen olivat tiiviisti mukana raportin ja julkaisun tuottamisessa. Suuri kiitos teille kaikille!

Haluamme erityisesti kiittää ulkoministeriötä ja ulkoministeri **Pekka Haavisto**a tuesta raportin tuottamiseksi ja kaikesta tärkeästä työstä Afganistanin naisten vaikean tilanteen auttamiseksi. Ilman ulkoministeriön kansainvälisen rauhanvälitystyön taloudellista tukea Naisjärjestöjen Keskusliiton hanke ei olisi ollut mahdollinen. Kiitos ulkoministeriön Afganistan-tiimille ja tasa-arvosuurlähettiläs **Katri Viinikalle** kaikesta asiantuntemuksesta ja yhteistyöstä.

Suomen toimista Afganistanissa on tehty useita selvityksiä ja tutkimuksia. Ulkopoliittinen instituutti julkaisi joulukuussa 2022 eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan toimeksi antaman raportin Suomi Afganistanissa 2001–2021: Vakauttamisesta ulko- ja turvallisuuspoliittisten suhteiden vaalimiseen ja Puolustusministeriö elokuussa 2022 Afganistan-selvityksen. Ulkoministeriö selvittää vielä vuonna 2023 Suomen osallistumista kriisinhallintaan Afganistanissa. Naisjärjestöjen Keskusliiton raportti tuo osaltaan tärkeän naisten näkökulman em. selvityksiin. Lämmin kiitos Ulkopoliittiselle instituutille, erityisesti johtava tutkija **Katariina Mustasillalle** erinomaisesta yhteistyöstä raporttimme toteuttamisessa. Luottamuksellinen yhteistyö Ulkopoliittisen instituutin kanssa raporttien työnjaossa ja valmistelussa sekä mahdollisuus tutkimusten tulosten läpikäyntiin, kaikesta tästä on ollut korvaamaton apu työllemme. On ollut myös tärkeää, että media on nostanut Afganistanin naisten vaikean tilanteen ja raporttimme teemat ja suositukset näkyvästi esiin.

Haluamme jatkossakin kuulla Afganistanin naisten äänen, emme voi unohtaa heitä. Suomen on tärkeää jatkaa tukeaan Afganistanin naisille. Naisten tulee voida tehdä työtä, opiskella, toimia kansalaisjärjestöissä ja päättää omasta kehostaan. Naisjärjestöt haluavat jatkaa työtä yhdessä Afganistanin naisten kanssa.

Helsingissä 21.2.2023

Naisjärjestöjen Keskusliitto – Kvinnoorganisationernas Centralförbund ry

Saara-Sofia Sirén, puheenjohtaja

Terhi Heinilä, pääsihteeri, ohjausryhmän puheenjohtaja

TIIVISTELMÄ

Suomi on vuodesta 2002 alkaen tukenut sukupuolten tasa-arvoa ja naisten oikeuksia Afganistanissa. Maa oli vuosien ajan Suomen kehitysavun suurin vastaanottajamaa. 20 vuoden aikana Suomi on käyttänyt yli 430 miljoonaa euroa kehitysyhteistyöhön ja siviilikriisinhallintaan.

Naisjärjestöjen Keskusliitto halusi selvittää, mitä Suomen kanssa yhteistyötä tehneet afgaaninaiset kumppanuudesta ajattelevat. Mihin pyrittiin, mitä tehtiin ja kuinka hyvin tässä onnistuttiin? Ja mitä afgaaninaiset nykytilanteessa ajattelevat ja minkälaista yhteistyötä Suomelta toivovat?

Raporttia varten haastateltiin 30 afganistanilaista (28 naista, 2 miestä) sekä 16 suomalaista ja kansainvälistä asiantuntijaa sekä viranhaltijaa. Haastateltujen afgaaninaisten joukossa on poliiseja, ministereitä, poliitikkoja, toimittajia, lääkäreitä, opiskelijoita, naisaktivisteja, järjestövaikuttajia sekä entisiä viranhaltijoita. Merkittävä osa heistä voidaan määritellä ihmisoikeuspuolustajiksi.

Haastatelluista runsas puolet asuu edelleen Afganistanin sisällä, hieman vajaa puolet on lähtenyt maasta, suurin osa Talibanin anastettua vallon. Haastateltavat ovat eri ikäisiä ja heitä tulee eri etnisistä ryhmistä.

Suomen rahoittamasta yhteistyöstä Naisjärjestöjen Keskusliitto valitsi katsaukseen joukon erilaisia ja eri kokoisia hankkeita, joita yhdisti tavoite vahvistaa afgaaninaisten asemaa. Joukossa on kumppaneita, joiden kanssa yhteistyö on kestänyt jo 20 vuotta ja jatkuu yhä.

Afgaaninaisten ja -tyttöjen lisääntymisterveyttä on 20 vuoden aikana edistetty MSI Reproductive Choices -järjestön kautta. Suomen tuki tänä aikana on ollut 14 miljoonaa euroa. Järjestön palveluista ovat hyötäneet sadat tuhannet erityisen haavoittuvassa asemassa olevat afgaaninaiset ja -tytöt, ja äitiyskuolleisuus on vähentynyt. Työ jatkuu entistäkin vaikeammassa tilanteessa: naislääkäreitä on lähtenyt maasta eikä uusia ole tiedossa.

Pitkäaikainen ja merkittävä tukija (10,8 miljoonaa euroa) Suomi oli myös Afganistanin riippumattomalle ihmisoikeuskomissiolle AIHRC:lle. Se raportoi ihmisoikeuksien tilasta, vaikutti merkittävällä tavalla lainsäädäntöön ja tuki väkivaltaa kokeneita naisia viemään asiansa oikeusistuimen käsitelyyn. Se pyrki myös kitkemään naisten ja lasten ihmisoikeuksia polkevia haitallisia perinteitä.

Naispoliiseja ja -syyttäjiä Suomi oli mukana aktiivisesti kouluttamassa muiden EU-maiden kanssa yhteisessä EUPOL-hankkeessa. Tärkeänä pidetyn poliisi-syyttäjän-käsikirjan tuottamisessa Suomen rooli oli keskeinen.

Kustannuksiltaan pieni, mutta maassa hyvin tunnettu, oli afgaaninaistomit-tajien koulutukseen keskittyvä kansalaisjärjestöhanke Learning Together. Se nosti yli 500 naistoimittajan ammatillista osaamista ja naisten oikeuk-sien näkyvyyttä afgaanimediassa.

Suomen kädenjälki näkyi vahvana myös Afganistanin Naiset, rauha ja tur-vallisuus 1325 -kansallisen toimintaohjelman valmistelussa. Työ oli haasta-va sekä kompetenssin että sitoutumisen puutteen vuoksi. Prosessi kuiten-kin nosti naisten aseman päättäjien pohdittavaksi, lisäsi yleistä tietoisuutta naisten oikeuksista ja vaikutti väestön asenteisiin.

Ymmärtääksemme, miten afgaaninaiset päätyivät takaisin Talibanin ikeen alle, raportissa kuullaan Dohan neuvotteluihin osallistuneita naispuolisia rau-hanneuvottelijoita. He avaavat kulissien takaista todellisuutta neuvottelupöy-dän ääreltä. He saivat Suomelta tukea, mutta ei merkittävässä määrin.

Lopuksi raportissa kuullaan naisia, jotka Talibanin uhmaten osoittavat mieltä kaduilla ja vaativat naisten oikeuksien palauttamista sekä niitä nai-sia, jotka nyt perustavat pieniä oma-apuryhmiä ja järjestöjä selviytyäkseen yhdessä uudessa, entistäkin vaikeammassa tilanteessa. Nämä ryhmät tar-vitsevat kansainväliseltä yhteisöltä tukea ja rohkaisua.

Haastatellut yhteistyökumppanit arvostivat Suomen pitkäjänteistä tukea ja toimintaa afgaaninaisten hyväksi. Suomi koettiin kuuntelevana ja luo-tettavana kumppanina, joka oli aidosti sitoutunut tasa-arvon ja ihmisoikeuksien edistämiseen.

Suomen profiloituminen tasa-arvon edistäjänä luo myös odotuksia. Tali-ban on valtaannousun 2021 jälkeen kaventanut rajusti afgaaninaisten pe-rustavanlaatuisia ihmisoikeuksia, ja moni Suomen kanssa yhteistyötä teh-nyt ihmisoikeuspuolustaja on vakavassa vaarassa. Heidän auttamisensa turvallisesti ulos maasta kuuluu myös Suomelle.

Erityisen tärkeänä haastatellut pitävät koko maan kattavan ihmisoikeus-monitoroinnin tehostamista. Vain luotettavan dokumentoinnin avulla val-taa pitävä Taliban voidaan saattaa vastuuseen teoistaan.

Yhteistyökumppanit toivovat, että Suomi toimii entistä aktiivisemmin af-gaaninaisten puolesta kansainvälisillä foorumeilla, eritoten EU:ssa ja YK:n ihmisoikeusneuvostossa. He myös pyytävät, että Suomi muiden joukossa jatkaa tiukasti Talibanin painostamista koulujen ja yliopistojen avaamiseksi tytöille sekä naisten työnteon vapauttamiseksi.

Miltei jokainen haastateltu nainen myös vetoaa suoraan Suomeen: "Älkää unohtako meitä, seiskää meidän rinnallamme nyt, kun me sitä kaikkein eniten tarvitsemme."

Toimenpiteet ja suositukset

Kun Suomi päätti vuonna 2001 osallistua Afganistanin-operaatioon osana kansainvälistä koalitiota, naisten ja tyttöjen aseman edistäminen ja tasa-arvo nousivat keskeiseksi perusteeksi väliintulolle.

20 vuotta kestäneiden ponnistelujen jälkeen Afganistanin naisten tilanne romahti elokuussa 2021, kun Taliban nousi takaisin valtaan. Afganistan on ainoa maa maailmassa, joka kieltää tyttöjen ja naisten opiskelun. Naisten ihmisoikeuksia poljetaan väkivalloin.

Toimenpide-ehdotukset pohjaavat Naisjärjestöjen Keskusliiton selvitystyöhön. Naisjärjestöjen Keskusliitto jatkaa työtä Afganistanin naisten tukemiseksi.

Naisjärjestöjen Keskusliitto edellyttää Suomelta seuraavia toimenpiteitä:

1. Suomi ottaa entistä aktiivisemmän ja aloitteellisemmän roolin YK:ssa ja sen alajärjestöissä, YK:n ihmisoikeusneuvostossa ja EU:ssa Afganistanin naisten oikeuksien ja ihmisoikeuksien palauttamiseksi. Suomi yhdessä kansainvälisen yhteisön kanssa
 - jatkaa Talibanin painostamista niin, että Taliban palauttaa naisten ja tyttöjen oikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen kansainvälisten ihmisoikeussopimusten, kuten CEDAW ja Pekingin toimintaohjelma, mukaisesti
 - varmistaa, ettei Talibanin hallintoa kansainvälisesti tunnusteta, ennen kuin se on palauttanut naisten ja tyttöjen oikeudet
 - perustaa pysyvän elimen diasporassa olevien afgaaninaisten äänen kuulumiseksi YK:n ihmisoikeusarkkitehtuurissa
 - etsii väyliä tukea afgaaninaisten taloudellista toimeliaisuutta ja kapasiteetin vahvistamista
 - etsii keinoja tukea koulujen avaamista tytöille ja naisille kaikilla koulutuksen asteilla ja oppiaineissa, mukaan lukien yliopistot, sekä hyödyntää tässä vaihtoehtoisia keinoja, kuten radiota ja etäyhteyksiä
 - jatkaa ja lisää ponnistelujaan afgaaninaisten seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien turvaamiseksi tilanteessa, jossa naislääkärien määrä laskee dramaattisesti
 - jatkaa ponnisteluja afgaaninaiisiin kohdistuvan niin fyysisen kuin henkisen väkivallan estämiseksi sekä sen varmistamiseksi, että naislääkäreitä on joka maakunnassa
 - valmistautuu lisäämään tukeaan afgaaninaisille voimakkaasti siinä vaiheessa, kun poliittinen tilanne Afganistanissa muuttuu.

2. Suomi tekee YK:n ihmisoikeusneuvostossa aloitteen koko Afganistanin kattavan, pysyvän ihmisoikeusmonitorointimekanismin luomiseksi.
 - Monitorointimekanismille taataan sellaiset resurssit, joilla monitorointi pystytään ulottamaan koko maan kattavaksi, ja se kiinnittää erityistä huomiota naisten ihmisoikeuksiin.
3. Suomi yhdessä kansainvälisen yhteisön kanssa rohkaisee YK:ta fasilitoimaan vuoropuhelua Talibanin ja afgaaninaisten välillä ja
 - pyytää YK:ta muodostamaan Talibanin ja afgaaninaisten välille nopean kommunikoinnin kanavan.
4. Suomi kehittää Afganistaniin suuntautuvia rahoitusmekanismejaan niin, että myös pienet, naisten asemaa, toimeentuloa ja henkistä hyvinvointia vahvistavat kansalaisjärjestöt voivat nykyistä kevyemmin hakea rahoitusta hankkeilleen.
 - Rahoitus mahdollistaa naisjärjestöjen kansainvälisen verkostoitumisen. Naisjärjestöjä tuetaan systemaattisesti kansallisesti ja kansainvälisesti, jotta ne voivat tarjota vertaistukea toisilleen.
 - Suomi ei kanavoi rahoitusta Talibanin kautta ja vaikuttaa kansainväliseen yhteisöön sen seuraamiseksi, että rahaa ei päädy Talibanille.
5. Suomi ottaa viivytyksettä käyttöön ihmisoikeuspuolustajille tarkoitettua humanitaarisen viisumin niin, että se mahdollistaa suojelun tarjoamisen naisihmisoikeuspuolustajille – naisjärjestöjen aktivisteille ja naisoimittajille.
 - Suomi rakentaa mekanismista joustavan, nopean ja ihmisten yksilölliset tilanteet ja perheet huomioivan.
 - Suomi tukee aktiivisesti Afganistanin naisihmisoikeuspuolustajien mahdollisuutta hakea humanitaarista viisumia.
 - Suomi tarjoaa suojelua Afganistanin naisihmisoikeuspuolustajille myös pakolaiskiintiön kautta sekä kehittää uusia työkaluja niiden auttamiseksi, joiden ihmisoikeuksia rikotaan sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella.
6. Suomi yhdessä kansainvälisen yhteisön kanssa ottaa uusien kriisinhallintaoperaatioiden suunnittelun pohjaksi kohdemaan historian, kulttuurin, naisten aseman ja oikeudet sekä talouden rakenteet.
 - Ennen uusiin kriisinhallintaoperaatioihin ryhtymistä Suomi yhdessä kansainvälisen yhteisön kanssa tekee kattavan ja huolellisen selvitystyön kohdemaasta ja käyttää sitä koko operaation ajan suunnittelun ja päätöksenteon pohjana.
 - Paikallisten naisten osallistuminen esimerkiksi poliisitoimintaan suunnitellaan niin, että naiset eivät joudu merkittävään ristiriitaan tai jopa vaaraan oman kulttuurin, traditioiden ja toisaalta ammatillisten vaatimusten välillä.

- Ennen uuteen siviilikriisinhallintaoperaatioon ryhtymistä Suomi sitoutuu varmistamaan hankkeisiin osallistuvien henkilöiden turvallisuuden myös operaation päättyessä.
7. Suomi sitoutuu sukupuolten tasa-arvoa ja naisten oikeuksia ihmisoikeusperustaisesti ja intersektionaalisesti edistävään ulkopoliittikkaan (Feminist Foreign Policy, FFP) siten, että edellä mainitut suositukset ovat osa tätä politiikkaa.
- Suomi varmistaa, että turvallisuuspolitiikka ei ole sukupuolisoikeaa vaan siinä huomioidaan eksplisiittisesti naisten ja tyttöjen ihmisoikeudet ja osallistuminen.
 - Suomi ottaa YK:n Naiset, rauha ja turvallisuus 1325 -päätöslauselman kiinteäksi osaksi tasa-arvoa edistävää ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa.
 - Suomi jatkaa Afganistanin naisten tilanteen seuraamista naisten omasta näkökulmasta.



SAMMANFATTNING

Finland har sedan 2002 stött jämställdhet och kvinnors rättigheter i Afghanistan. Landet var i flera år den största mottagaren av finskt utvecklingsbistånd. Under 20 år har Finland lagt över 430 miljoner euro på utvecklingssamarbete och civilkrishantering.

Kvinnorganisationernas Centralförbund ville ta reda på hur de afghanska kvinnor som jobbade med Finland upplever samarbetet. Vilka var målen och vad uppnåddes? Hur upplever de afghanska kvinnorna den nuvarande situationen och vilken typ av samarbete önskar de med Finland?

För denna rapport genomfördes intervjuer med 30 afghaner (28 kvinnor, 2 män) samt 16 finska och internationella experter och tjänstemän. Bland de intervjuade afghanska kvinnorna finns poliser, ministrar, politiker, journalister, läkare, studenter, kvinnorrättsaktivister, organisationsledare och tidigare tjänstemän. Ett betydande antal av de intervjuade kan kallas människorättsförsvarare.

Lite mer än hälften av de intervjuade bor fortfarande i Afghanistan, resten har lämnat landet - de flesta av dem efter talibanernas maktövertagande. De intervjuade är i olika åldersgrupper och kommer från olika etniska grupper.

Kvinnorganisationernas Centralförbund valde ut ett antal olika projekt som finansierats av Finland för rapporten. Det gemensamma målet för dessa projekt var att stärka de afghanska kvinnornas ställning. För vissa partners har samarbetet med Finland varit aktivt i över 20 år och pågår fortfarande.

Under dessa 20 år har organisationen MSI Reproductive Choices med Finlands stöd tillhandahållit reproduktiv hälsovård för afghanska kvinnor och flickor till ett värde av 14 miljoner euro. Organisationens tjänster har gynnat hundratusentals afghanska kvinnor och flickor i särskilt utsatta ställningar och minskat mödradödligheten. Arbetet fortsätter i en alltmer krävande situation; kvinnliga läkare lämnar landet och det finns inga andra som kan ersätta dem.

Finland gav också ett betydande långsiktigt stöd (10,8 miljoner euro) till Afghanistans oberoende kommission för mänskliga rättigheter (AIHRC). AIHRC rapporterade om läget för de mänskliga rättigheterna i landet, påverkade lagstiftningen i betydande grad och stödde kvinnor som utsatts för våld att ta sina fall till domstol. Kommissionen strävade också efter att utrota skadliga metoder som undertrycker kvinnors och barns mänskliga rättigheter.

Tillsammans med andra EU-länder deltog Finland i EUPOL-uppdraget för att utbilda kvinnliga poliser och åklagare. Finland spelade en grundläggande roll i utarbetandet av den viktiga handboken för samarbete mellan polis och åklagare.

Det kostnadseffektiva projektet Learning Together fokuserade på utbildning av kvinnliga journalister i Afghanistan, och var allmänt känt i landet. Projektet förbättrade yrkeskunskaperna hos över 500 kvinnojournalister och synliggjorde kvinnors rättigheter i afghanska medier.

Finland hade också en stark inverkan på utarbetandet av Afghanistans nationella handlingsplan för 1325 om kvinnor, fred och säkerhet. Projektet var utmanande både på grund av bristande kompetens och lågt engagemang. Trots det ledde processen till att beslutsfattarna tog hänsyn till kvinnors ställning, allmänhetens medvetenhet om kvinnors rättigheter ökade och befolkningens attityder påverkades.

För att förstå hur afghanska kvinnor föll tillbaka under talibanernas ok innehåller rapporten intervjuer med kvinnofredsförhandlare som deltog i Doha-samtalen. De avslöjar verkligheten bakom kulisserna vid förhandlingsbordet. De fick visst stöd från Finland, men inte i någon större utsträckning.

Slutligen innehåller rapporten röster från kvinnor som trotsar talibanerna, demonstrerar på gatorna och kräver att kvinnors rättigheter ska återställas. Rapporten lyfter röster av kvinnor som nu startar egna små självhjälpsgrupper och organisationer för att överleva tillsammans i en ny, än mer krävande situation. Dessa grupper behöver stöd och uppmuntran från det internationella samfundet.

De intervjuade parterna uppskattade Finlands långsiktiga stöd och åtgärder för afghanska kvinnor. De ansåg att Finland var en lyssnande och pålitlig partner som verkligen engagerade sig för att främja jämställdhet och mänskliga rättigheter.

Finlands profil som en främjare av jämställdhet skapar också förväntningar. Sedan talibanerna tog makten 2021 har de afghanska kvinnornas grundläggande mänskliga rättigheter kraftigt begränsats, och många människorättsförsvare som samarbetat med Finland är i livsfara. Att hjälpa dem att lämna landet på ett säkert sätt är också Finlands ansvar.

De intervjuade anser att det är särskilt viktigt att stärka övervakningen av de mänskliga rättigheterna i hela landet. Endast genom tillförlitlig dokumentation kan de styrande talibanerna ställas till svars för sina handlingar.

Partnerna förväntar sig att Finland ska vara ännu mer aktivt för de afghanska kvinnorna i internationella forum, särskilt i EU och FN:s råd för

mänskliga rättigheter. De ber också att Finland, bland andra, fortsätter att utöva påtryckningar på talibanerna för att de ska öppna skolor och universitet för flickor och tillåta kvinnor att jobba.

Nästan alla intervjuade kvinnor vädjar direkt till Finland: "Glöm inte bort oss; stå vid vår sida nu när vi behöver det som mest."

Åtgärder och rekommendationer

När Finland 2001 beslutade att delta i uppdraget i Afghanistan som en del av den internationella koalitionen, blev främjandet av kvinnors och flickors ställning samt jämställdhet en viktig orsak till insatsen.

Efter 20 års insatser kollapsade kvinnornas situation i Afghanistan i augusti 2021 när talibanerna återvände till makten. Afghanistan är det enda landet i världen som förbjuder utbildning av flickor och kvinnor. Kvinnors mänskliga rättigheter trampas våldsamt på.

Åtgärdsförslagen baserar sig på rapporten från Kvinnoorganisationernas Centralförbund. Förbundet kommer att fortsätta arbetet för att stödja kvinnor i Afghanistan.

Kvinnoorganisationernas Centralförbund uppmanar Finland att vidta följande åtgärder:

1. Finland tar en mer aktiv roll och initiativ i FN och dess organ, FN:s råd för mänskliga rättigheter och EU för att återupprätta afghanska kvinnors rättigheter och mänskliga rättigheter. Finland tillsammans med det internationella samfundet:
 - fortsätter att utöva påtryckningar på talibanerna för att återupprätta respekten för kvinnors och flickors rättigheter och mänskliga rättigheter i enlighet med internationella människorättsinstrument som CEDAW och Pekingplattformen.
 - säkerställer att talibanregimen inte erkänns internationellt förrän den har återupprättat kvinnors och flickors rättigheter.
 - Inrättar ett permanent organ för att de afghanska kvinnorna i diasporan ska kunna göra sin röst hörd i FN:s människorättsarkitektur.
 - söker sätt att stödja afghanska kvinnors ekonomiska egenmakt och kapacitetsuppbyggnad.

- söker sätt att stödja öppnandet av skolor för flickor och kvinnor på alla utbildningsnivåer och i alla ämnen, även på universiteten, vid behov med hjälp av alternativa metoder som radio och distansutbildning
 - fortsätter och ökar sina insatser för att skydda de afghanska kvinnornas sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter mot bakgrund av det dramatiskt minskande antalet kvinnliga läkare
 - fortsätter sina ansträngningar för att förhindra både fysiskt och psykiskt våld mot afghanska kvinnor och se till att det finns kvinnliga läkare i varje provins.
 - förbereder sig på att kraftigt öka sitt stöd till afghanska kvinnor när den politiska situationen i Afghanistan förändras.
2. Finland tar i FN:s råd för mänskliga rättigheter initiativ till att inrätta en permanent övervakningsmekanism för mänskliga rättigheter för hela Afghanistan.
 - Övervakningsmekanismen garanteras sådana resurser så att övervakningen kan utvidgas till hela landet och att det ägnar särskild uppmärksamhet åt kvinnors mänskliga rättigheter.
 3. Finland uppmuntrar tillsammans med det internationella samfundet FN att organisera dialogen mellan talibanerna och de afghanska kvinnorna, och
 - uppmanar FN att inrätta en kanal för snabb kommunikation mellan talibanerna och de afghanska kvinnorna.
 4. Finland utvecklar sina finansieringsmekanismer för Afghanistan så att små medborgarorganisationer som arbetar för att stärka kvinnors ställning, försörjning och psykiska välbefinnande lättare kan ansöka om finansiering för sina projekt.
 - Finansieringen gör det möjligt för kvinnoorganisationer att nätverka internationellt. Kvinnoorganisationer får systematiskt stöd på nationell och internationell nivå så att de kan ge varandra kollegialt stöd.
 - Finland kanaliserar inte finansiering genom talibanerna och påverkar det internationella samfundet att följa upp att pengarna inte går till talibanerna.
 5. Finland inför utan dröjsmål ett humanitärt visum för människorättsförsvarare, så att kvinnliga människorättsförsvarare - aktivister i kvinnoorganisationer och kvinnojournalister - kan få skydd.
 - Finland bygger upp en mekanism som är flexibel, snabb och känslig för människors individuella- och familjesituationer.
 - Finland stöder aktivt möjligheten för afghanska kvinnliga människorättsförsvarare att ansöka om humanitära visum.

- Finland erbjuder afghanska kvinnliga människorättsförsvarare skydd även genom flyktingkvoten och utvecklar nya verktyg för att hjälpa dem vars mänskliga rättigheter kränks på grund av kön eller sexuell läggning.
6. Tillsammans med det internationella samfundet utgår Finland från det berörda landets historia, kultur, kvinnors ställning och rättigheter samt ekonomiska strukturer som grund för planeringen av nya kris-
hanteringsinsatser.
- Innan Finland inleder nya kris-
hanteringsoperationer gör det tillsammans med det internationella samfundet en omfattande och grundlig studie av landet och använder den som grund för planering och beslutsfattande under hela operationen.
 - Deltagandet av lokala kvinnor, t.ex. i polisarbete, planeras på ett sådant sätt att kvinnorna inte kommer i betydande konflikt eller till och med fara mellan sin egen kultur och sina egna traditioner och de yrkesmässiga kraven.
 - Innan Finland inleder en ny civil kris-
hanteringsinsats förbinder det sig att garantera säkerheten för de personer som deltar i projekten, även efter att insatsen har avslutats.
7. Finland förbinder sig till en utrikespolitik som främjar jämställdhet och kvinnors rättigheter på ett människorättsbaserat och intersektionellt sätt (Feminist Foreign Policy, FFP), så att ovanstående rekommendationer är en del av denna politik.
- Finland ser till att dess säkerhetspolitik inte är könsblind utan uttryckligen beaktar kvinnors och flickors mänskliga rättigheter och deltagande.
 - Finland integrerar FN:s resolution 1325 om kvinnor, fred och säkerhet som en integrerad del av sin feministiska utrikes- och säkerhetspolitik.
 - Finland fortsätter att följa upp kvinnornas situation i Afghanistan ur kvinnornas eget perspektiv.

ABSTRACT

Since 2002, Finland has been supporting gender equality and women's rights in Afghanistan. For years, the country was the biggest receiver of Finnish development aid. In 20 years, Finland has spent over 430 million Euros on development cooperation and civilian crisis management.

The National Council of Women of Finland wanted to find out how the Afghan women cooperating with Finland feel about the partnership. What were the aims and what was achieved? Furthermore, how do Afghan women feel about the current situation and what kind of cooperation do they want with Finland?

For this report, interviews were carried out with 30 Afghans (28 women, 2 men) and 16 Finnish and international experts and government officials. The interviewed Afghan women include police officers, ministers, politicians, journalists, doctors, students, women's rights activists, organisation leaders, and former government officials. A considerable number of the interviewees can be called human rights defenders.

A little over half of the interviewees still live within Afghanistan, the rest have left the country – most of them after the Taliban took over. The interviewees are of different age groups and come from different ethnic groups.

The National Council of Women of Finland selected a number of different projects of various sizes financed by Finland to review. The common goal of these projects was to strengthen the status of Afghan women. For some partners, the collaboration with Finland has been active for over 20 years and is still ongoing.

For 20 years, the reproductive health of Afghan women and girls has been promoted through MSI Reproductive Choices. Finland's support over this period has been €14 million. The organisation's services have benefited hundreds of thousands of Afghan women and girls in particularly vulnerable positions and reduced the number of women losing their lives to maternal death. Their work continues in an increasingly demanding situation; women doctors are leaving the country, and the positions they leave cannot be filled.

Finland also provided significant long-term support (10.8 million Euros) to the Afghanistan Independent Human Rights Commission (AIHRC). AIHRC reported on the state of human rights in the country, significantly impacted legislation, and supported women who have been victims of violence in taking their cases to court. The Commission also strived to root out harmful practices repressing the human rights of women and children.

Along with other EU countries, Finland participated in the EUPOL mission to train women police officers and prosecutors. Finland played a fundamental role in producing the crucial Police-Prosecutor Cooperation Manual.

The NGO project Learning Together which focused on training women journalists in Afghanistan was low-cost but widely known in the country. The project improved the professional knowledge of over 500 women journalists and the visibility of women's rights in Afghan media.

Finland also had a strong impact in preparing Afghanistan's 1325 National Action Plan. The project was challenging due to lack of competence and commitment. However, the process brought women's status to consideration for decision-makers, increased public awareness of women's rights, and influenced the people's attitudes.

To understand how Afghan women ended up back under the Taliban's yoke, the report includes interviews with women peace negotiators who participated in the Doha talks. They reveal the reality behind the scenes at the negotiating table. They received some support from Finland, but not in a significant way.

Finally, the report includes the voices of women who defy the Taliban, demonstrate in the streets, and demand the restoration of women's rights, as well as those who are now starting their own small self-help groups and organisations to survive together in a new, even more demanding situation. These groups need support and encouragement from the international community.

The interviewed partners appreciated Finland's long-term support and action for Afghan women. They considered Finland a listening and dependable partner who was genuinely committed to advancing gender equality and human rights.

Finland's profile as a contributor to equality also creates expectations. Since their takeover in 2021, the Taliban have severely reduced the fundamental human rights of Afghan women, and many human rights advocates who have collaborated with Finland are in great danger. Helping them to safely leave the country is also Finland's responsibility.

The interviewees consider it particularly important to enhance human rights monitoring in the entire country. Only through reliable documentation can the ruling Taliban be made accountable for their actions.

The partners expect Finland to be even more active on behalf of Afghan women on international forums, particularly in the EU and the United Nations Human Rights Council. They also ask that Finland, among others,

will continue pressuring the Taliban to open schools and universities for girls and open the workforce for women.

Almost all of the interviewed women also appeal directly to Finland: “Don’t forget about us; stand by us now when we need it the most.”

Action and recommendations

When Finland decided in 2001 to participate in the mission in Afghanistan as part of the international coalition, the promotion of the status of women and girls as well as gender equality became a key reason for intervention.

After 20 years of efforts, the situation of women in Afghanistan spiraled in August 2021 when the Taliban returned to power. Afghanistan is the only country in the world that prohibits education from girls and women. Women’s human rights are violently trampled on.

The proposals for action are based on the report by the National Council of Women of Finland. The National Council of Women of Finland will continue to work to support women in Afghanistan.

The National Council of Women of Finland requires Finland to take the following measures:

1. Finland takes a more active role and initiative in the UN and its agencies, the UN Human Rights Council and the EU to restore Afghan women’s rights and human rights. Finland together with the international community
 - continues to exert pressure on the Taliban to restore respect for women and girls’ rights and human rights in accordance with international human rights instruments such as CEDAW and the Beijing Platform for Action
 - ensures that the Taliban regime is not recognised internationally until it has restored the rights of women and girls
 - establishes a permanent body for the voice of Afghan women in diaspora to be heard in the UN human rights architecture
 - seeks ways to support Afghan women’s economic empowerment and capacity building
 - seek ways to support the opening of schools to girls and women at all levels of education and in all subjects, including in universities, and using alternative means such as radio and remote access

- continues and increases its efforts to safeguard the sexual and reproductive health and rights of Afghan women in a context of dramatically declining numbers of women doctors
 - continues its efforts to prevent both physical and psychological violence against Afghan women and to ensure that there are women doctors in every province
 - prepares to increase its support for Afghan women dramatically as the political situation in Afghanistan changes.
2. Finland takes the initiative in the UN Human Rights Council to establish a permanent human rights monitoring mechanism for the whole of Afghanistan.
 - The monitoring mechanism is guaranteed the resources to extend the monitoring to the whole country and pays particular attention to women's human rights.
 3. Finland, together with the international community, encourages the UN to facilitate dialogue between the Taliban and Afghan women, and
 - requests the UN to establish a channel of rapid communication between the Taliban and Afghan women.
 4. Finland develops its funding mechanisms for Afghanistan so that small NGOs working to strengthen women's status, livelihoods and mental well-being can apply for funding for their projects more easily.
 - The funding enables women's organisations to network internationally. Women's organisations are systematically supported at national and international level to allow them to provide peer support to each other.
 - Finland does not channel funding through the Taliban and influences the international community to follow up that money does not go to the Taliban.
 5. Finland introduces a humanitarian visa for human rights defenders without delay, so that it enables protection to be offered to women human rights defenders – activists in women's organisations and women journalists.
 - Finland builds a mechanism that is flexible, quick and sensitive to people's individual and family situations.
 - Finland actively supports the opportunity for Afghan women human rights defenders to apply for humanitarian visas.
 - Finland offers protection to Afghan women human rights defenders also through the refugee quota and develops new tools to help those whose human rights are violated on the basis of gender or sexual orientation.

6. Finland, together with the international community, takes the history, culture, women's status and rights as well as economic structures of the host country as a basis for planning new crisis management operations.
 - Before embarking on new crisis management operations, Finland, together with the international community, conducts a comprehensive and thorough study of the host country and uses it as a basis for planning and decision-making throughout the operation.
 - The participation of local women, for example in police work, is planned in such a way that women do not come into significant conflict or even danger between their own culture and traditions, and professional requirements.
 - Before taking up a new civilian crisis management operation, Finland undertakes to ensure the safety of the people involved in the projects, even after the operation has ended.

7. Finland commits to a Feminist Foreign Policy (FFP) that promotes gender equality and women's rights in a human rights-based and intersectional manner, so that the above recommendations are part of this policy.
 - Finland ensures that its security policy is not gender-blind but explicitly takes into account the human rights and participation of women and girls.
 - Finland integrates the UN Resolution 1325 on Women, Peace and Security as an integral part of its feminist foreign and security policy.
 - Finland continues to monitor the situation of women in Afghanistan from the women's own perspective.



از سال 2002 فنلند برای برابری جنسیتی و حقوق زنان در افغانستان حمایت خویش را آغاز کرده است. برای سال ها، این کشور بزرگترین دریافت کننده کمک های توسعه ی فنلند بود. فنلند در 20 سال بیش از 430 میلیون یورو برای همکاری های توسعه ی و مدیریت بحران غیرنظامی هزینه کرده است.

شورای ملی زنان فنلند می خواست بداند زنان افغانستان که با فنلند همکاری می کردند چه احساسی نسبت به این مشارکت دارند. اهداف چه بود و چه چیزی محقق شد؟ علاوه بر این، زنان افغانستان در مورد وضعیت کنونی چه احساسی دارند و چه نوع همکاری از فنلند می خواهند؟

برای این گزارش، با 30 تن از افغانان (28 زن، 2 مرد) و 16 کارشناس فنلندی و بین المللی و مقامات دولتی مصاحبه شده است. زنان افغان مصاحبه شده، شامل افسران پلیس، وزراء، سیاستمداران، روزنامه نگاران، پزشکان، دانشجویان، فعالان حقوق زنان، رهبران سازمان ها و مقامات دولتی سابق است. تعداد قابل توجهی از مصاحبه شوندگان را می توان مدافعان حقوق بشر نامید.

کمی بیش از نیمی از مصاحبه شوندگان هنوز در افغانستان زندگی می کنند. بقیه کشور را ترک کرده اند - اکثر آنها پس از تسلط طالبان. مصاحبه شوندگان از گروه های سنی مختلف و از اقوام مختلف هستند.

شورای ملی زنان فنلند تعدادی از پروژه های مختلف کوتاه مدت و دراز مدت را که توسط حکومت فنلند تامین مالی گردیده بود را برای بررسی انتخاب کرد. هدف مشترک این پروژه ها تقویت جایگاه زنان افغانستان است. برای برخی از شرکا، همکاری با فنلند بیش از 20 سال می باشد که فعال بوده و هنوز هم ادامه دارد.

20 سال است که سلامت باروری زنان و دختران افغانستان از طریق MSI، انتخاب های باروری ارتقا یافته است. حمایت فنلند در این مدت 14 میلیون یورو بوده است. صدها هزار زن و دختر افغان در موقعیت های آسیب پذیر از خدمات این سازمان بهره مند شده است و تعداد زنانی را که جان خود را در جریان بارداری از دست می دهند، کاهش داده است. کار آنها در شرایط دشوار ادامه دارد، پزشکان زن کشور را ترک می کنند و پست هایی را که می گذارند نمی توانند پر کنند.

فنلند همچنین حمایت دراز مدت قابل توجهی 10.8 میلیون یورو به کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان (AIHRC) ارائه کرد است. کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان در مورد وضعیت حقوق بشر در کشور گزارش داد، به طور قابل توجهی بر قوانین تأثیر گذاشت و از زنانی که قربانی خشونت شده بودند در ارائه پرونده های شان به دادگاه حمایت گردیدند. کمیسیون همچنین تلاش کرد تا عنعنات مضر سرکوب کننده حقوق بشر زنان و کودکان را ریشه کن کند.

فنلند همراه با سایر کشورهای اتحادیه اروپا در مأموریت EUPOL برای آموزش افسران پلیس و دادستان های زن شرکت کرد. فنلند نقش اساسی را در تولید کتابچه راهنمای همکاری پلیس و دادستان ایفا کرد.

پروژه سازمان غیردولتی NGO «آموزش با همی» که بر آموزش خبرنگاران زن در افغانستان متمرکز بود، کم هزینه بود اما به طور گسترده در کشور شناخته شده بود. این پروژه دانش حرفه ای بیش از 500 خبرنگار زن و دیده شدن حقوق زنان در رسانه های افغانستان را بهبود بخشید.

فنلند نیز در تهیه قطعنامه 1325 افغانستان تأثیر زیادی داشت. این پروژه به دلیل عدم صلاحیت و تعهد چالش برانگیز بود. با این حال، این روند وضعیت زنان را برای تصمیم گیرندگان مورد توجه قرار داد، آگاهی عمومی را از حقوق زنان افزایش داد و بر نگرش مردم تأثیر گذاشت.

برای درک چگونگی بازگشت زنان افغان به زیر یوغ طالبان، این گزارش شامل مصاحبه‌هایی با زنان مذاکره‌کننده صلح است که در مذاکرات دوحه شرکت کرده‌اند. آنها واقعیت های پشت صحنه سر میز مذاکره را آشکار می کنند. آنها حمایت هایی از فنلند دریافت کردند، اما نه به شکل قابل توجهی.

در نهایت، این گزارش شامل صدای زنانی است که در برابر طالبان مبارزه می کنند، در خیابان ها تظاهرات می کنند و خواستار احیای حقوق زنان هستند. و همچنین کسانی که اکنون گروه‌ها و سازمان‌های خودیاری کوچک خود را برای زنده ماندن در یک موقعیت جدید و حتی سخت‌تر راه اندازی می‌کنند. این گروه‌ها نیاز به حمایت و تشویق جامعه بین المللی دارند.

شرکای مصاحبه شونده از حمایت و اقدام طولانی مدت فنلند برای زنان افغان قدردانی کردند. آنها فنلند را شریکی شنوا و قابل اعتماد می دانستند که واقعاً متعهد به پیشبرد برابری جنسیتی و حقوق بشر است.

نمایه فنلند به عنوان یک مشارکت کننده در برابری نیز انتظاراتی را ایجاد می کند. طالبان از زمان تسلط خود در سال 2021 به شدت حقوق اساسی زنان افغان را کاهش داده اند و بسیاری از مدافعان حقوق بشر که با فنلند همکاری کرده اند در خطر بزرگی قرار دارند. کمک به آنها برای خروج ایمن از کشور نیز مسئولیت فنلند است.

مصاحبه شوندگان افزایش نظارت بر حقوق بشر در کل کشور را مهم می دانند. تنها از طریق اسناد قابل اعتماد طالبان حاکم را میتوان پاسخگوی به اعمال واقدامات شان ساخت.

شرکا از فنلند انتظار دارند که از طرف زنان افغانستان در مجامع بین المللی، به ویژه در اتحادیه اروپا و شورای حقوق بشر سازمان ملل، فعال تر باشد. آنها همچنین می خواهند که فنلند در میان دیگران، به فشار بر طالبان برای باز کردن مکاتب برای دختران و باز کردن نیروی کار برای زنان ادامه دهند.

تقریباً همه زنان مصاحبه شده مستقیماً از فنلند درخواست می کنند: «ما را فراموش نکنید. اکنون که بیشتر از همیشه به آن نیاز داریم، در کنار ما باشید.»

پیشنهادات ، اقدام و اجرا

هنگامی که فنلند در سال 2001 تصمیم گرفت به عنوان بخشی از ائتلاف بین المللی در این مأموریت در افغانستان شرکت کند، ترویج وضعیت زنان و دختران و همچنین برابری جنسیتی دلیل اصلی مداخله بود.

پس از 20 سال تلاش، وضعیت زنان در افغانستان در ماه اگست 2021 با بازگشت طالبان به قدرت، پیچیده شد. افغانستان تنها کشور در جهان است که تحصیل دختران و زنان را ممنوع کرده است. حقوق اساسی زنان با خشونت پایمال و نادیده گرفته می شود. که این خود نقص حقوق بشری است

پیشنهادات برای اقدام بر اساس گزارش شورای ملی زنان فنلند است. شورای ملی زنان فنلند به کار خود برای حمایت از زنان در افغانستان ادامه خواهد داد.

شورای ملی زنان فنلند از حکومت فنلند می خواهد که به توصیه های زیر که توسط خود زنان افغانستان پیشنهاد شده است، اقدام کند:

1. فنلند نقش فعال تر و ابتکار در سازمان ملل متحد و آژانس های آن، شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپا برای احیای حقوق زنان و حقوق بشر افغانستان همراه با جامعه بین المللی به عهده گیرد.
- الف. به اعمال فشار بر طالبان برای بازگرداندن احترام به حقوق زنان و دختران و حقوق بشر مطابق با اسناد بین المللی حقوق بشر مانند CEDAW و پلتفرم پکن Beijing Platform for Action ادامه دهد.
- ب. تضمین کند که رژیم طالبان تا زمانی که حقوق زنان و دختران را احیا نکرده باشد در سطح بین المللی به رسمیت شناخته نشود.
- ج. یک نهاد دائمی برای شنیده شدن صدای زنان افغانستان در دیاسپورا در معماری حقوق بشر سازمان ملل ایجاد کند.
- چ. به دنبال راه هایی برای حمایت از توانمندی سازی اقتصادی و ظرفیت سازی زنان افغانستان باشد.
- د. جستجوی راه هایی برای حمایت از گشایش مکاتب به روی دختران و زنان در تمام سطوح تحصیلی و در همه موضوعات، از جمله در دانشگاه ها و استفاده از وسایل جایگزین مانند دسترسی از راه دور و رادیو.
- و. تلاش های خود را برای حفظ سلامت جنسی و باروری و حقوق زنان افغانستان در شرایطی که تعداد پزشکان زن به شدت کاهش یافته است ادامه داده و افزایش دهد
- ه. به تلاش های خود برای جلوگیری از خشونت جسمی روانی علیه زنان افغانستان و اطمینان از وجود داکترهای زن در هر استان ادامه دهد.
- ی. با تغییر وضعیت سیاسی در افغانستان، حمایت خود را از زنان افغانستان به طور چشمگیری آماده و افزایش دهد.

2. فنلند ابتکار عمل را در شورای حقوق بشر سازمان ملل برای ایجاد یک مکانیسم دائمی نظارت بر حقوق بشر برای کل افغانستان به عهده گیرد.

الف. مکانیسم نظارت، منابع لازم برای گسترش نظارت را به کل کشور تضمین کند و توجه ویژه ای به حقوق بشر زنان نماید.

3. فنلند، همراه با جامعه بین المللی، سازمان ملل را تشویق کند تا گفتگو بین طالبان و زنان افغانستان را تسهیل کند، و
الف. از سازمان ملل درخواست کند که کانالی برای ارتباط سریع میان طالبان و زنان افغانستان ایجاد کند.

4. فنلند مکانیسم های تمویل خود را برای افغانستان توسعه دهد تا سازمان های غیردولتی NGOs کوچکی که برای تقویت وضعیت، معیشت و رفاه روانی زنان کار می کنند، بتوانند با سهولت بیشتری درخواست کمک مالی برای پروژه های خود کنند.
الف. این بودجه، سازمان های زنان را قادر می سازد تا در سطح بین المللی شبکه سازی کنند. سازمان های زنان به طور سیستماتیک در سطح ملی و بین المللی مورد حمایت قرار گیرند تا به آنها اجازه دهند تا از همتایان خود حمایت کنند.
ب. فنلند بودجه را از طریق طالبان هدایت نکند و جامعه بین المللی را تحت تأثیر قرار دهد تا این پول به دست طالبان نرسد.

5. فنلند بدون تأخیر ویزای بشردوستانه را برای مدافعان حقوق بشر معرفی کند، به طوری که حفاظت از زنان مدافع حقوق بشر - فعالان در سازمان های زنان و روزنامه نگاران زن را امکان پذیر نماید.

الف. فنلند مکانیسمی ایجاد کند که نسبت به موقعیت های فردی و خانوادگی افراد انعطاف پذیر، سریع و حساس باشد.
ب. فنلند فعالانه از فرصت برای زنان مدافع حقوق بشر افغان برای درخواست ویزای بشردوستانه حمایت کند.
ج. فنلند از مدافعان حقوق بشر بخصوص زنان نیز از طریق سهمیه پناهندگی حمایت کند و ابزارهای جدیدی را برای کمک به کسانی که حقوق بشر آنها بر اساس جنسیت یا گرایش جنسی نقض می شود، توسعه دهد.

6. فنلند، همراه با جامعه بین المللی، تاریخ، فرهنگ، موقعیت و حقوق زنان و همچنین ساختارهای اقتصادی کشور میزبان را مبنای برنامه ریزی عملیات جدید مدیریت بحران قرار دهد.
الف. فنلند قبل از شروع عملیات جدید مدیریت بحران، همراه با جامعه بین المللی، مطالعه جامع و کاملی از کشور میزبان انجام دهد و از آن به عنوان مبنایی برای برنامه ریزی و تصمیم گیری در طول عملیات استفاده کند.
ب. مشارکت زنان محلی، به عنوان مثال در کار پلیس، به گونه ای برنامه ریزی شود که زنان بین فرهنگ و سنت های خود و الزامات حرفه ای دچار تعارض یا حتی خطر جدی نشوند.
ج. فنلند قبل از شروع یک عملیات جدید مدیریت بحران غیرنظامی، متعهد شود که از ایمنی افراد درگیر در پروژه ها حتی پس از پایان عملیات اطمینان حاصل کند.

7. فنلند متعهد به سیاست خارجی فمینیستی (FFP) است که برابری جنسیتی و حقوق زنان را به شیوه ای مبتنی بر حقوق بشر و متقاطع ترویج کند، به طوری که توصیه های فوق بخشی از این سیاست است.

الف. فنلند تضمین کند که سیاست امنیتی اش کور جنسیتی نیست، بلکه صراحتاً حقوق بشر و مشارکت زنان و دختران را در نظر می گیرد.
ب. فنلند قطعنامه 1325 سازمان ملل در مورد زنان، صلح و امنیت را به عنوان بخشی جدایی ناپذیر از سیاست خارجی و امنیتی فمینیستی خود ادغام کند.
ج. فنلند به نظارت بر وضعیت زنان در افغانستان از دیدگاه خود زنان ادامه دهد.

MITÄ AFGANISTANIN naiset ajattelevat siitä työstä, jota Suomi pyrki tekemään heidän hyväkseen vuodesta 2002 alkaen? Oliko ponnisteluilla merkitystä? Nämä ajatukset nousivat keskusteluun kansainvälisten ihmisoikeusasiain neuvottelukunnassa IONKissa loppusyksystä 2021, kun Taliban oli kaikkien järkytykseksi marssinut takaisin Kabuliin.

Naisjärjestöjen Keskusliitto otti tehtäväkseen kysyä näitä kysymyksiä suoraan afganistanilaisilta naisilta, jotka ovat olleet tavalla tai toisella mukana Suomen rahoittamissa hankkeissa joko yhteistyökumppaneina tai hyödyn saajina. Mitä ylipäätään tehtiin ja syntyikö siitä jotain kestäväää? Ja mitä Afganistanin naiset nyt Suomesta ajattelevat ja meiltä toivovat? Ja mitä Suomi voi 20 vuoden yhteistyöstä oppia?

20 vuotta sitten maailma halusi pelastaa Afganistanin naiset Talibanin sorron alta. Maa piti kitkeä terroristeista ja johdattaa kohti demokratiaa ja vakautta. Suomi päätti muiden länsimaiden tavoin lähettää sotilaitaan mukaan Naton Isaf-operaatioon loppuvuonna 2001 toteuttamaan tätä tehtävää.

Syksyllä 2022 suomalaissotilaat olivat jo takaisin kotona ja Taliban jälleen tukevasti vallassa. Demokratia, oikeusvaltio ja maan parlamentin säätämät lait on kumottu. Vapaita vaaleja ei ole luvassa ja oikeutta tulkitaan ai-noastaan sharian pohjalta. Samaan aikaan maata koettele ennätysellinen kuivuus, vakava ruokapula ja talouskriisi. 1,3 miljoonaa afgaania on runsaan vuoden sisällä paennut naapurimaihin.

Taliban on rajannut rankasti naisten perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia. Teinitytöt on suljettu pois yläkouluista, naiset yliopistoista. Burkiin ja niqabehin verhotut naiset on heitetty ulos useimmilta työpaikoilta. Naisten liikkumista kodin ulkopuolella rajoitetaan ankarasti.

Vuosien ajan Afganistan oli Suomen kehitysavun suurin vastaanottajamaa. 20 vuoden aikana Suomi käytti noin 430 miljoonaa euroa kehitysyhteistyöhön ja siviilikriisinhallintaan. Kummassakin naisten ja tyttöjen aseman vahvistaminen nousi keskeiseksi tavoitteeksi.

Suomen rahoittamista hankkeista Naisjärjestöjen Keskusliitto valitsi tähän selvitystyöhön joukon erilaisia ja erikokoisia Suomen tukemia hankkeita, joita yhdisti tavoite vahvistaa afgaaninaisten asemaa. Joukossa on kumppaneita, joiden kanssa yhteistyö on kestänyt jo 20 vuotta ja jatkuu yhä. Useimmat hankkeista ovat kuitenkin jo päättyneet.

Suomen omia kehityshankkeita on Afganistanissa ollut vain vähän. Maalle myönnetystä kehitysavusta noin puolet suunnattiin maahan Maailmanpankin kautta. Monissa sen ja YK:n alajärjestöjen tukemissa suurissa hank-

keissa naiset ovat olleet keskeisinä edunsaajina. Heidän haastatteleminen tätä raporttia varten olisi kuitenkin ollut vaikeaa tai mahdotonta.

Naisjärjestöjen Keskusliiton selvitystä varten haastateltiin 30 afganistanilaista (28 naista, 2 miestä). Heistä runsas puolet asuu edelleen maan sisällä, hieman vajaa puolet on lähtenyt maasta, suurin osa Talibanin anastettua vallan. Haastateltavat ovat eri ikäisiä, ja heiltä tulee eri etnisistä ryhmistä.

Useimmat afgaaninaiset, jotka ovat lähteneet kotimaastaan, puhuvat raportissa omilla nimillään. Afganistanissa yhä asuvien naisten nimet on muutettu heidän turvallisuutensa suojelemiseksi. Samasta syystä heidän asuinpaikkaansa ei määritellä tarkasti.



”Te tuitte meitä 20 vuoden ajan. Mutta missä te nyt olette, kun tarvitsisimme teitä kipeimmin?” **Munisa Mubariz,**
ihmis oikeuspuolustaja

Raportin haastattelut on tehty 15.8.–30.10.2022 välisenä aikana ensisijaisesti videopuheluiden välityksellä. Toimittaja, kouluttaja Shakiba Adil on toiminut sekä avustajana että tulkkina haastatteluissa.

Raportin sisältö heijastaa YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman 1325 Naiset, rauha ja turvallisuus sisältöä sillä poikkeuksella, että raportissa ei haastatella sotilaalliseen yhteistyöhön osallistuneita afgaaninaisia. Heidän tavoittamisensa olisi ollut erittäin vaikeaa. Turvallisuusviranomaisten näkökulmaa raportissa heijastavat naispoliisit.

Tämä raportti ja sen pohjalta tehdyt suositukset eivät ole evaluaatio Suomen Afganistanissa tekemästä työstä. Vaan Naisjärjestöjen Keskusliiton toive on, että afgaaninaisten kokemukset, ajatukset ja heiltä saatu palautte antavat rakennusaineksia Suomen tulevaan Afganistan-politiikkaan ja mahdollisten uusien siviilikriisinhallinnan ja kehitys yhteistyön hankkeiden suunnitteluun.

Koska painopiste on naisten haastatteluissa, raportti on toteutettu journalistisella otteella. Raportissa on myös hyödynnetty kirjoittajan tekemiä reportaasimatkoja Afganistaniin Suomen Kuvalehden toimittajana vuosina 2002–2012. Naisjärjestöjen Keskusliiton selvitystyön on rahoittanut ulkoministeriö.

Helsingissä 20. tammikuuta 2023

Katri Merikallio
VTM, toimittaja ja tietokirjailija.

EUPOL: NAISPOLIISIEN JA -SYYTTÄJIEN MUTKIKAS URA

Kohti tasa-arvoista oikeusvaltiota

JAMILA OLI tullut poliisiasemalle tekemään rikosilmoitusta. Hän kertoi, että naapurimies Naseem oli väkivalloin raiskannut hänet. Poliisi kyseli lyhyesti tapahtumista Jamilalta – ja pidätti tämän. Poliisin mielestä Jamila oli juuri tunnustanut syyllistyneensä haureuteen eli zina-rikokseen naapurinsa Naseemin kanssa. Järkyttynyt Jamila teljettiin selliin.

Kun tuomari myöhemmin kysyi oikeudenkäynnissä Jamilalta, työntyikö Naseem tähän, Jamila vastasi ”kyllä”. Tuomari tuomitsi sekä Jamilan että Naseemin zina- eli haureusrikoksesta. Rangaistuksena oli 100 vuosikautta kummallekin.

Jamilan tapaus on fiktiivinen esimerkki afgaanipoliiseille ja -syyttäjille tehdystä käsikirjasta, Police Prosecutor Cooperation Manual - mutta Jamilan kohtalo ei ole poikkeuksellinen Afganistanissa. Kirja oli osa Suomen merkittävää panosta EU:n 2007 aloittamassa siviilikriisinhallintaoperaatiossa EUPOLissa, jonka tarkoitus oli tukea Afganistanin turvallisuussektori ja vahvistaa maan oikeusvaltiota.

Poliisi, jonka luo fiktiivinen Jamila meni tekemään rikosilmoitusta, teki virheen toisensa jälkeen. Hän ei tuntenut maansa rikoslakia. Hän katsoi Jamilan jo tunnustaneen rikoksen ja nimenneen myös rikoskumppaninsa. Poliisi käytti arvioissaan virheellisesti perinteisen islamilaisen sharia-lain tulkintaa haureudesta. Hän ei myöskään hankkinut lukutaidottomalle Jamilalle oikeusavustajaa.

Oikeusavustaja olisi voinut kertoa poliisille, että maan rikoslain mukaan nainen on raiskauksen uhri, ei syyllinen ja että tuomio annetaan vain rikokseen syyllistyneelle. Maan perustuslaki vuodelta 2004 puolestaan määräsi, että perinteistä sharia-lakia sovelletaan ainoastaan silloin, kun rikoslainsäädännössä asiasta ei erikseen säädetä. Raiskaus ja siitä seuraava rangaistus olivat yksityiskohtaisesti määritelty rikoslaissa. Niin poliisit, syyttäjät kuin tuomarit tarvitsivat kipeästi lisää koulutusta.

Kun kansainväliset joukot syrjäyttivät Talibanin vallasta 2001, maan uusi hallitus ja sen tukijat ryhtyivät uudistamaan maan turvallisuusrakenteita



KUVA: KAISA RAUTAHEIMO

Afganistanilainen naispoliisi perheensä parissa 2012 Kabulissa. Maassa työskenteli 3000 naispoliisia.

– armeijaa, poliisia, oikeuslaitosta ja huumeiden torjuntaa. Siitä piti saada ammattimaisesti toimiva, tehokas ja luotettava kokonaisuus.

Talibanin valtavuosien 1996–2001 jälkeen maassa oli jäljellä arviolta 50–70 000 poliisia, heistä useimmat kouluttamattomia ja lukutaidottomia entisiä taistelijoita. Naispoliiseja oli jäljellä vain kourallinen.

Uusia poliiseja tarvittiin paljon, sillä Taliban kohdisti terrori-iskunsa ja hyökkäyksensä usein juuri poliisiasemia kohtaan. Poliiseja kuoli keskimäärin tuhat vuodessa. Vuosien 2001–2019 aikana sodassa kuoli 69 000 sotilasta ja poliisia.

Poliisin peruskoulutuksesta otti vastuun Yhdysvallat. Se halusi nopeasti lisävoimia taisteluun terroristeja vastaan. Kahdeksan viikon koulutusjakson katsottiin riittävän tähän. Koulutus koostui lähinnä ampumis- ja marsiharjoituksista, ihmisoikeuksista tai kansainvälisiä sopimuksia koulutuksese-

sa ei käsitelty. Myös Turkki koulutti omissa oppilaitoksissaan yli 5 000 uutta afgaanipoliisia. Sekin koulutus oli vahvasti sotilaallista.

Eurooppalaisten tehtäväksi tuli kouluttaa poliisiin päällystä ja alipäällystä. Eurooppalainen näkemys oli, että poliisin tehtävä ei ole taistella sotilaiden rinnalla terrorismia vastaan vaan toimia siviiliviranomaisena, joka palvelee ja suojelee kansalaisia. Poliisin tuli olla valtion kasvat kaduilla: partioida, ohjata liikennettä sekä tuottaa passeja ja henkilötodistuksia kansalaisille.

Naispoliisien määrää halusivat lisätä kaikki. Tavoitteeksi asetettiin 5 000 naispoliisin kouluttaminen ja palkkaaminen.

2007 aloittanut EUPOL toteutti Afganistanissa Euroopan unionin yhteistä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa. EUPOL oli siviilimissio ja sen tavoite oli, että niin Afganistanin poliisi, syyttäjät kuin tuomioistuimet noudattavat maan parlamentissa hyväksytyjä lakeja sekä niitä kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia, joihin Afganistan oli sitoutunut. Tämä oli Afganistanissa kaikkea muuta kuin itsestään selvää.

EU:n jäsenvaltiot lähettivät omia asiantuntijoitaan rakentamaan Afganistanin siviilipoliisia sekä tukemaan Afganistanin sisäasiainministeriön kehittämistä.

Suomi oli EUPOLin aktiivisimpia osallistujia ja keskeinen rahoittaja. Suomi lähetti paikan päälle kaikkiaan 140 asiantuntijaa, joista tuntuva osa oli poliiseja. Eri alojen suomalaisasiantuntijoita rekrytoitiin niin ministeriöistä, kansalaisjärjestöistä kuin yksityiseltä sektorilta. Naisia asiantuntijoista oli noin neljännes.

Vuosien 2007–2017 aikana Suomi rahoitti EUPOLin toimintaa kaikkiaan noin 23 miljoonalla eurolla. EUPOLin toiminta päättyi 2016, kun EU:n jäsenmaista ei enää löytynyt riittävää halukkuutta toiminnan rahoittamiseen. EUPOLin johtajina toimi kaksi suomalaista: rajavartiolaitoksessa toiminut Jukka Savolainen (2010-2012) sekä operaation viimeinen johtaja, pitkän linjan diplomaatti Pia Stjernvall (2015-2016).

Kahdenkymmenen vuoden aikana kansainvälinen yhteisö ja Afganistanin hallitus kykenivät kuitenkin kouluttamaan ja palkkaamaan riveihinsä vain 3 000 naispoliisia. Se oli edelleen alle kaksi prosenttia poliisivoimista. 5000 naispoliisin tavoitteesta jäätii kauas.

Naisen pitkä tie poliisijohtoon

Prikaatikenraali Shafiqa Quraishi oli yksi EUPOLin tärkeistä kumppaneista sisäministeriössä. Hän oli valmistunut poliisiakatemiasta jo 1980-luvun

lopulla presidentti Mohammad Najibullahin aikana ja erikoistunut rikospoliisiksi. Talibanin kaatumisen jälkeen Quraishi nousi nopeasti sisäministeriössä johtotehtäviin ja lopulta johtajaksi uuteen ihmisoikeuksien, tasa-arvon ja lasten oikeuksien yksikköön. Hänen tasolleen on koko maassa kohonnut vain muutama nainen.



”Valta on Afganistanissa tiukasti miesten käsissä ja naisen on todella vaikea edetä urallaan. Siihen me tarvitsimme länsimaiden tukea - myös minä.”

Shafiqa Quraishi, prikaatikenraali

”Afganistan on vahvasti miesten dominoima yhteiskunta. Valta on tiukasti miesten käsissä ja naisen on todella vaikea edetä urallaan. Siihen me tarvitsimme länsimaiden tuen – myös minä itse”, Quraishi sanoo videopuhelinhaastattelussa syksyllä 2022. ”Nousuni tähän asemaan ei olisi ollut mahdollista ilman läntisten avunantajien vahvaa tukea.”

Shafiqa Quraishin oma tie poliisiksi ei ollut mutkaton. Perheessä oli viisi häntä vanhempaa siskoa ja viisi nuorempaa veljeä. Lukutaidoton äiti rohkaisi keskimmäistään tekemään parhaansa, mutta siskojen miehet suhtautuivat kälyn valintaan kriittisesti. ”He olivat huolissaan minun ja koko perheemme maineesta.”

Yhteiskunta ylipäättään katsoi karsaasti afgaaninaisia, jotka liittyivät poliisiin. Työ miellettiin selkeästi miesten työksi. Naispoliisi saattaisi työssään joutua tilanteeseen, jossa hänen pitäisi käskyttää tai jopa pidättää ventovieras mies. Tätä pidettiin tavattomana. Niinpä virkapuvussa kulkeva naispoliisi joutui kohtaamaan halventavaa huutelua, sättimistä, jopa aggressioita. Tavanomaista oli, että naispoliisi ei pukenut virkapukuaan päälle kuin vasta poliisiasemalla.

Poliisiasemien sisällä vallitsi sama patriarkaalinen kulttuuri kuin muussa yhteiskunnassa. Merkittävä osa naispoliiseista joutui lähinnä istumaan poliisiasemilla ja tekemään aivan muuta työtä kuin mihin heidät oli koulutettu. Naiset keittivät teetä, laittoivat ruokaa, siivosivat tai hoitivat sairaanhoitajan tehtäviä. Eteneminen uralla oli äärimmäisen vaikeaa. Naispoliiseja myös ahdisteltiin työpaikoilla, ja pitääkseen virkansa moni nainen käytännössä pakotettiin seksuaalisiin palveluksiin.

Koska koko yhteiskunnan suhtautuminen naispoliiseihin oli kielteinen, poliisiksi ryhtyi usein naisia, joilla oli vain vähän vaihtoehtoja tarjolla: leskiä, yksinhuoltajia ja tyttäriä, joiden oli keinolla millä hyvänsä elätettävä per-

heensä. Heistä monella ei ollut erityistä kutsumusta poliisiyötä kohtaan, joten ammattiroolin sisäistäminen jäi ohueksi.

”Ulkomaiden tuki naispoliisien kouluttamisessa oli valtavan tärkeä. Se voimaannutti naispoliiseja luottamaan itse itseensä ja ymmärtämään roolinsa”, sanoo Quraishi.

Tulot turvasivat väkivallalta

Yli 3 000 afgaaninaista halusi kuitenkin tehdä työtä poliisina. Miksi, siitä kertoo Balkhin maakunnassa Pohjois-Afganistanissa poliisina työskennellyt Fatema, 29. Syksyllä 2022 videohaastattelua tehtäessä Fatema istuu hämärässä huoneessa musta huivi päässään. Ikkunat on peitetty tiukasti verholla.

”Halusin jo koulutyttönä päästä poliisiksi. Vanhempani olivat ehdottomasti sitä vastaan. Heidän mielestään yksikään kunniallinen muslimityttö ei voinut ryhtyä poliisiksi.”

Fatema ei suostunut tinkimään haaveestaan. Hän oli nähnyt omassa läheisyydessään raakaa väkivaltaa perheen vaimoja ja tyttäriä kohtaan ja ajatteli, että tähän pitää saada muutos. ”Minä olin myös nähnyt sen, että kun perheen naiset olivat saaneet koulutusta ja toivat kotiin rahaa, heihin kohdistuva väkivalta väheni. Tämä oli minulle aivan keskeistä.”

Fatema meni koulun jälkeen poliisiakatemiaan, jossa hän sai kahdeksan viikon mittaisen peruskoulutuksen. Opetuksessa ei käsitelty naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai sen torjumista, myöskään ihmisoikeuksista ei puhuttu. Yhtenä kurssinsa parhaimmista hän kuitenkin pääsi jatkamaan opintojaan ja lensi puolen vuoden mittaiselle koulutusjaksolle Turkkiin.

Palattuaan kotikaupunkiinsa hän osallistui useita kertoja EUPOLin järjestämille täydennyskursseille, ja niissä nostettiin naisiin kohdistuva väkivalta kokonaan uudella tavalla esiin. Kouluttajina oli mukana myös Euroopasta tulleita naispoliiseja, Fatema kertoo. Heidän tapansa kouluttaa ja puhua vaikeistakin asioista kuten perheväkivallasta oli Fateman mielestä rohkaisevaa.

Kansainvälinen lastensuojelujärjestö Terre des Hommes selvitti perheväkivallan yleisyyttä Afganistanissa tekemällä kyselyn 400 äidille vuonna 2003. Sen mukaan väkivaltaa tapahtui 95 prosentissa kotitalouksista.

Neljätoista vuotta myöhemmin 87 prosenttia naisista kertoi UN Womenin selvityksessä kokeneensa fyysistä, seksuaalista tai psykologista väkivaltaa.

”Opimme EUPOLin koulutuksessa, miten puhua naiselle, joka on joutunut perheväkivallan kohteeksi, miten aloittaa tapauksen tutkinta, kuinka uhri saatetaan turvataloon. Uhrille piti myös kertoa, että hänellä on oikeus saada lakimies. Meille opetettiin, miten tapauksen käsittelyä tuli seurata eteenpäin ja viedä se tutkinnan jälkeen lakimiehelle”, Fatema kuvailee.

Kurssin jälkeen Fatema aloitti työt paikkakuntansa vastaperustetussa lähipoliisissa ja siellä perheyksikössä. *Police-e-Mardumi* oli eurooppalaisesta lähipoliisista sovellettu versio, jossa naispoliiseilla oli keskeinen rooli. Kun poliisiasemalle tuli ilmoitus siitä, että naapurustossa kotiväkivalta äityi vaaralliseksi, paikalle lähetettiin perheyksikön naispoliisit. Naispoliisin oli kulttuurisesti hyväksyttävämpää mennä perheen kotiin sisälle kuin miespoliisin, kuvailee Fatema.

Poliisiasemien viereen perustettiin erillinen tila, jonne väkivaltaa kohdanut nainen saatettiin. Sairaanhoitaja ja tarvittaessa lääkäri tarkisti ja hoiti naisen vammat, tapahtumat kirjattiin ja poliisi aloitti esitutkinnan. Tarvittaessa nainen ohjattiin turvakotiin.

Kaikkiaan 184 poliisin perheyksikköä perustettiin eri puolille Afganistania, yksistään Kabulissa toimi 17 yksikköä. Suomi oli mukana näiden yksiköiden työn kehittämässä.

Fatema kertoo tehneensä käytännön työtä perheväkivaltayksikössä viiden vuoden ajan. ”Hakattujen ja raiskattujen naisten oli helpompi puhua asiasta naispoliisille. Raiskauksista ei olisi edes puhuttu, jos uhrin olisi pitänyt puhua miespoliisille. Naispoliisin seurassa he kokivat olevansa turvassa”, Fatema sanoo.

Jos väkivalta ei ollut erityisen vakavaa, poliisi puhutteli aviomiestä ja vaati vakuuttamaan, ettei tämä toistu. Tavanomaista oli, että avioparia kehoitettiin sovittelemaan. Vain, jos pahoinpitely oli erityisen raaka, tapaus lähetettiin syyttäjälle.

Viiden vuoden aikana Fatema sanoo nähneensä valtavan määrän pahoinpideltyjä naisia. ”Naisia, jotka on hakattu aivan mustaksi ja punaiseksi, naisia, jotka on yritetty kuristaa, naisia, joiden mies on pakottanut heidät prostituutioon, naisia, jotka yrittivät itsemurhaa, kun eivät löytäneet mitään muuta tietä ulos”, hän luettelee.

Fyysistä ahdistelua työpaikalla

Usein poliisin apu tuli liian myöhään. Kerran poliisiasemalle tuotiin naisen ruumis. Naista oli ammuttu suoraan jalkojen väliin. ”Aviomies väitti meille, että nainen oli tehnyt itsemurhan. Hän myös pakotti omat lapsensa todis-

tamaan samaa. Emme saaneet vietyä syytettä eteenpäin, vaikka tiesimme että mies oli teon takana”, kertoo toinen Pohjois-Afganistanin alueella työskennellyt naispoliisi Hajira.

Myös Hajira osallistui EUPOLin koulutuksiin ja sanoo koulutuksen olleen todella hyödyllistä. ”Vasta siellä ymmärsin, että myös naisten oikeudet olivat ihmisoikeuksia. Tätä meille ei poliisiakatemiassa opetettu.”

Nuoresta iästään huolimatta Hajira kohosi poliisipäälliköksi omassa maakunnassaan. Hän näki työssään myös muutosta. Naisten tekemät ilmoitukset väkivallasta alkoivat vuosien myötä vähentyä. ”Se askarrutti meitä, joten ryhdyimme selvittämään, mistä se johtui. Kävi ilmi, että koulutettujen naisten osuus oli lisääntynyt ja sen myötä väkivalta vähentynyt. Naisten taloudellinen valta vähensi suorassa suhteessa heihin kohdistuvaa väkivaltaa. Muutos oli ilmeinen.”

Hajira ja Fatema kertovat kohdanneensa toistuvasti uhkailua työnsä takia. Sitä tuli sekä tavallisilta afganistanilaisilta että talibanien suunnalta. Hajira joutui pommi-iskun kohteeksi ja selvisi siitä vain sairaalahoidon avulla.

Työskentely poliisiaseman sisällä oli kummallekin naiselle usein vaikeaa. Fatema kertoo kokeneensa myös fyysistä ahdistelua. ”Edes koulutetut miespoliisit eivät halua nähdä naisia työskentelemässä heidän rinnallaan. Yhteiskuntamme on tässä suhteessa hyvin vanhakantainen.”

Myös oman työpaikan säilyttäminen oli jatkuvan kamppailun takana. ”Vaikka tein työni hyvin ja työni tuloksiin oltiin tyytyväisiä, meillä oli johtajia, jotka olisivat halunneet päästä minusta eroon antaakseen paikkani jollekin sukulaiselleen. Taistelu tällaista vastaan oli vaikeaa, sillä minulla ei ole poliittisia suhteita tai vaikutusvaltaisia sukulaisia.”

Murhatarina avuksi yhteistyöhön

Kun Suomessa poliisi hoitaa itsenäisesti rikoksen esitutkinnan ja vasta sen jälkeen syyttäjä päättää, nostetaanko syytettä, Afganistanissa käytännössä kaikki valta rikostutkinnan osalta oli kertynyt syyttäjän käsiin. Ja toisin kuin Suomessa, afgaanipoliisi ja -syyttäjä eivät juuri tehneet yhteistyötä. Niukka yhteistyö ontui pahasti, ja rikosten selvittäminen saattoi kompastua ammattiryhmien väliseen nokitteluun ja epäluuloon.

Taustalla oli syyttäjän ja poliisin välinen ammottava ero koulutuksessa. Syyttäjällä on yliopistotasoinen lakitieteiden loppututkinto, poliisilla kahdeksan viikon pikakoulutus ja sen lisäksi lähinnä kuukausien mittaisia partiointitehtäviä kaukana vuorilla tähyttämässä talibanien liikkeitä.

Jopa 70–80 prosenttia poliiseista oli luku- ja kirjoitustaidottomia. Tällä oli valtava vaikutus siihen, miten esitutkinta hoidettiin ja dokumentoitiin. Poliisi teki johtopäätöksiä kiireellä, ja tunnustukset hankittiin säännönmukaisesti kiduttamalla. Sen sijaan rikospaikalta hankittavaan todistusaineistoon, kuten sormenjälkiin, ei suhtauduttu vakavasti.

Lisäksi korruptio ja nepotismi istuivat syvässä poliisilaitoksilla – sopivalla rahasummalla rikollinen saattoi pestä itsensä miltei mistä tahansa rikoksesta. Tavallisen kansalaisen näkökulmasta afgaanipoliisi oli usein enemmän osa ongelmaa kuin ratkaisua.



”Edes koulutetut miespoliisit eivät halua nähdä naisia työskentelemässä heidän rinnallaan.”

Fatema, entinen poliisi

Tilanteen kohentamiseksi Kriisinhallintakeskus CMC käynnisti 2009 yhdes- sä EUPOLin kanssa poliisien ja syyttäjien yhteiskoulutuksen. Tavoite oli parantaa yhteistyötä ja nostaa rikostutkinnan tasoa. Virallinen pyyntö tähän tuli Afganistanin sisäministeriöltä ja Afganistanin syyttäviviranomaiselta. Rahoitus työhön tuli Suomen ulkoministeriöltä.

Koulutuksella haluttiin myös vahvistaa naispoliisien ja -syyttäjien asemaa. ”Kun yhteistyö oli käynnistynyt, tajusimme, että jos haluamme saada poliisin ja syyttäjän toimimaan yhdessä, tarvitsemme heille yhteisen käsikirjan”, sanoo syyttäjä Maria Basher.

Basher oli Afganistanin ensimmäinen pääsyyttäjäksi nimitetty nainen. Hän toimi Heratin maakunnan ylimpänä syyttäviviranomaisena vuosien ajan. Noin kolmen miljoonan asukkaan maakunta sijaitsee Afganistanin itäreunassa Iranin-vastaisella rajalla.

Vuosien 2009–2013 aikana joukko afgaanisyyttäjiä ja -poliiseja työsti ensin ajatuksiaan ja sittemmin linjauksia käsikirjasta Suomessa neljästi. Osallistujat tekivät luonnoksia, mieltivät etenemistapoja ja kiistelivät tutkintaan liittyvistä kipupisteistä viikkojen ajan Tahkon maisemissa. Afgaanit perehtyivät myös suomalaiseseen oikeusjärjestelmään ja toimintatapoihin Helsingissä. Lopputuloksena oli eräänlainen poliisi- ja syyttäjätöiminnan aapinen.

Iso kysymys oli, miten tehdä käsikirja, joka olisi ymmärrettävä vain niukasti lukutaitoiselle poliisille, mutta puhuttelisi myös loppututkinnon suorittanutta syyttäjä. Ratkaisu löytyi piirroksista – ja lukijan vangitsevasta murhatarinasta.

Käsikirja lähtee liikkeelle päivästä, jolloin poliisille tulee puhelu: nuori ka-bulilaisnainen Diba on löytynyt kotoaan raa’asti murhattuna. Alkaa perus-teellinen, piirroksilla elävästi kuvitettu esitutkinta, jossa poliisi ’Nasraddin’ ja syyttäjä ’Amanullah’ penkovat yhteistoimin murhaillan tapahtumia. Po-liisi haastattelee perhettä, naapurustoa ja ystäviä, ottaa näytteitä ja analy-soi niiden tuloksia. Syyttäjä Amanullah esittää huomioita ja antaa kohteli-aasti ehdotuksia, kun näkee, että poliisilta jää asioita huomioimatta.

Liki 400-sivuinen käsikirja pitää sisällään kymmeniä piirroksia tapahtu-mien kulusta sekä symboleita, laatikoita ja vinkkejä siitä, miten tarinan tutkinnassa edetään. Tutkinnassa tapahtuu virheitä, mutta ne tunniste-taan ja korjataan. Diban murhatutkinta avataan ensimmäisestä puhelin-hälytyksestä aina siihen asti, jolloin murhaajalle langetetaan tuomio oi-keudessa.

Suomen ja EUPOLin asiantuntijoiden lisäksi käsikirjan suunnitteluun ja toteutukseen osallistui kaikkiaan 33 afgaaniviranomaista. Maria Basher ja muut syyttäjät sekä poliisit loivat käsikirjan raamit. Käytännön työn käsi- kirjan kirjoittamisesta teki saksalainen juristi Cornelia Schneider yhdessä afganistanilaisen lakiasiantuntijan Rohullah Esmatin kanssa.

Käsikirja valmistui keväällä 2012 ja siitä tehtiin nopeassa aikataulussa yli 3 000 darinkielistä sekä 1 500 englanninkielistä kopiota. Myöhemmin kir- jasta valmistui vielä pashtunkielinen versio. Käsikirjasta tuli niin Afganista- nin sisäministeriön kuin EUPOLin virallinen työkalu poliisi- ja syyttäjäkou- lutuksiin. Mazar-e-Sharifissa järjestettiin jo samana vuonna 2012 erillinen kouluttajien koulutus sekä erikseen naisille kohdistettu koulutus kirjan avulla.

Kirjaa käytettiin vuosien ajan laajasti eri puolilla maata poliisin koulutus- laitoksissa ja siitä tehtiin lukuisia uusia kopioita. Maria Basher sanoo, että käsikirja osoittautui erittäin tärkeäksi. ”Se toimi aivan erinomaisesti ja teki työstämme helpompaa. Käytimme käsikirjaa usein, kun tutkimme naisiin kohdistuneita rikoksia, ja erityisen hyödyllinen se oli naispoliiseille – se aut- toi naispoliisien ammatillista kehittymistä.”

Basher itse käytti käsikirjaa myös kouluttaessaan naispoliiseja syyttäjä- työnsä ohessa. ”Selitin osallistujille ensin, mitkä olivat heidän oikeuten- sa lain edessä – että vaikka he ovat naisia, heillä on samat oikeudet kuin miespoliiseilla”, hän kuvailee. ”Sen jälkeen kävimme käsikirjan läpi luku luvulta.”

Basher näki, miten sadat naispoliisit ammensivat osaamista kirjasta, joka oli tehty niin, että he pystyivät omaksumaankin viestit helposti. Kirja toimi, vaikka afgaaninaisten osallistuminen itse käsikirjan tekemiseen jäi lopulta ohueksi.

9—D: Sixth Scenario

In the morning of 10 Aqrab 1387, Samina calls Nasraddin with a question:



Nasraddin-Sahib, this is Samina. As you know, I work with Amanullah on "Operation Diba."

Amanullah asked me to confirm with you which defence lawyer is representing the suspect, Ahmed Zubair. We want to interview Ahmed and need the lawyer to be present.

Nasraddin responds:

We will keep you informed of how the interview goes.

Thank you, Samina-Jan. It is very kind of you and Amanullah to keep me informed. The name of the lawyer is Rohullah Herawi. Wait a minute, I will give you his phone number.



An hour later, she looks up again from the file.



Amanullah-Jan, listen! There were two alien footprints in Diba's room, right?

Amanullah just nods, listening attentively, as Samina continues:



One of the footprints belonged to Ahmed.

Amanullah shakes his head in doubt:



Yes, but the footprint alone is not enough to tie him to the murder!

Samina is excited:



Exactly! What if it wasn't Ahmed at all? What if we were wrong with our assumption?

Remember what the other witnesses said about the break-in? And look at the crime scene sketch that Nasraddin drew - see, the window was wide open and there were blood traces on the table underneath the window! What if Diba surprised a burglar, got killed for it, and Ahmed turned up at the scene later?

”Ideat olivat meidän”

Afganistanin kaaduttua Talibanin käsiin elokuussa 2021 eurooppalaisia on arvosteltu liiasta kunnianhimesta ja optimismista siviili- ja naispoliisien aseman kehittämiseksi. Arvostelijoiden mukaan aika ei ollut vielä kypsä muutoksille, koska maa oli edelleen keskellä veristä konfliktia.

Myös länsimaisten arvojen puskemista vanhoilliseen islamilaiseen maahan on pidetty jopa uuskolonialistisena: naispoliiseille luotiin roolimalleja, joihin yhteiskunta ei ollut valmis ja jotka osoittautuivat naisille itselleen jopa hengenvaarallisiksi.

Maria Basher on täysin eri mieltä. ”Jos halutaan rakentaa oikeusvaltiota, perusperiaatteet ovat kaikkialla samat”, hän sanoo. ”Afganistanin perustuslaki vuodelta 2004 on tehty islamilaisen lain mukaisesti. Eivät rahoittajat vaatineet meiltä mitään sellaista, joka olisi ollut ristiriidassa Afganistanin lakien kanssa. Tästä heitä ei ole syytä arvostella.”

Shafiqa Quraishi on samaa mieltä. ”Eivät länsimaat toimineet vastoin meidän toiveitamme. Ideat olivat meidän, he tukivat meitä niiden toteuttamisessa. He pitivät aina mielessä afgaaniyhteiskunnan perinteet ja punnitsivat, mikä oli mahdollista.”

Ainoa virhe, jonka länsimaat Quraishin mielestä tekivät, oli se, että poliisikoulutus aloitettiin liian myöhään ja väärästä paikasta. ”Jos koulutus olisi aloitettu nopeasti ja ensin maakunnissa etäämpänä kaupunkien keskuksista, olisi hyöty ollut moninkertainen. Juuri maaseudun poliisit jäivät ilman koulutusta, eikä syrjäseuduille saatu naispoliiseja.”

Tyytymättömyys ja viha kansainvälisiä joukkoja kohtaan levisivät ensin juuri etäisimmissä maakunnissa. Vihan taustalla olivat siviilikohteiden pommitukset, mutta myös Talibanin propaganda ja iskut syrjäisiä poliisiasemia kohtaan. ”Jos syrjäseutujen poliisi olisi ollut paremmin koulutettu, ei Taliban olisi päässyt nousemaan valtaan niin nopeasti”, Quraishi sanoo.

Naispoliisien koulutus ei sekään sujunut parhaalla mahdollisella tavalla. Naisille suunnatut erilliset koulutukset olivat lyhyitä, vain muutamien päivien mittaisia, eikä naisille järjestetty omaa erillistä poliisikoulua, vaikka sen tarve oli ilmeinen. Kun lisäksi motivoituneiden ja ammatillisesti orientoituneiden naispoliisien määrä oli vaatimaton, yhdet ja samat naispoliisit kiersivät kiintiönaisina amerikkalaisten, eurooppalaisten ja turkkilaisten kursseilta toiselle.

Myös suomalaiset organisoivat naispoliiseille kolmiviikkoisen täydennyskurssin Kabulissa. Sama toistettiin muutamissa maakunnissa. Koulutus

ei kuitenkaan johtanut merkittäviin muutoksiin: monet naisista jatkoivat vanhoissa vaatimattomissa tehtävissään koulutuksen jälkeenkin.

Moni naispoliisi jätti työnsä jo lyhyen ajan jälkeen. Kun omalla työpaikalla ei teenkeittäjän tehtävistä päässyt eteenpäin ja ulkoinen paine oli jatkuva, ristiriita kävi raskaaksi. Naimisiin meneminen ja kotiin jääminen oli aina yhteisön hyväksymä vaihtoehto.

Syyttäjät Maria Basher pitää avustajamaiden suurimpana virheenä kuitenkin holtitonta rahankäyttöä, joka johti massiiviseen korrupioon. Rahaa kannettiin maahan sananmukaisesti säkkikaupalla, mutta mitään kunnollista rakennetta rahan käytön valvonnalle ei Basherin mukana luotu.

”Rahoittajat eivät tehneet korrupion estämiseksi oikeastaan mitään. Rahoittajat epäonnistuivat siinä todella pahasti. Tämä koski ikävä kyllä myös kansalaisjärjestöille annettua rahaa. Sen sijaan, että niillä olisi rakennettu kunnollisia rahoitusjärjestelmiä esimerkiksi naisten taloudellisen tilanteen parantamiseksi, monet järjestöt ostivat autoja, rakensivat isoja taloja ja järjestivät suuria konferensseja – ja nostivat tietysti suuria palkkoja itselleen.”

”Meidät oli jo myyty”

Lokakuussa 2022 Heratin entinen pääsyyttäjä Maria Basher vastaa puhelinhaastatteluun Italiassa. Hän on saanut sieltä turvapaikan ja kiertää nyt ympäri Eurooppaa puhumassa afgaaninaisten ja laillisuusperiaatteen puolesta.

Prikaatikenraali Shafiq Quraishi kertoo puolestaan kokemuksistaan videopuhelussa Norjasta. Hän joutui pakenemaan kotimaastaan jo 2012 saatuaan perheineen toistuvia tappouhkauksia.

Poliisipäällikkö Hajira vastaa puhelimeen Washington DC:ssä. Hän istuu musta huivi päässään, ja kyneleet valuvat hänen poskilleen, kun hän kuvailee runsaan vuoden takaisia tapahtumia, viimeisiä viikkojaan Afganistanissa. Hajira taisteli 90 vuorokautta ase kädessä puolustaessaan kotikaupunkiaan talibanien hyökkäykseltä. ”Vaadin yhä uudelleen Kabulia lähettämään meille vahvistuksia joukkoihimme, mutta emme saaneet niitä.”

Taistelussa haavoittunut Hajira kuljetettiin rajan yli maasta ja lopulta Yhdysvaltoihin. ”Vasta jälkeenpäin tajusin, että kaikki oli ollut turhaa – naispoliisien kouluttaminen, taisteleminen, kaikki sijoittaminen Afganistaniin. Kaikki ne tuhannet kuolemat eri puolilla maata olivat nekin turhia, sillä meidät oli jo myyty amerikkalaisten ja talibanien kesken käydyissä Dohan neuvotteluissa.”



KUVA: KAISA RAUTAHEIMO

Tyttöjen nyrkkeilykerho harjoitteli Kabulissa 2012 samalla stadionilla, jossa Taliban teloitti 1990-luvulla ihmisiä. Kuvan koulutyttö tähtäsi lääkäriksi ja sai veljeltään luvan harrastaa nyrkkeilyä, jos lupasi ommella iltaisin vaatteita myyntiin.

"Dohan sopimuksen seurauksena me naiset menetimme kaiken, aivan kaiken."

Poliisin perheksikössä vuosia työskennellyt Fatema vastaa videopuhe-luun Pohjois-Afganistanissa. Myös hän lähtisi heti maasta, jos vain löytäisi keinon päästä pois. Elokuussa 2021 Taliban heitti hänet ulos poliisista, kuten kaikki muutkin Afganistanin 3 000 naispoliisia. Taliban ilmoitti, ettei heitä enää tarvita. Lähteä saivat myös maan kaikki 300 naistuomaria sekä naispuoliset syyttäjät ja oikeusavustajat. Myös useimmat oikeuslaitoksen miespuoliset työntekijät saivat lähteä.

Näiden tilalle Taliban alkoi palkata omia taistelijoitaan ja kannattajiaan. Tehtäviin, joissa naispoliiseja yhä tarvitaan, Taliban on palkannut vain pashtunaisia. "Uzbekkien, tadjikkien ja hazaroiden työt on annettu pash-tuille", sanoo Fatema. Se kiristää entisestään etnisten ryhmien välisiä jännit-teitä.

Fatema piileskelee nyt niin Talibania kuin tavallisia rikollisia. Taliban avasi elo-kuussa 2021 vankiloiden ovet, ja moni rikollinen, jonka Fatema oli aiemmin pi-dättänyt, janoi kostoja. "He soittivat minulle jatkuvasti ja sanoivat tietävänsä, missä asun. Piileskelen vuoroin täällä maan pohjoisosassa, vuoroin Kabulissa."

Koska Fatema on perheensä ainoa elättäjä, hän on yrittänyt hakea mitä tahansa työtä hankkiakseen äidilleen ja pikkuveljilleen ruokaa. "Lopulta keräsin rohkeuteni ja menin Kabulissa sisäasiainministeriöön ja vaadin saada työtä. Mutta ovet ovat minulta kiinni. Taliban katsoo, että kaikki edellisen hallituksen työntekijät ovat vääräuskoisia."



"Kuka tahansa talib katsoo nyt oikeudekseen tulkita shariaa miten sattuu."

Maria Basher, entinen syyttäjä

Länsimaiden koulutukseen osallistuneet naispoliisit ovat Talibanin mielestä erityisen epäilyttäviä. "Heidän silmissään minä olen vakooja. En syytä tästä länsimaita, sillä koulutuksella he pyrkivät hyvään. Mutta me makamme siitä nyt kovaa hintaa."

Osa koulutetuista naispoliiseista kuoli taisteluissa, osa on murhattu. Suuri osa on lähtenyt maasta, osa piileskelee Fateman tavoin eri puolilla maata. Keitä ovat ne naispoliisit, joita Taliban nyt sanoo palkanneensa sisäministeriöön, sitä Fatema ei tiedä. "Sen tiedän, että he eivät ole niitä, joita kansainvälinen yhteisö poliisitehtäviin koulutti."

Niin entinen syyttäjä Maria Basher kuin entinen sisäministeriön prikaatikenraali Shafiqā Quraishi sanovat, että palaisivat kotimaahansa heti, jos voivat olla varmoja turvallisuudestaan. "Jokainen ihminen haluaa elää omassa kotimaassaan. Afganistanissa minä olin Shafiqā Quraishi, täällä Norjassa minä olen vain yksi pakolainen tuhansien joukossa."

Shariaa tulkitaan nyt poliisiasemilla

Taliban ilmoitti marraskuussa 2022, että oikeutta jaetaan Afganistanissa vastedes yksinomaan sharian pohjalta, myös rikosasioissa. Kaikki aiemmin säädetyt lait – myös maan perustuslaki – ovat Talibanin mukaan tarpeettomia. Kaikki maan johtotehtävät – ministeripaikat ja virastojen johtotehtävät – ovat talibanien käsissä. Vaaleja Taliban ei ole aikeessa järjestää.

Käytännössä oikeusvaltio on lakannut olemasta. Järjestelmällistä rikostutkintaa, syyttäjätöimintää, puolustusta tai riippumatonta tuomioistuinta ei enää ole. Shariaa tulkitaan nyt maan sadoilla poliisiasemilla, kyläneuvostoissa ja sharia-tuomioistuimissa sen tietämyksen mukaan, mikä isla-

min pyhistä kirjoituksista kulloinkin paikalta löytyy. Tavanomaista on, että oman sharia-tulkintansa kustakin rikoksesta tekee paikallisten asejoukkojen komentaja.

Erot lain tulkinnasta ja toimeenpanosta maan eri osissa ovat kasvaneet suuriksi. ”Kuka tahansa talib katsoo nyt oikeudekseen tulkita shariaa miten sattuu”, sanoo Maria Basher. ”Erytisen ongelmallista tämä on naisille, sillä naisen verellä ei talibanien filosofiassa ole mitään merkitystä. He katsovat, että miehellä, veljellä tai isällä on oikeus kohdistaa naiseen mitä tahansa väkivaltaa.” Myös tappaa niin halutessaan.

Talibanin sharia-tuomioistuimien tulkinnat ovat vieneet naisilta mahdollisuuden esimerkiksi avioeroon, vaikka nainen olisi hengenvaarassa väkivaltaisen puolisonsa takia. Vuoden 2022 lopulla on raportoitu raipparangaisuksista naisille, jotka ovat paenneet kodistaan.

Talibanin hyvin tunteva, islamilaisesta laista loppututkinnon suorittanut toinen vaikutusvaltainen afgaani, joka ei halua nimeään julki, sanoo, että Talibanin johtajat ovat ”järkyttävän tietämättömiä suhteessa islamiin. Heidän osaamisensa perustuu ainoastaan islamin rituaaleihin. Islamin filosofia tai etiikkaa he eivät tunne lainkaan”.

Entä poliisi-syyttäjä -käsikirja, onko sillä enää mitään virkaa? Onko sitä enää edes olemassa? Syyttäjä Maria Basher parahtaa ääneen, kun hän muistelee sitä vuosia kestänyttä työtä, joka käsikirjan eteen tehtiin. ”Se oli niin hyvä työkalu koulutuksessa, eritoten naispoliisien kanssa. Ja nyt se on valunut hukkaan.”

Sveitsissä nyt asuva Rohullah Esmati, mies, joka vastasi kirjan levittämisestä ja toimittamisesta Afganistanissa, ei pidä mahdollisena, etteikö ainakin osa talibaneista voisi tarttua käsikirjaan. ”Koulutuslaitoksissa on käsikirjasta paljon kopioita, joten on mahdollista, että kouluttajat käyttävät sitä yhä. Mietimme jo kirjaa tehdessämme, että sen pitää olla sovellettavissa erilaisina aikoina. Mutta kestääkö se Talibanin paluuta, sitä me emme voi tietää.”

Lähteitä:

Human Costs of U.S. Post-9/11 Wars: Direct War Deaths in Major War Zones | Figures, 2021

Law and Order Trust Fund for Afghanistan | MPTF Office, 2021

UN Women Afghanistan Country Office, 2022

EEAS Euroopan ulkosuhdehallinto, 2022

Kaisa Rautaheimo: Gender Identities in Transformation - Afghan female police officers' contested profession in Post -Conflict Afghanistan, Tampereen yliopisto 2020

AFGANISTANIN 1325-TOIMINTAOHJELMASTA SUOMEN LIPPULAIVA

Afgaaninaiset puskiivat Naiset, rauha ja turvallisuus -ohjelman läpi

LOKAKUUN VIIMEISENÄ päivänä vuonna 2000 YK:n turvallisuusneuvosto hyväksyi New Yorkissa päätöslauselman 1325, joka sai nimekseen Naiset, rauha ja turvallisuus. Päätöslauselmalla turvallisuusneuvosto lähestyi ensimmäisen kerran historiansa aikana sotaa naisen näkökulmasta: kuinka eri tavalla sodat ja konfliktit koettelevat naisia kuin miehiä, ja miten naisen ääni jäi lähes aina kuulumatta, kun osapuolet hie-roivat rauhaa.

Maailma oli herännyt eritoten siihen, että seksuaalista väkivaltaa käytettiin häikäilemättömästi aseena konflikteissa. Bosnian ja Ruandan joukkoraiskaukset olivat nostaneet asian päivänvaloon, ja sadat naisjärjestöt ja -vaukuttajat eri puolilla maailmaa ajoivat asian YK:n turvallisuusneuvostoon asti. Suomesta eritoten ministeri Elisabeth Rehn edisti asiaa merkittävästi. Naisten joukkoraiskaukset toimivat juuri niin kuin niihin syyllistyvät halusi-vat: kärsimyksen ja vammojen lisäksi ne herättivät syvää häpeää niin nais-sissa kuin heidän yhteisöissään. Siksi niistä vaiettiin.

Päätöslauselma 1325 vaatii konfliktin osapuolia suojelemaan naisia ja tyt-töjä konfliktitilanteissa ja erityisesti seksuaaliselta väkivallalta. Se myös vaatii, että naisten on päästävä niihin pöytiin, joissa päätetään rauhasta. Vain silloin rauhasta voidaan saada kestävä. Naisten ja tyttöjen suojeluun tuli kiinnittää erityistä huomiota silloin, kun nämä joutuivat pakenemaan konfliktia. Juuri tuolloin heidän asemansa oli erityisen haavoittuva. Ja jotta naisten näkökulmat tulisivat huomioiduksi konfliktin jälkeistä yhteiskun-taa jälleenrakennettaessa, naisten osallisuutta tuli lisätä politiikan kaikilla tasoilla. Tavoitteiden toteutumista jäsenmaat tukivat omilla kansallisilla toimintaohjelmillaan, NAPIella.

Vuosi sen jälkeen, kun YK:n turvallisuus oli hyväksynyt 1325-päätöslausel-man, Yhdysvaltain ja Britannian joukot vyöryivät Afganistaniin YK:n tur-vallisuusneuvoston yksimielisellä tuella. 9/11 iskut eri puolille Yhdysvaltoja järkyttivät maailmaa, ja Osama bin Ladenin oleskelun Afganistanissa kat-sottiin riittäväksi syyksi hyökätä: al-Qaida ja terrorismi piti kitkeä maasta. Moraalisena perusteena iskulle käytettiin yleisesti niin Yhdysvalloissa kuin

Euroopassa afgaaninaisten vapauttamista Talibanin sarron alta. Kuitenkaan yhdessäkään hyökkäyksen sallivassa YK:n päätöslauselmassa vuonna 2001 ei mainittu vuoden takaista turvallisuusneuvoston Naiset, rauha ja turvallisuus -päätöslauselmaa.

Historian taakka

Jos jossain maassa, niin Afganistanissa päätöslauselma 1325:n tavoitteille oli suunnaton tarve. Vuosikymmeniä jatkuneiden sotien ja miehitysten aikana afgaaninaisista oli tullut sodankäynnin keskeinen väline – ilman että heillä itsellään olisi ollut asiassa sananvaltaa.

Neuvostoliiton miehitysvuosina (1979–1989) suurissa kaupungeissa naisia rohkaistiin näyttävästi opiskelemaan ja modernisoitumaan, mutta samaan aikaan maaseudulla neuvostoarmeija sai raiskata ja kiduttaa sekä pakottaa naisia joko naimisiin tai prostituutioon.

Kokonaan uudelle tasolle naisiin kohdistuva väkivalta nousi sisällissodan vuosina 1992–1996, kun eri etnisten ryhmien ja heimojen asejoukot käyttivät raiskausta järjestelmällisesti välineenä nujertaakseen kilpailevan ryhmän moraalialia ja kunnialia. Naisia kaapattiin ja myytiin, tyttöjä pakko-naitettiin taistelijoille. Samaan aikaan, kun elinolot kävivät maassa yhä vaikeammiksi, myös kotimuurien sisäpuolella naisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta yltyi.

Tavalliset ihmiset jäivät silmittömän väkivallan ja tuhon keskelle eritoten Kabulissa. Sotaherrojen johtamat asejoukot moukaroivat ylhäältä vuorilta kolmanneksen pääkaupungista raunioiksi, ja jopa 50 000 pääkaupungin asukasta kuoli.

Joukkotuhontaan syyllistyneet sotaherrat otettiin kuitenkin Yhdysvaltain vaatimuksesta mukaan maan uuteen johtoon 2000-luvun alkuvuosina. al-Qaida ja Taliban riittivät Yhdysvalloille viholliseksi, toista rintamaa ei halettu. Rankaisemattomuuden kulttuuri vahvistui Afganistanissa entises-tään.

Juuri sisällissodan aikainen kaaos ja naisten raiskaukset olivat keskeinen tekijä sille, että ääri-islamalainen Taliban toivotettiin monissa osissa maata tervetulleeksi vuonna 1996. Taliban teloitti raiskaajia ja ratkaisi naisten turvattomuuden sulkemalla heidät kodin seinien sisäpuolelle – kuten pashtu-kulttuurissa oli perinteisesti hyväksi nähty. Vuosien 1996–2001 aikana Taliban vei naisilta ja tytöiltä islamin ja suojelun nimissä niin oikeuden opiskeluun, työntekoon kuin liikkumiseen kodin ulkopuolella.



KUVA: KAISA RAUTAHEIMO

Tyttö juoksi Naisten puistossa Kabulissa 2012. Puistossa naiset saivat liikkua vapaasti.

Suomen Kabulin suurlähetystössä oli 2000-luvun alkupuolelta alkaen kuunneltu herkällä korvalla maan aktiivisten naisjärjestöjen toiveita. Moni ulkomailla koulutuksen saanut afgaaninainen oli palannut kotimaahansa, lähtenyt mukaan naisjärjestöjen toimintaan ja perustanut uusia järjestöjä. Ne kampanjoivat Kabulin politiikassa edistääkseen naisten äänen kuulumista ja naisille tärkeiden lakialoitteiden etenemistä maan parlamentissa.

Naisjärjestöt aktivoituvat

YK:n Pekingin naiskonferenssin jälkeen 1995 afgaaninaiset olivat perustaneet puolueisiin sitoutumattoman Afghan Women's Network AWN -kattojärjestön, johon liittyi 2000-luvun aikana 125 järjestöä sekä 3 500 yksittäistä jäsentä. AWN:n tavoite oli edistää syvälle luotaavaa positiivista muutosta afgaaninaisten elämässä niin sosiaalisesti, kulttuurisesti, poliittisesti kuin lainsäädännössä, kuitenkin islamilaisia arvoja kunnioittaen. Tätä työtä myös Suomi tuki.

2000-luvun alkuvuosina AWN:ä johti Samira Hamidi. Britanniassa kansainvälisestä ihmisoikeusjuridiikasta loppututkinnon suorittaneella Hamidilla oli raudankova tahto edistää afgaaninaisten asemaa. ”Me olimme aloittaneet YK:n turvallisuusneuvoston 1325-tavoitteiden puolesta kampanjoinnin jo 2000-luvun alkuvuosina, paljon ennen kuin virallinen prosessi Afganistanissa käynnistyi. Herättelimme eri puolilla maata naisten tietoisuutta heidän omista oikeuksistaan”, Hamidi kertoo videohaastattelussa. Nykyisin Hamidi työskentelee Amnesty Internationalin palveluksessa.

Paikallisen vaikuttamistyön ja naisten kouluttamisen lisäksi järjestön naisjohtajat tapasivat tiheästi avunantajamaiden suurlähettiläitä sekä aina kun mahdollista, maan poliittista johtoa, ja viestittivät näille muutoksen välttämättömyydestä ja kiireellisyydestä.

Toinen vaikutusvaltainen Naiset, rauha ja turvallisuus -agendan edistäjä oli Soraya Subrang, naisoikeuskomissaari maan riippumattomassa ihmisoikeuskomissiossa AIHRC:ssä. Myös AIHRC:n työtä Suomi tuki vuosien ajan.

”Meidän työemme selkärankana oli maan perustuslaki – se takasi naisille samat oikeudet kuin miehille ja edellytti, että hallitus kunnioittaa kaikkia kansainvälisiä sopimuksia. Nämä olivat meille 1325-työn perusta”, Soraya Subrang sanoo.

Edistyksellinen perustuslaki ja 27 prosentin naiskiintiö maan parlamentin alahuoneessa eivät kuitenkaan yksin riittäneet. Naisjärjestöjen ja naispoliitikkojen valtavan ponnistuksen jälkeen maahan saatiin myös erillinen naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kitkevä EVAW-laki (Elimination of Violence towards Women) vuonna 2009.

Suomi NAPin rahoittajaksi

Naisjärjestöjen ponnisteluista huolimatta kesti miltei vuosikymmenen ennen kuin presidentti Hamid Karzain johtama tasavalta oli valmis käynnistämään Afganistanin oman 1325-toimintaohjelman valmistelun. Siinä Suomella oli keskeinen rooli.

Suomen oma ensimmäinen kansallinen 1325-toimintaohjelma oli julkaistu 2006. Suomesta ja sen toimintaohjelmista tuli ajan myötä myös kansainvälisesti tärkeä suunnannäyttävä, ja Suomi on tukenut kansallisten toimintaohjelmien laatimista ja toimeenpanoa myös muissa kehittyvissä maissa. Sukupuolten tasa-arvosta on 2000-luvun aikana tullut Suomen kehitys yhteistyöpolitiikan läpileikkaava tavoite.

Ajatus Suomen roolista Afganistanin 1325-toimintaohjelman valmistelussa syntyi naisjärjestöjen ja ihmisoikeusvaikuttajien kanssa käydyissä keskus-

teluissa Suomen suurlähetystössä Kabulissa 2010. Se, että pieni Suomi ottaisi kontolleen näin merkittävän ja suuren ohjelman valmistelun, hirvitti ensi alkuun lähetystön väkeä. Samana vuonna Kabulin uudeksi suurlähettilääksi nimettiin puolustushallinnossa näkyvästi vaikuttanut Pauli Järvenpää. Hän valoi uskoa lähetystöön: tähän kyllä pystyttäisiin.

Suomi otti lopulta rahoittajan päävastuun Afganistanin NAPin kehittämisessä. Suomi rahoitti niin NAPin valmistelua kuin myöhemmin sen toteuttamista 2013–2019 noin miljoonalla eurolla. Raha kanavoitiin UN Womenin kautta. Kun työn käynnistäminen julkistettiin Suomen suurlähetystössä, maan ihmisoikeuskomission puheenjohtaja Sima Samar kertoo kehottaneensa kaikkia pitkäjänteisyyteen. ”Sanoin, että kestää kymmenen vuotta, ennen kuin saamme NAPin valmiiksi ja toiset kymmenen vuotta, ennen kuin se on pantu toimeen.”

Afgaanin naisvaikuttajat lähtivät yhdessä Suomen Kabulin suurlähetystön edustajien kanssa tapaamaan päättäjiä eri ministeriöihin ja vakuuttamaan heitä NAPin merkityksestä: miksi oli tärkeää koota naisten aseman parantamista koskevat keskeiset asiat yhdeksi kokonaisuudeksi ja mitkä kaikki tahot pitäisi saada sen valmisteluun ja toteutukseen mukaan.

Suomi ei kuitenkaan halunnut, että NAPista tulisi jälleen kerran yksi konsulttien tai rahoittajien kirjoittama suunnitelma, vaan että afgaanit tekisivät pohjatyön keskenään ja kirjoittaisivat suunnitelman itse. Näin se aidosti heijastaisi yhteiskunnan toiveita. ”Sen ei tarvinnut olla täydellinen, ainoastaan kyllin hyvä”, kiteyttää eräs keskeinen suomalaisvirkamies.

Suomi myös sijoitti lähetystön palkkalistoilta koordinaattorin Afganistanin ulkoministeriöön valmistelua koordinoimaan.

Ensin naisten luo puhumaan

Jotta 1325-työ saattoi käynnistyä, piti valmistelijoiden ensin kuulla afgaaninaisten ajatuksia. Joukko naisjärjestöjä ja -aktivisteja jalkautui maakuntiin kertomaan naisille Kabulissa käynnistyvästä työstä ja kyselemään heidän muutostoiveistaan. Miten he näkivät omat vaikuttamismahdollisuutensa, miten näitä voitaisiin parantaa?

Naisten kohtaaminen osoittautui haastavaksi. Maailmanpankin tilastojen mukaan yli 70 prosenttia Afganistanin väestöstä asui tuolloin kaupunkien ulkopuolella maaseudulla ja suuri osa erittäin vaikeakulkuisten vuoristoalueiden keskellä. Lisäksi Taliban oli vuodesta 2009 vallannut yhä laajempia alueita, ja 2011 sen arvioitiin hallitsevan jo 40 prosenttia maasta. Iskut tyttöjen kouluihin, naisten klinikoille ja naisten ylläpitämiin toimituksiin

olivat alueilla ensimmäisiä merkkejä Talibanin paluusta. Näille alueille ei naisjärjestöjen vapaaehtoisilla ollut asiaa.

Jo itse 1325-päätöslauselman avaaminen oli vaativaa. Unescon mukaan Afganistanin naisista yli 80 prosenttia oli lukutaidottomia, ja useimpien elämänpiiri rajoittui oman kylän ja kodin sisäpuolelle. Naisen arki täyttyi peltotöistä, ruuan valmistamisesta sekä yhä uusien lasten synnyttämisestä ja hoitamisesta.

Ensin naisille piti selittää, mikä oli YK ja sen jälkeen, mikä oli YK:n turvallisuusneuvosto ja mitä sen tekemä päätöslauselma tarkoittaa heidän kannaltaan, kuvailee valistustyötä tehnyt Hasina Safi. ”Käsitteet kuten tasa-arvo, ihmisoikeudet tai lainsäädäntö piti ensin avata, ja se oli lievästi ilmaistuna haastavaa”, Hasina Safi sanoo. Hänellä itsellään on loppututkinto laki- ja hallintotieteistä, ja hän oli yksi Afganistanin tunnetuimmista naisvaikuttajista. Safi on toiminut sekä kulttuuri- ja viestintäministerinä että naisasiainministerinä – maansa viimeisenä. Nyt hän elää Englannissa.

Hasina Safi kuvailee, miten he yrittivät muotoilla NAPin tavoitteet sellaisiksi, että ne voitaisiin myöhemmin jalkauttaa takaisin tavallisten afgaanien ymmärrettäväksi. ”Mitä turvallinen ympäristö tarkoitti esimerkiksi köyhälle afgaanileskelle? Sitä, että hän saattoi turvallisesti kuljettaa lapsensa naislääkärin vastaanotolle, joka puolestaan saattoi turvallisesti tehdä työtään kylän klinikalla. Näin leskiäiti saattoi hahmottaa, mitä turvallisuusneuvoston ajattelu hänen elämässään tarkoitti.”

Konsultaatioita naisten keskuudessa tehtiin kaikista 34 maakunnasta tulleiden edustajien kanssa. ”Puhuimme niin lukutaidottomien kuin lukutaitoisten naisten kanssa. Jotkut heistä olivat kotonaan vankeina. Me kuuntelimme heitä ja saimme näin heidät osallistumaan tähän prosessiin”, Safi sanoo.

Hasina Safi kuvailee, miten hän näki parhaaksi lähestyä naisia. ”En koskaan sanonut naisille, mitä heidän pitäisi tehdä tai sanoa. Kerroin heille omista kokemuksistani, myös siitä rohkaisusta, jota olin oman elämäni varrella saanut – mutta myös ongelmista. Näin naiset alkoivat avautua ja olivat valmiita jakamaan kokemuksiaan. Se auttoi heitä myös jäsentämään heidän omia tarpeitaan – ja sitä kautta näkemään myös omia mahdollisuuksiaan. Aloita alhaalta, sanon aina.”

Syvälle juurtunut patriarkaatti oli Afganistanissa pitänyt huolen siitä, että naisten ja tyttöjen oikeudet tulivat vihoviimeisinä – heidän äänensä ei kuulunut sen enempää yhteiskunnassa kuin kodissa. Hasina Safi ajatteli, että jos naisten ääni saataisiin uusin keinoin kuuluville, vähentäisi se väkivallan todennäköisyyttä kodeissa ja voisi auttaa jopa lopettamaan ympärillä riehuvan tappamisen.

”Naisten suojeleminen väkivallalta ja heidän saamisensa mukaan tähän työhön oli aivan keskeisen tärkeää”, sanoo myös ihmisoikeuskomission Soraya Sobrang.

Korkeat ministerit mukaan työhön

Samaan aikaan, kun naisjärjestöt kuuntelivat naisia eri puolilla maata, karotoitettiin pääkaupungissa Kabulissa sitä, keitä 1325-suunnitelman tekoon pitäisi saada mukaan ja mitä 1325-elementtejä Afganistanin lainsäädännössä jo oli. Soraya Sobrang sekä Samira Hamidi osallistuivat tiiviisti pohjatyöhön ja sukkuloivat eri viranomaisten luona.

”Monet ministeritkään eivät tunteneet 1325-päätöslauselmaa. Meidän piti kasvattaa heidän tietoisuuttaan – ja se oli todella pitkä prosessi”, huokaa lääketieteen tohtori Soraya Sobrang. Maan tuolloisen hallituksen 25 ministeristä kolme oli naisia.

Kansallista 1325-suunnitelmaa laatimaan haluttiin mahdollisimman korkeatasoinen ohjausryhmä, jotta suunnitelmalle tulisi painavuutta. 11 hengen ryhmään tuli lopulta mukaan itse ulkoministeri, apulaisministereitä ja johtajia kuudesta keskeisestä ministeriöstä, kuten puolustusministeriöstä, turvallisuusasiain ministeriöstä, talousministeriöstä ja naisasiainministeriöstä. Mukana olivat myös syyttäjän toimisto ja tiedustelupalvelu.

Soraya Sobrang edusti ohjausryhmässä Afganistanin riippumatonta ihmisoikeuskomissiota AIHRC:ää. Kansalaisyhteiskuntaa edusti Hasina Safi. Heidän lisäksi ryhmässä oli kolme muuta naista. Työnsä komitea pääsi aloittamaan keväällä 2012.

Suomi pyrki vaikuttamaan ryhmän toimintaan esimerkin voimalla. Se lennätti ohjausryhmän opintomatkalle Suomeen kuulemaan, miten 1325-ohjelma oli Suomessa valmisteltu ja miten eri ministeriöt ja puolustusvoimat ylipäätään toteuttivat tasa-arvotavoitteita. Suomi järjesti koulutusta myös valmistelua tekeville virkamiehille Afganistanin päässä.

Lähtökohta oli, että Afganistanin kansallinen ohjelma olisi johtoryhmän omaa käsiälää ja että se kirjoitettaisiin darin kielellä. Toisin kävi. Ministerit ja apulaisministerit yksi toisensa jälkeen lipesivät ruodusta ja lähettivät paikalle korkean virkamiehen ministeriöstä. Tämä puolestaan siirsi vastuun alemmalle virkamiehelle. Heidän osaamisensa asioissa oli heikkoa ja sitoutuminen työhön ohutta.

Alustava luonnos tehtiin darin kielellä, mutta kun kolme vuotta myöhemmin työ oli yhä kesken, otettiin konsultit avuksi. Lopulta UN Womenin

palkkaama konsultti kirjoitti koko NAPin englanniksi ja teksti käännettiin darin kielelle 2015.

NAP-työryhmän sisällä yksittäisten ihmisten osaamisen taso, kiinnostus ja kunnianhimo vaihtelivat suuresti, ja se loi skismaa. Siinä missä kansalaisjärjestöjen edustajat ja heidän hyvin koulutetut taustajoukkonsa olisivat halunneet tekstiin erittäin edistyksellisiä tavoitteita, joidenkin ministeriöiden edustajien oli mahdotonta ymmärtää edes sitä, miten raiskaus voitaisiin kieltää avioliitossa. Ylipäätään seksuaalinen väkivalta ja siihen suhtautuminen nostatti ryhmässä monenlaisia tulkintoja – ja ristiriitoja.

Nopeasti kävi myös selväksi, ettei suunnitelman käytännön toimeenpanolle ollut varattu budjettia. Suomi oli sitoutunut maksamaan itse NAP-kirjoitustyön, mutta ei sen toteuttamista. Suunnitelman toteuttamista varten saatiin kiireellä kasaan vaatimaton summa rahaa lähinnä Pohjoismailta.

Samaan aikaan, kun Kabulin palavereissa joukko korkeita virkamiehiä ja - naisia tavasi YK:n turvallisuusneuvoston sanavalintoja, tavalliset afgaanit elivät yhä kiihtyvien taistelujen keskellä. Haavansa nuollut Taliban lisäsi iskujaan, ja siviilejä alkoi kuolla yhä enemmän. Samana vuonna, kun Afganistanin NAP-suunnitelma valmistui, sodassa kuoli YK:n tilastojen mukaan 3 545 siviiliä ja 7 457 haavoittui. Taliban ja muut kapinallisryhmät olivat pääosin syyllisiä kuolemiin, mutta Afganistanin oman armeijan ja kansainvälisten joukkojen osuus aiheutetuista siviiliuhreista oli joinain vuosina lähes puolet. Samaan aikaan yli miljoona afgaania oli joutunut pakenemaan sotaa kodeistaan ja hakemaan suojaa muualta.

Mikä oli lopputulos?

Afganistanin kansallinen toimintasuunnitelma on noin 25-sivuinen dokumentti, jossa asetetaan keskeisimmät 1325-tavoitteet. Kahdeksalle vuodelle tehty suunnitelma (2015–2022) jaettiin neljään pääkohtaan: osallistuminen, suojelu, ennaltaehkäisy sekä hätäapu ja toipuminen.

Naiset haluttiin selvästi tiiviimmin mukaan kaikkeen yhteiskunnan päätöksentekoon, osallistumaan vaaleihin ja mukaan rauhanprosesseihin. Tavoitteena oli myös taata naisten suojelu kaikilta väkivallan muodoilta ja syrjinnältä toimeenpanemalla, valvomalla sekä uudistamalla olemassa olevia lakeja.

Myös naisten oikeussuojaa piti parantaa, väkivallasta selviytyneitä piti tukea tehokkaammin ja koko yhteiskunnan yleistä tietoisuutta väkivallan seurauksista tuli lisätä.

Toimintasuunnitelmalla haluttiin eritoten ehkäistä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Rankaisemattomuuden kulttuurista haluttiin eroon, ja naisten roolia turvallisuussektorilla ja oikeusjärjestelmässä oli vahvistettava. Ohjelma piti myös tärkeänä sitä, että miehet ja pojat saadaan mukaan kampaailuun naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan, että naispoliisien koulutusta lisätään ja että kaikille poliiseille annetaan enemmän koulutusta ihmis-oikeusasioissa.



”Naisten suojeleminen väkivallalta ja heidän saamisensa mukaan 1325-työhön oli aivan keskeisen tärkeää.”
Soraya Sobrang, ihmisoikeuskomissaari

Ministeriöt ja viranomaiset olisivat avainrooleissa toimintasuunnitelman toteuttamisessa. Kunkin ministeriön tuli toimittaa vuosittain edistymisraporttinsa vastuussa olevalle ulkoministeriölle. Väliarviointi tuli tehdä kahden vuoden kuluttua.

Myös kansalaisyhteiskunnalle annettiin alusta alkaen keskeinen rooli toimintasuunnitelman toteuttamisessa. Sen tuli lisätä yleistä tietoisuutta ja seurata itsenäisesti ohjelman toimeenpanoa. Kansainvälisen yhteisön tuki olisi ilmeisen tärkeä.

Odotukset NAPin suhteet olivat Afganistanissa korkealla. Kun toimintasuunnitelma julkistettiin kesäkuussa 2015, media rummutti sitä näyttävästi. Afganistanin NAP oli 50. kansallinen Naiset, rauha ja turvallisuus-toimintasuunnitelma maailmassa. NAP toisi viimein muutoksen naisten osallistumiselle niin politiikkaan kuin maan turvallisuusrakenteisiin, se antaisi työkalun kamppailla naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan. Se toisi apua pakolaisille ja koulutusta naisille. Aloitustilaisuuksiin osallistunut presidentti Ashraf Ghani sanoi, että NAP oli istuvan hallituksen keskeinen prioriteetti ja että ohjelman toteuttamista valvotaan tarkasti.

Myös Suomi piti Afganistanin NAPia omana lippulaivahankkeenaan. Toimintaohjelman lopussa kiitettiin erikseen Suomea sen antamasta tuesta.

Rahaa toteutukseen ei löytynyt

Kun juhlat NAPin ympärillä oli juhlistettu, alkoi ohjelman toteutuksen arki. Samalla sen puutteet – ja ohjelmaan kohdistuva kritiikki – kävivät entistä

näkyvämmiksi. Päällimmäiseksi huolenaiheeksi nousi raha, ja ennen kaikkea sen puute.

Ohjausryhmän jäsen Soraya Sobrang sanoo, että koska vastuu NAPin toteuttamisesta kuului kullekin ministeriölle, niiden vastuulle jäi myös rahan hankkiminen ohjelman toiminnoille.

”Kaikki ministeriöt sanoivat, että rahoituksen NAP-työhön pitää tulla suoraan valtion budjetista, niin että heidän ei aina tarvitse hakea erikseen kansainvälistä rahoitusta kullekin toiminnalle”, sanoo Soraya Sobrang. Käytännössä NAP putosi tähän rakoon. Mitään ylimääräistä 1325-rahaa ei valtion budjettiin kansainvälisiltä rahoittajilta tullut. Kun samaan aikaan talibanit kiihdyttivät iskujaan ja kansainvälinen yhteisö veti maasta joukkojaan, naisten asioiden edistäminen alkoi näyttäytyä yhä useamman afgaanipoliitikon silmissä toissijaiselta tavoitteelta. NAP-työ nuukahti ennen kuin se edes kunnolla käynnistyi.

Niin AIHRC:n puheenjohtaja Sima Samar kuin Wazhma Frogh – yksi maan näkyvistä naisvaikuttajista – pitää rahoituksen puuttumisen lisäksi suurimpana ongelmana sitä, että NAPia ei koskaan institutionalisoitu eli sitä ei muutettu osaksi yhteiskunnan lainsäädäntöä ja rakenteita.

Wazhma Frogh, jolla on lakitieteiden ja ihmisoikeuksien loppututkinto Englannista sekä jatko-opintoja Harvardin yliopistosta, sanoo, että ”NAP oli monien unelmien toivelista”, jossa oli vain hyvin vähän konkretiaa.

”Julkistamistilaisuuksissa otettiin paljon kuvia ja niitä julkaistiin lehdissä – mutta sen jälkeen ei tapahtunut oikeastaan mitään. Kukaan ei ollut vastuussa siitä, miten tavoitteet olisi pitänyt tuoda yhteiskunnan rakenteisiin.”

Esimerkiksi naisten osallistumista rauhanneuvotteluihin – vaikka se oli päätöslauselma 1325:n keskeisiä kohtia – ei Afganistanin NAPissa määritelty. Kun muutama vuosi myöhemmin neuvottelut Talibanin kanssa todella käynnistyivät, naisten osallistuminen siihen oli kaikkea muuta kuin itsestään selvää. Neljän naisen saaminen mukaan Dohan neuvottelupöytiin vaati suuren ponnistuksen naisjärjestöiltä.

Silmiinpistävää on myös se, että esimerkiksi yhteistyö uskonnollisten vaikuttajien kanssa on jätetty Afganistanin NAPissa lähes kokonaan pois. Vanhoillisessa afgaaniyhteiskunnassa paikallisen uskonnollisen johtajan rooli on kuitenkin keskeinen minkä tahansa uudistuksen läpiviemisessä.

”Valmisteluja teki Kabulissa istuva koulutettu eliitti, jolle Afganistanin maaseudun todellisuus on etäistä ja vierasta”, sanoo Wazhma Frogh, joka on perustanut naisryhmiä eri puolille maata. Naisten kuulemiset valmistelun aikana rajoittuivat todellisuudessa lähinnä maakuntien pääkaupunkeihin

ja näiden lähiympäristöön yksinkertaisesti siitä syytä, että turvallisuustilanne oli etäämmällä liian heikko.

Niinpä naiset, jotka elivät joko Talibanin uhan alla tai liikkeen jo valtaamilla alueilla, jäivät pelkoineen ja toiveineen kokonaan prosessin ulkopuolelle. ”Eikä kyse ole pienestä joukosta. Voidaanko silloin edes puhua kansallisesta toimintaohjelmasta?” Frogh kysyy.

Myös itse suunnitelmassa on Froghin mukaan suuria aukkoja. Siitä puuttuu kokonaan kattava arvio naisten aseman sen hetkisestä tilasta – mitä uudistuksia lainsäädäntöön oli jo tehty ja mitkä olivat kiireellisimmät uudistustarpeet. Niin ikään kuvaus ja tilastot lähtötilanteesta puuttuivat.

”NAP esimerkiksi asetti tavoitteekseen nostaa 10 prosenttia naispoliisien määrää, mutta se ei kerro, mistä luvusta tämä lasketaan. Toteutuksen seuranta oli siis käytännössä mahdotonta”, Frogh sanoo. Toisen konfliktista toipuvan maan, Kosovon, NAPiin verrattuna Afganistanin suunnitelma on kiistatta ylimalkainen ja niukka.

”Suomi katosi näyttämöltä”

YK:n turvallisuusneuvosto painottaa 1325-päätöslauselmassaan, että kodeistaan pakenemaan joutuneet naiset ja tytöt tarvitsevat erityissuojelua. Afganistanissa maan sisäisiä pakolaisia oli yli miljoona. Heidän suojeluaan ei Afganistanin NAPissa kuitenkaan huomioida.

On myös perusteltua kysyä, onko mielekästä tuottaa NAP maassa, joka on keskellä konfliktia ja jossa kansalaisten äänen kuuleminen sekä heidän osallistamisensa on vaikeaa, ellei mahdotonta. Suomalainen työhön osallistunut virkahenkilö vastaa näin: ”Afganistan on ollut keskellä jatkuvaa konfliktia vuosikymmenet. Olisiko jokin muu aika ollut parempi hetki tehdä se?”

Hasina Safi sanoo, ettei pidä NAPin tekoa epäonnistuneena. ”Asiat etenivät hyvin, mutta naisaktivistina tiedän, että samanlaisia ongelmia naiset kohtaavat kaikkialla maailmassa.”

Naisjärjestöt jatkoivat ohjelman puolesta kampanjointia eri puolilla maata ja vetivät virkamiehille kahden, kolmen päivän työpajoja aiheesta. ”Me teimme sitä, sillä siihen oli saatavissa UN Womenilta rahaa”, sanoo Wazhma Frogh.

Rahoittajista Pohjoismaat – ensisijaisesti Suomi – pysyivät uskollisina NAPin tukijoina rahoittamalla sen edistämistä UN Womenin kautta. UN Womenin työ Afganistanissa sai kaiken kaikkiaan seitsemän miljoonaa euroa Suomelta vuosina 2013–2022.

Suomi saa kuitenkin kritiikkiä siitä, että se ei ottanut henkistä vastuuta NAPin toteuttamisesta. ”Suomen suurlähetystö käytännössä katosi näyttämöltä, kun NAP valmistui”, sanoo Samira Hamidi. Toisen virheen Suomi teki Hamidin mielestä siinä, se luotti liiaksi UN Womeniin. ”Suomi ilmeisesti ajatteli tehneensä riittävästi suunnitelman eteen niin että UN Women voi hoitaa jutun loppuun. Suomelle olisi kuulunut rooli katsoa toteutuksen perään, kun suunnitelma valmistui.”

Hamidin mielestä UN Women ei kyennyt toteuttamaan niitä tehtäviä, joihin se sai kansainväliseltä yhteisöltä rahaa. Osin kyse oli hänen mielestään ylipäätään heikosta organisaatiosta, osin YK:n yhä tiukemmiksi käyneistä turvamääräyksistä, jotka tekivät niin matkustamisen kuin jopa kokouksiin osallistumisen aina vain vaikeammaksi. Ylipäätään Samirin mielestä Euroopan maat nojasivat liiaksi UN Womeniin.

Taliban heitti NAPin roskakoriin

Kun Taliban marssi elokuussa 2021 Kabuliin ja anasti vallan, se lakkautti ensi töikseen naisasiainministeriön ja perusti samaan rakennukseen hyveiden edistämisen ja paheiden vastustamisen ministeriön, jonka tehtävä on vahtia naisten pukeutumista ja liikkumista.

Samalla kaikki työ Naiset, rauha ja turvallisuus -agendan edistämiseksi lopetettiin ja saavutukset kumottiin: afgaaninaiset eivät ole enää mukana missään yhteiskunnan päätöksenteossa. Kaikki viralliset rakenteet, joita maahan oli luotu naisten oikeuksien turvaamiseksi ja väkivallan uhrien suojelemiseksi, on purettu. Maan 27:stä naisille tarkoitetusta turvakodista 26 on suljettu. Suurin osa naisjärjestöistä on joko lakannut toimimasta Talibanin uhan alla tai ne ovat kuihtuneet olemattomiin. Likipitään kaikki tunnetut naisihmisoikeuspuolustajat ovat paenneet maasta. Wazhma Frogh asuu Yhdysvalloissa, Hasina Safi Englannissa, Soraya Sobrang Saksassa ja Samira Hamidi Sri Lankassa.

Kabulin UN Womenin toimisto sanoo, että sen 1325-toimintaohjelman tukeminen on jäissä. Siihen liittyviä tavoitteita ei talibanien johtamassa Afganistanissa pystytäkään edistämään. UN Women keskittyy tällä hetkellä muiden YK-järjestöjen rinnalla edistämään humanitaarista toimintaa, tarjoamaan apua suoraan naisjärjestöille sekä naisille paikallistasolla.

Käytännössä Afganistanin NAP on siis heitetty roskakoriin. Oliko koko Suomen rahoittama NAP-prosessi siis turha? ”Ei”, vastaavat haastatellut naisvaikuttajat yksi toisensa jälkeen. ”Sijoitus, joka naisiin tehtiin prosessin aikana ja se tietoisuuden lisääntyminen, jonka onnistuimme herättämään,



KUVA: KAISA RAUTAHEIMO

Taliban muutti entisen naisasioiden ministeriön rakennuksen hyveiden edistämisen ja paheiden vastustamisen ministeriöksi.

voivat olla nyt piilossa, mutta ne eivät ole kadonneet minnekään”, sanoo Wazhma Frogh.

Hasina Safi sanoo nähneensä, kuinka NAP-prosessi vahvisti afgaaninaisten itseluottamusta eri puolilla maata. ”Entistä useampi nainen rohkaitui puhumaan tilaisuuksissa, joissa yleensä vain miehet olivat äänessä. Naiset myös lähtivät edistämään itselleen tärkeitä asioita omissa ympäristössään.”

Euroopan maat ja Yhdysvallat käyttivät vuosien varrella painavia puheen- vuoroja naisten asioiden edistämisestä, mutta monen maan todelliset teot jäivät vähäisiksi. ”Siksi haluan aivan erityisesti kiittää Suomea. Suomi mahdollisti sen työn, jonka me lopulta teimme”, Hasina Safi sanoo.

NAP toi ihmisiä yhteen keskustelemaan naisiin ja turvallisuuteen liittyviä asioista. Se oli itsessään uutta ja merkityksellistä. ”Asenteet muuttuivat,

kulttuuri muuttui”, Safi sanoo. ”Jos länsimaat voivat Afganistanissa olla ylpeitä edes yhdestä asiasta, on se se työ, jonka ne ovat Afganistanin naisten ja tyttöjen eteen tehneet”, Safi sanoo.

Suora vuoropuhelu tärkeintä

Taliban on voinut kuopata 1325-tavoitteet, mutta naisten keskuudessa ne elävät edelleen. Tämä tuli kirkkaasti esiin, kun marraskuun 2022 lopussa 1325-päätöslauselman vuosipäivänä YK kutsui sata afgaaninaista eri puolilta Afganistania keskustelemaan naisten tämänhetkisestä tilanteesta ja muutostarpeista. Eri etnisistä ryhmistä ja eri taustoista tulevat naiset tekivät perusteellisen analyysin tilanteesta ja päätyivät kirjoittamaan listan suosituksista jaettavaksi niin kansainvälisille toimijoille, maan nykyjohdolle kuin afgaaninaisille kautta maan.

Päällimmäiseksi nousi toive siitä, että YK ryhtyy järjestämään tilaisuuksia, joissa afgaaninaiset pääsevät suoraan vuoropuheluun talibanien kanssa. Vain vuoropuhelun kautta tieto naisten todellisuudesta voi tavoittaa maan johdon. Myös nopean viestintäkanavan avaaminen viranomaisten suuntaa oli osallistujien mielestä tärkeää.

Naiset toivoivat myös, että kansainvälinen yhteisö jatkaa Talibanin painostamista naisten oikeuksien palauttamiseksi. Myös naisten yrittäjyys ja taloudellinen voimaannuttaminen tarvitsevat tukea sekä YK:lta että maan johdolta. Naisiin kohdistuvan väkivallan estäminen ja tapausten selvittäminen nousivat nekin vaatimuslistalle.

Afgaaninaiset eivät kuitenkaan jakaneet velvoitteita vain muille. Listan viimeinen kohta osoitettiin naisille: jokaisen afgaaninaisten pitää itse lopettaa sellaisten kulttuuristen käytänteiden ylläpitäminen, jotka ovat vahingollisia naisille ja jotka vahvistavat epätasa-arvoa ja naisten sortoa. Sillä kestävä muutos lähtee naisista itsestään.

Lähteitä:

Aisha Ahmad: Afghan Women: The State of Legal Rights and Security. Policy Perspectives Vol 3, Pluto Journals 2006

Craig Whitlock: Afganistanin sota – Pentagonin salaiset paperit, Docendo 2022

Afghanistan – 1325 National Action Plans, 2015

UN Women: Women, peace, and security in the work of the UN Security Council | What we do, 2000

UNAMA Afghan women want dialogue to ensure basic rights, 2022

EDESSÄ HENGENVAAARALLINEN KIERRE: NAISLÄÄKÄRIT LÄHTEVÄT, UUSIA EI TULE

MSIA jatkaa työtään synnyttäjien tukena

NUORI AFGAANINAINEN Shah Koko, 25, istahtaa savimajan lattialle ja nostaa taivaansinisen burkan kasvoiltaan. Kaavun alta paljastuu kuvankaunis nuori nainen, jonka silmät ovat syvän vihreät, iho hyvin vaalea. Mutta hymy on uupuneen naisen hymy. Kosteus puskee kylmän maalattian läpi. Siihen hänen täytyy synnyttää seuraava lapsensa muutaman kuukauden kuluttua.

Shah Koko, hänen miehensä Mohammed ja heidän kuusi lastaan asuivat helmikuussa 2012 Kabuln laitamilla telttojen ja savimajojen täyttämällä mutaisella pakolaisleirillä. Köyhä maanviljelijäpariskunta oli lapsineen paennut sotaa maan eteläosasta Helmandin maakunnasta pari vuotta aiemmin. Kabulissa he yrittivät pysytellä hengissä avustusruuan varassa.

Vaikka ilmainen synnytyssairaala oli vain kivenheiton päässä pakolaisleiristä, Mohammed ei ollut aikeissa viedä vaimoaan sinne synnyttämään. ”Jos työvuorossa olisi mieslääkäri, käynti olisi turha”, hän totesi. Mohammedin sisko saa toimia apuna tässäkin synnytyksessä. ”Meidän naisemme kyllä tietävät, miten toimia.”

Sairaalaan ei edes Kabulissa lähdetty, koska vanhoillisessa pashtu-kulttuurissa perheen naiseen ei vieras mies saa edes katsoa, saatikka koskea. Kabulista olisi löytynyt useita synnytysklinikoita, joissa lääkärinä tai kättilönä toimisi takuuvarmasti nainen, mutta niistä lukutaidoton Mohammed tai hänen sukulaismiehensä eivät tieneet. Tai eivät välittäneet. Miesten kunnia menee etusijalle. Se oli osasy siihen, että Afganistanissa kuoli tuolloin nainen joka toinen tunti synnytykseen.

Shah Koko oli 12-vuotias, kun hänet naitettiin kolme vuotta vanhemmalle serkulleen Mohammedille. Sen jälkeen hän on synnyttänyt lapsia vuoden, kahden välein. Ne kaikki Koko Shah on puskenut maailmaan kotona ilman kättilön apua vain nuori käly vierellään.

Edelleen Afganistanissa kuolee moninkertaisesti enemmän naisia synnytykseen liittyviin komplikaatioihin kuin missään muussa Aasian maassa. 20 vuotta kehityssponsitteluja ei tuonut ratkaisevaa muutosta tilanteeseen. Myös pikkulapsikuolleisuus on alueen korkeimpia.

Yksi Shah Kokolle tarjolla olevista turvallisista synnytyspaikoista Kabulis-
sa olisi ollut MSIA:n klinikka. Sen kaikki lääkärit ja kättilöt ovat naisia. MSI
Reproductive Choices on yksi harvoista kansainvälisistä toimijoista, jotka
ovat YK-järjestöjen lisäksi jääneet Afganistaniin Talibanin valtaannousun
jälkeen jatkamaan työtään.

MSI-Afganistanin maatoimiston johtaja, lääkäri Yaqoob Muslih kävi syksyl-
lä 2021 tapaamassa terveysasioista vastaavaa Talibanin edustajaa ja kertoi
tälle järjestön toiminnasta ja sen periaatteista. MSIA sai lopulta luvan jat-
kaa työtään.

”He ovat käyneet klinikoillamme ja suhtautuvat positiivisesti meidän toi-
mintaamme, erityisesti siksi, että meillä ei ole töissä miehiä”, Muslih sanoo.
Naisten ja miesten toimintojen täydellinen erottaminen toisistaan on ta-
libanien keskeisimpiä yhteiskunnallisia tavoitteita. Lasten synnyttäminen
on yhä senkin silmissä tärkeää.

MSIA:n kaikki 545 työntekijää – lääkärit, kättilöt, sairaanhoitajat ja valistajat
– ovat naisia.

Kaikkein haavoittuvimmat etusijalla

Suomi on rahoittanut MSI:n toimintaa Afganistanissa vuodesta 2002 al-
kaen 14 miljoonalla eurolla, ja tuki jatkuu edelleen. MSIA on erikoistunut
tarjoamaan afgaaninaisille ja -tytöille seksuaali- ja lisääntymisterveyteen
liittyvää neuvontaa ja palveluita eli käytännössä ehkäisyneuvontaa ja -väli-
neitä, raskaudenajan terveyden seuranta, gynekologipalveluja sekä avus-
tamista synnytyksissä ja hoidossa synnytysten jälkeen.

MSIA:n tärkein kohderyhmä on kaikkein haavoittuvimmassa asemassa
olevat naiset ja tytöt sekä näiden pienet lapset: köyhimmät ja suurimmas-
sa syrjäytymisriskissä olevat naiset kaupungeissa sekä naiset, jotka elävät
maaseudulla kaukana terveystalveista. MSIA toimii edelleen lähes puo-
lessa Afganistanin 34:stä maakunnasta.

MSIA lähestyy naisia eri kanavien kautta. Järjestöllä on 11 omaa pysyvää klinik-
kaa, joissa naiset pääsevät tapaamaan lääkäriä ja terveydenhoitajia. Sieltä löy-
tyvät myös ultraäänilaitteet sekä laboratoriot raskauden seuranta varten.

Liikkuvat klinikka-autot kulkevat puolestaan kaikkein syrjäisimmillä seu-
duilla, joissa terveystalvet ovat vähäisiä tai puuttuvat kokonaan. Kussa-
kin autossa on kolme työntekijää, ja he tapaavat naisia ja tyttöjä näiden
omissa yhteisöissään. Kylävanhimmat voivat pyytää MSIA:n klinikka-autoa
paikalle tapaamaan naisia, jotka kaikkein vanhoillisimmilla alueilla eivät



KUVA: KAISA RAUTAHEIMO

Burkaan pukeutunut 25-vuotias Shah Koko odotti vuonna 2012 seitsemättä lastaan. Myös se syntyisi perheen majan lattialle Kabulissa. Läheiseen synnytyssairaalaan puoliso ei vaimoan aikonut viedä.

saa poistua kodeistaan. Kylän uskonnollinen johtaja voi puolestaan ilmoittaa moskeijassa, että naiset voivat tiettyinä päivinä käydä tapaamassa kätilöä tai lääkäriä autolla. Kun naisten liikkumista on entisestään vaikeutettu Talibanin noustua valtaan, liikkuvien klinikkojen merkitys on kasvanut.

Terveystenhoitajien ja kätilöiden kouluttaminen erilaisiin afgaaniyhteisöihin on ollut kolmas MSIA:n työväline. Heitä on koulutettu pitkälti juuri Suomen tuella. Kullekin koulutetulle työparille kuuluu alueella 1 500 perhettä. Aiemmin paikalliset terveydenhoitajat kiersivät kodista toiseen, mutta Talibanin myötä käytäntö on pitänyt muuttua. Nyt terveydenhoitajien omat kodit on varustettu niin, että äidit voivat tulla sinne vastaanotolle.

MSIA välittää myös niin sanottuja satelliittipalveluja, eli käytännössä se pitää vastaanottoja ja tarjoaa palveluja julkisten sairaaloiden yhteydessä. Tarkoitus on varmistaa, että myös kaikkein köyhimmat saavat laadukkaita palveluja. Samalla MSIA:n henkilökunta siirtää osaamistaan, uusinta tietoa sekä korkeampia laatustandardeja julkisiin sairaaloihin.

Tehokkaimpia tapoja välittää tietoa seksuaaliterveydestä, kuukautisista, seksistä, raskauksista ja ehkäisystä nuorille tytöille on Afganistanissa ollut koulu ja opettajat. Sen jälkeen, kun Taliban syksyllä 2021 sulki koulut yli 12-vuotiailta tytöiltä, murrosikäiset tytöt putosivat kaiken terveystieteiden ulkopuolelle.

tiviinkin hoitotoimiin tarttuu vastavalmistuneita kokemattomia lääkäreitä tai ammattilaisia, joilla on vain puutteellinen koulutus. Tulehdusten torjuminen on sairaaloissa jo kärsinyt pahoin. Sen seuraukset ovat vakavia.

Meneillään on syöksykierre, joka vaikuttaa hengenvaarallisella tavalla kaikkiiin Afganistanin naisiin eli noin 20 miljoonaan ihmiseen. Naislääkärit perheineen lähtevät maasta, koska heidän omat tyttärensä eivät pääse kouluun. Samaan aikaan uusia naislääkäreitä ei ole enää tiedossa, koska tyttöjen koulunkäynti päättyy 12. ikävuoteen ja yliopistot on suljettu naisilta. ”Jos tytöt eivät pääse takaisin opiskelemaan, mistä me saamme enää uusia lääkäreitä, kättilöitä ja opettajia? Heidän puutteensa on jo nyt luonut valtavan aukon työhön”, Muslih sanoo.

Myös MSIA:lle lääkäreiden maastamuutto on valtava haaste. ”Me koulutimme työntekijöitämme, mutta nyt heistä useimmat lähtevät. Rekrytoimme kyllä uusia tilalle, mutta se vie oman aikansa”, Muslih sanoo.

Talibanin asettama mahram-sääntö eli naiselle määrätty pakollinen miespuolinen saattaja, vaikeuttaa puolestaan uusien työntekijöiden palkkaamista. Järjestö yritti vastikään palkata eteläisessä maakunnassa Helmandissa uutta kättilöä. Kun sopiva ehdokas lopulta pitkän etsimisen jälkeen löytyi, ja tämän perhe antoi työssäkäynnille luvan, kävi ilmi, ettei perheestä löytyisi miespuolista mahramia saattamaan kättilöä töihin ja takaisin. Perheen miehet olivat töissä muualla. Kättilö jäi palkkaamatta, ja alueen synnyttävät naiset jäivät ilman elintärkeää apua.

Nälkä ja perheväkivalta näkyvät

Lokakuisena päivänä 2022 Mazar-e-Sharifin kaupungissa lääkäri Adila on ennen puolta päivää ehtinyt jo tavata suuren joukon potilaita. Hän kertoo, että useimmat naiset tulevat hänen vastaanotolleen raskauskomplikaatioiden takia, mutta monet sairastavat nyt myös keuhkokuumetta. Naisten yleinen terveydentila on heikentynyt. Lääkkeet ovat monille liian kalliita hankittavaksi.

Kuitenkin suurimmaksi ongelmaksi on kasvamassa naisten vakava psyykinen oireilu. ”Perheväkivalta on lisääntynyt valtavasti ja se on myös entistä vakavampaa. Useimmat tänne tulevista naisista valittavat miehensä pahoinpitelystä”, lääkäri Adila kertoo.

Tilanne kodeissa on kärjistynyt äärimmilleen. Maan talous on miltei romahtanut, ja sen myötä miehet ovat joutuneet työttömiksi. Naisista monet ovat puolestaan menettäneet toimeentulonsa. Samaan aikaan vakava pitkittynyt kuivuus koettelee suurta osaa maasta. Suuret perheet ahtautuvat seinien sisäpuolelle, kaikki ovat vihaisia ja ahdistuneita. Miehet hak-

kaavat naisia, naiset puolestaan huutavat lapsilleen ja hakkaavat näitä, Adila kuvailee.

Kun perheiden rahat ovat vähissä ja nälkä koettelee, patriarkalisessa kulttuurissa jäljellä oleva ruoka ja sen terveellisimmät osat annetaan miehille ja pojille. Yhä useammalta MSIA:n klinikalta kuuluu sama viesti: ruoka ei riitä äideille ja lapsille. Synnyttämään tulevat äidit ovat paikoin niin heikkoja, etteivät jaksa enää edes kävellä. Äidinmaitoa ei vastasyntyneelle tule.

Muslih kuvailee, kuinka hän vastikään vieraili Samanganin maakunnassa maan pohjoisosassa. Vastaanotolla oli äiti lapsineen. Äiti näytti Muslihin silmissä noin 35-vuotiaalta, mutta kun lääkäri kysyi tämän ikää, tyttö kertoi olevansa 15-vuotias. ”Ruuan puute yhdistettynä liian tiheisiin synnytyksiin tekevät naisten tilanteesta erityisen haavoittuvan.”

Siksi MSIA on aloittanut uuden hankkeen Unicefin kanssa. Odottavat ja synnyttäneet äidit saavat klinikoilla lisäravintoa ja vastasyntyneet äidinmaidonkorviketta.

Kansainvälinen yhteisö jatkaa massiivisen ruoka-avun jakamista kaikkialla maassa, sillä tarve on valtava. Loppuvuonna 2022 YK arvioi, että 97 prosenttia afgaanikotitalouksista on ruokaturvattomia, naisten johtamista kotitalouksista jokainen.

24,4 miljoonaa ihmistä on humanitaarisen avun tarpeessa, heistä 13,1 miljoonaa on lapsia. 1,1 miljoonaa alle 5-vuotiasta lasta kärsii akuutista vakavasta aliravitsemuksesta. YK:n avustusoperaation käytettävissä olevat varat eivät riitä tuloillaan olevan talven tarpeisiin. Yhteistyö Talibanin kanssa ei sekään tee avun jakelusta helppoa.

Tuhoisa kierre edessä

Myös Kabulin klinikalla työskentelevä gynekologi Sultana sanoo, että asiakkaiden määrät ovat nopeassa kasvussa. ”Olen ainoa lääkäri paikalla, ja asiakkaita on tavallisena päivänä 60–70, toisinaan yli sata. Mutta en ole uupunut, koska koen tekeväni työtä afgaaninaisten hyväksi”, hän sanoo.

MSIA:lla on Kabulissa kolme pysyvää klinikkaa sekä kaksi satelliittiklinikkaa. Klinikakäynnistä peritään pieni maksu, mutta ne, joille sekin on ylivoimainen, saavat palvelun ilmaiseksi.

Suurin osa Sultanan asiakkaista hakee apua raskauskomplikaatioihin tai synnytyksen jälkeisiin ongelmiin. Kierukoita asennetaan paljon. Myös gynekologiset tulehdukset ovat yleisiä. Mutta samoin kuin Mazarissa, myös



KUVA: KAISA RAUTAHEIMO

Äiti- ja lapsikuolleisuus ovat Afganistanissa edelleen Aasian korkeimpia.

Kabulissa näkyy perheväkivallan lisääntyminen. ”Taloustilanne on niin paha, että psykososiaaliset ongelmat ovat lisääntyneet.”

Kun ongelmat nousivat pintaan, MSIA perusti keväällä 2022 Kabulin klinikalleen psykososiaalisen yksikön, jonne naiset voivat tulla puhumaan ongelmistaan. Siellä nähdään entistä enemmän myös hyvin nuoria tyttöjä, joita rahapulasta kärsivät perheet ovat naittaneet vanhemmille miehille. Näiden ensimmäistä lastaan odottavien tyttöjen tilanne on usein äärettömän vaikea. Väkivalta, alistaminen ja lohduttomuus hallitsevat heidän elämäänsä. Kun he itkultaan pystyvät puhumaan, asioita käydään heidän kanssaan perin pohjin läpi. Jälkeenpäin klinikan psykologi pyytää tytön anopin käymään vastaanotolle. Jos tämä ei onnistu, aviomiestä puhutetaan puhelimitse.

Usein perhe reagoi yhteydenottoon ensin hyvin kielteisesti, koska ongelmista ei ulkopuolisille haluta puhua. Mutta taitava työntekijä osaa vedota esimerkiksi vielä syntymättömän lapsen hyvinvointiin ja sitä kautta hän voi edistää myös äidin hyvinvointia, Sultana kertoo.

”Toivomme kovasti, että perheet tulisivat käymään klinikalla ennen kuin häitä järjestetään, jotta asioita voitaisiin ehkäistä ennalta. Mutta näin tahtuu vain harvoin.”

Hyvin nuorena alkavat synnytykset ovat äidille erityisen vaarallisia. Ja juuri ne lisääntyvät nyt Afganistanissa. Uutiset kertovat yhä useammin myös nuorten tyttöjen ja naisten tekemistä itsemurhista.

Eritoten Sultana toivoo sitä, että koulut avattaisiin nopeasti tytöille uudelleen. Jos tytöt olisivat koulussa, he tuntisivat oikeutensa paremmin ja

voisivat kypsempinä koulun käytyään itse päättää, haluavatko mennä naimisiin. Koulun jälkeen heillä olisi huomattavasti parempi asema neuvotella omasta tilanteestaan. Heillä olisi tarjota perheelleen toisenlainen kuva tulevaisuudesta kuin vain vanhempien järjestämä avioliitto.

20 vuoden aikana Afganistanin äitiys- ja lapsikuolleisuus saatiin vähene-mään kansainvälisen ponnistelun avulla. Nyt saavutukset uhkaavat valua hiekkaan. Yaqoob Muslih pitää selvänä, että äitiys- ja lapsikuolleisuus kasvavat jo nyt. Loppuvuonna 2022 viidestä maakunnasta – Paktiasta, Pak-tikasta, Khostista, Nuristanistanista ja Saripulista – on jo tullut tieto, että niissä ei työskentele enää yhtään naislääkärinä. Yksistään näissä maakun-nissa asuu yhteensä toista miljoona naista ja tyttöä.

”Jos naislääkärinä tai -kättilöä ei ole saatavilla, perhe ei vie synnyttävää äitiä sairaalaan. On selvä, että kuolleisuus lisääntyy joka päivä”, Muslih sanoo.

Samoin kuin monissa yhteiskunnan toiminnoissa, myös terveydenhuoltoa rampauttaa Talibanin kapasiteetin puute. Talibanien ymmärrys synnytyk-siin tai äitiysterveyteen liittyvissä asioissa on ohutta tai olematonta. Osa paikallisista johtajista tunnustaa sen, kuuntelee ja pyrkii ymmärtämään, mihin MSIA:n kaltainen järjestö toiminnallaan pyrkii – ja antaa sille lopulta tukensa. Osalle talibanjohtajista asioita pitää sen sijaan selittää yhä uudel-leen, ja silti viestiä on vaikea saada perille. Joillekin talibanjohtajista kaikki kansainvälistä rahoitusta saavat järjestöt näyttävät vain mahdollisuute-na kääntää rahavirrat heille mieluisampiin kohteisiin tai saada järjestöjen palkkalistoille omia sukulaisia tai kannattajiaan.

Sultanan valinta

Lääkäri Sultana on myös itse vaikeassa tilanteessa. Hänen omat tyttärensä ovat 13- ja 15-vuotiaita. Kun Sultana lähtee klinikalle töihin ja hänen poi-kansa opiskelemaan, tyttäret jäävät kotiin neljän seinän sisälle. ”Olen tästä valtavan surullinen. He kumpikin haluaisivat opiskella minun tavoin lääkä-riksi, mutta nyt voimme vain tarjota heille mahdollisuutta opiskella netin kautta englantia ja joitain yksittäisiä kursseja. Se ei kuitenkaan ole sama asia kuin oikea koulu.”

Monet naislääkärit ovat jo lähteneet maasta samasta syytä. Perheet ovat valmiita jättämään kaiken taakseen varmistaakseen, että myös heidän tyt-tärensä saavat koulutuksen. Sultana on käynyt asiasta perusteellista poh-dintaa.

”En näe muuta vaihtoehtoa kuin jäädä. Olen opiskellut täällä ja sijoittanut työhöni paljon, ja ennen kaikkea haluan panostaa afgaaninaisten hyväksi.”

Sultana toivoo, että kansainvälinen yhteisö jatkaisi Talibanin kanssa neuvottelemista niin, että yhtäläiset oikeudet palautuisivat kaikille. ”On paras jatkaa vuoropuhelua heidän kanssaan. Toivon että he muuttuvat ja alkavat ymmärtää ihmisten toiveita. Vaikka talibanien ideologia on omanlaisensa, myös heidän keskuudessaan on erilaisia ihmisiä ja erilaisia ajatuksia – ja kuitenkin, he ovat afgaaneja.”

Sultanalla on selkeä viesti myös suomalaisille päättäjille. ”Me olemme hyvin kiitollisia siitä avusta, jota suomalaiset ovat meille antaneet. Nyt toimimme ennen kaikkea, että älkää unohtako Afganistanin naisia, pysykää naisten rinnalla. Afgaaninaiset ovat olleet tämän kaiken, niin sodan kuin menneisyyden suurimpia uhreja. Olkaa te maailmalla meidän äänemme.”

VAMMAISTEN TARPEET ESIIN

SUOMALAINEN VÄESTÖLIITTO on tehnyt yhteistyötä Afganistanissa MSIA:n kanssa vuodesta 2019 alkaen. Työn tavoite on edistää vammaisten ihmisten seksuaalioikeuksia voimaannuttamalla vammaisia itseään, kouluttamalla terveysalan ihmisiä ja vaikuttamalla yleiseen asenneilmapiiriin.

Vähintään joka viidennessä afgaanikotaloudessa on vammainen perheenjäsen. Erityisesti vammaiset tytöt ja naiset kohtaavat väkivaltaa, häirintää, syrjintää sekä räikeitä seksuaalioikeuksien loukkauksia.

Alueellisessa hankkeessa on mukana järjestöjä naapurimaista Tadzikistanista ja Nepalista. Mukana työssä on myös Kynnys ry. Työn on määrä jatkua vuoteen 2025 asti.

Vammaistyö on Afganistanissa haasteellista, mutta tulokset ovat järjestön mukaan olleet hyviä. Lähes 14 000 vammaista on saanut perhesuunnittelun palveluja. Vuoden 2022 aikana 33 vammaista paria koulutettiin yhteisöterveydenhuollon työntekijöiksi ja 754 Afganistanin näkövammaisten järjestön jäsentä on perehdytetty vammaisten ihmisten seksuaali- ja lisääntymisterveyteen ja -oikeuksiin.

Aiheesta tehtyjä tietokirjasia on tuotettu ja jaettu noin 30 000 ihmiselle. Myös MSIA:n henkilökuntaa on koulutettu. Vammaisille tuotettuja palveluita tarjotaan niin pysyvien klinikoiden, etäpalveluiden kuin mobiiliklinikoiden kautta Kabulín, Kandaharin ja Heratin alueilla.

Lähteitä:

World Bank: Maternal mortality ratio (modeled estimate, per 100,000 live births) - South Asia, 2019

IHMISOIKEUSKOMISSION SITKEÄ TAISTELU NAISTEN PUOLESTA

Afganistanin riippumaton
ihmisoikeuskomissio AIHRC

HELMIKUUSSA 2002 ensilumi oli yön aikana muuttanut Kabulin mutaiset kadut valkoisiksi. Ruskeaan villatakkiin ja farkkuihin pukeutunut lääkäri Sima Samar otti vastaan suomalaistoimittajan omassa kodissaan. Samar oli vain pari kuukautta aiemmin nimitetty uuden väliaikaishallituksen naisasiainministeriksi, mutta hänellä ei ollut sen enempää ministeriötä, työhuonetta kuin työpöytääkään.

Samar istui kotisohvan nurkassa käsissään papereita ja harteillaan musta pieni huivi. Sen hän kietoi päähänsä vain valokuvauksen ajaksi. Burkaa Samar ei suostunut käyttämään edes kaupungilla. Hän myös ilmoitti, ettei aio jäädä symboliseksi ministeriksi vaan vaatii maahan todellisia muutoksia naisten aseman parantamiseksi – ja tarvitsee työhönsä rahaa. ”Tässä taistelussa on kuitenkin syytä olla viisaan varovainen”, hän lisäsi.

Sima Samar oli kuitenkin suorapuheinen, eikä se miellyttänyt kaikkia. Toistuvien murhaukusten jälkeen Samar joutui jättämään ministeripestinsä jo kesällä 2002, mutta tarttui toiseen vähintään yhtä vaativaan ja vaaralliseen tehtävään, puheenjohtajaksi Afganistanin riippumattomaan ihmisoikeuskomissioon AIHRC:en (Afghanistan Independent Human Rights Commission). Seuraavien 17 vuoden aikana hän rakensi vahvan ja itsenäisen komission, joka arvosteli vuoroin maan hallitusta vuoroin amerikkalaisjoukkoja afgaanien ihmisoikeuksien polkemisesta ja vankien mielivaltaisesta kohtelusta. Komissio puski eteenpäin myös afgaaninaisten oikeuksia niin lainsäädännössä kuin koko vanhoillisessa yhteiskunnassa.

”Naisten täytyy olla nyt vahvoja”, sanoi Sima Samar kodissaan jo tuolloin 2002. ”Jos perinteet ovat huonoja, niistä pitää hankkiutua eroon. Kulttuuri, joka ei tue ihmisyyttä, ei ole säilyttämisen arvoinen.”

Ihmisoikeusrikkomukset olivat olleet todellisuutta myös Sima Samarille itselleen. Samar (s. 1958) on etniseltä taustaltaan hazara, ja hän opiskeli lääkäriksi Kabuln yliopistosta 1970-luvun lopulla. Eräänä yönä 1978 joukko miehiä ilmestyi Sima Samarin ja tämän aviopuolison, Kabuln yliopiston fyysikan professorin ovelle. Mies talutettiin ulos eikä Sima Samar nähnyt tätä



Naiset jonottavat ruoka-apua Kabulissa 2021.

enää koskaan. Samar pakeni pienen poikansa kanssa Pakistaniin ja työskenteli siellä lääkärinä kaltaistensa afgaaninaisten ja -tyttöjen auttamiseksi liki 20 vuotta.

Suomi ryhtyi jo 2002 rahoittamaan AIHRC:n työtä. Kahden vuosikymmenen aikana Suomi tuki komission työtä 10,8 miljoonalla eurolla ja nousi näin yhdeksi sen tärkeimmistä rahoittajista. Myös muut Pohjoismaat ja Hollanti ovat olleet AIHRC:n tärkeitä tukijoita.

”Suomen ja muiden rahoittajien tuki työllemme oli todella arvokasta. On hyvä muistaa mistä lähdimme liikkeelle: Talibanin ensimmäisellä valtakaudella jo ihmisoikeudet-sanan käyttö oli rikos”, Samar sanoo.

Perustuslakiin paalutettu tehtävä

Velvoite perustaa Afganistanin riippumaton ihmisoikeuskomissio juonsi juurensa joulukuulle 2001, kun kansainvälinen yhteisö kerääntyi Saksan Bonniin paaluttamaan polkua terrorismista, sorrosta sekä huumekaupasta vapaalle Afganistanin tasavallalle. 30-henkiseen väliaikaiseen hallitukseen otettiin kaksi naista, ja Sima Samar oli heistä toinen.

Kun Afganistanin ihmisoikeuskomissio AIHRC aloitti työnsä 2002, ihmisoikeuksien tila Afganistanissa oli heikko. Yli 20 vuotta jatkuneet taistelut olivat luoneet maahan väkivallan kulttuurin, jossa yksilön oikeudet olivat miltei olemattomat. Taliban oli viiden valtavuotensa aikana katkonut varkailta käsiä, murhaajilta kaulat ja kivittänyt kuoliaaksi uskottomiksi epäilemiään naisia. Ruoskituksi joutui vähäisistäkin rikoksista.

Talibanin kukistuttua 2001 maan uusi länsimaiden tukema väliaikainen hallitus otti demokratian, oikeusvaltion, rauhan sekä ihmisoikeudet johtotähdiksi – joskin pitkälti ulkomaisten toimijoiden vaatimuksesta. Ihmisoikeuskomission tehtäväksi tuli kitkeä mielivalta ja väkivallan kulttuuri maasta.

AIHRC:n ensimmäisessä, vuoden 2002 toimintaraportissa Sima Samar kuvaili maan ihmisoikeustilannetta suorasukaiseen tapaan. Kun maan uusi armeija ja poliisi olivat vasta tekeillä, sotaherrat pitivät Kabulia edelleen pelossa. Koteja ja avustusjärjestöjä ryöstettiin, avustusoperaatioiden kimppeihin hyökättiin, ihmisiä katosi ja heitä myytiin. Erityisen haavoittuvassa asemassa olivat taisteluja paenneet maan sisäiset pakolaiset.

Sotaherrat pitivät myös yllä omia vankiloitaan useissa maakunnissa. Ensimmäisen toimintavuotensa aikana AIHRC sai niistä vapautettua 400 vankia, joita ei ollut sen enempää syytetty kuin tuomittu mistään rikoksista.

Tavalliset afgaanit löysivät komission hämmästyttävän nopeasti. Jo ensimmäisen toimintavuotensa aikana komissio otti vastaan yli 1 300 valitusta ihmisoikeusrikkomuksista. Vuosien varrella komissioon tulevien ihmisoikeusvalitusten määrä kasvoi useaan tuhanteen vuodessa.

Ihmisoikeuskomission asema paalutettiin myös Afganistanin islamilaisen tasavallan perustuslakiin 2004. Komission päällimmäinen tehtävä oli tarkkailla ja raportoida ihmisoikeusrikkomuksista, edistää ihmisoikeuksien toteutumista sekä viedä raportoituja rikkomuksia virallisen oikeuslaitoksen ratkaistavaksi.

AIHRC kasvoi nopeasti. Vuonna 2010 sen palkkalistoilla oli 335 työntekijää, joista 60 naisia. 14 aluetoimistoa kaikkiaan 34 maakunnassa seurasi ja otti vastaan ihmisoikeusvalituksia ja auttoi ihmisiä viemään valituksia virallisen oikeuslaitoksen käsittelyyn. Kabulin päämajassa komission johto ja sen kymmenkunta komissaaria valvoivat ihmisoikeuksien toteutumista yhteiskunnan eri osa-alueilla ja neuvoivat hallitusta niiden edistämisessä.

Vastaavanlaisia itsenäisiä ihmisoikeuskomissioita on suuressa osassa maailman maita. Osa niistä on valtiollisia, osa kansalaisjärjestöjen ylläpitämiä. Myös alueelliset ihmisoikeuselimet, kuten Euroopan neuvosto, käyttävät merkittävää vaikutusvaltaa.

AIHRC:n keskeinen työkalu oli luotettavan tiedon hankkiminen ja ihmisoikeuksien tunnetuksi tekeminen. 19 toimivuotensa aikana komissio julkaisi kaikkiaan 65 raporttia maan ihmisoikeuksien tilasta. Vuosiraporttien lisäksi se teetti erityisraportteja naisiin kohdistuvasta väkivallasta, siviiliuhreista konfliktin keskellä, kidutuksen käytöstä, paluumuuttajien tilanteesta, lapsen oikeuksien toteutumisesta, vammaisten elinoloista sekä pidätyskeskusten ja vankiloiden olosuhteista. Tutkittua tietoa levitettiin maakuntiin radion, tv:n ja lehtien välityksellä. Ymmärrys siitä, mitä ihmisoikeudet merkitsivät, alkoi hiljaa levitä.

Erityisraportteja naisten tilanteesta AIHRC teetti useita, mm. leskien oikeuksista, nuorten naisten asemasta perheen sisällä, naisten itsemurhista, naisten ja lasten myymisestä ja salakuljetuksesta, seksuaalisesta väkivallasta ja kunniamurhista.

AIHRC otti vastaan naisten kokemuksia ihmisoikeusrikkomuksista ja vei niitä eteenpäin oikeuslaitoksen käsittelyyn. Yksistään vuoden 2018 aikana komission käsittelyyn tuotiin 4 340 valitusta naisiin kohdistuvasta väkivallasta.

Vanhat huonot perinteet

Vuosiraportissa 2007–2008 naisiin kohdistuva väkivalta ja lasten pakkoavioliitot nostettiin maan polttavimmiksi ihmisoikeusrikkomuksiksi. Laki määritteli tytölle avioliiton alaikärajaksi 16 vuotta ja pojalle 18 sekä kiellon sopia avioliitosta ilman osapuolten suostumusta. Käytännössä merkittävästi nuorempia lapsia vihittiin avioliittoon säännönmukaisesti, eikä heidän suostumustaan juuri kysytty.

AIHRC nosti pöydälle myös arkoja, syvälle afgaanikulttuuriin juurtuneita käytänteitä. Näistä vakavimpia olivat tyttöjen ja nuorten naisten kunniamurhat. Vuosina 2011–2013 Afganistanissa raportoitiin 243 kunniamurhaa. Todellisen luvun arvioidaan olevan merkittävästi suurempi. Taustalla on vahvana elävä käsitys siitä, että suvun kunnia riippui sen naisjäsenten seksuaalimoraalista, ja että menetetty kunnia saatettiin palauttaa ainoastaan rankaisemalla tai tappamalla siveettömyydestä epäilty nainen ja mahdollisesti tämän oletettu kumppani. Kunniamurhaan syöllistynyttä ei kuitenkaan tuomittu Afganistanin oikeuslaitoksessa murhasta, vaan hän sai enimmillään kahden vuoden vankeustuomion. Vasta 2018 rikoslain uudistuksen jälkeen kunniamurhaa alettiin käsitellä tavanomaisena murhana.

AIHRC kamppaili maassa yleisesti käytettyä neitsyyden testaamista vastaan. Testejä teettivät perheet sekä rutiininomaisesti poliisi tehdessään esimerkiksi rikostutkintaa. Nöyryyttävät ja ilman naisen hyväksyntää tehtävät testit rikkoivat AIHRC:n mukaan räikeällä tavalla naisten itsemääräämisoikeutta.

Baad-käytäntö tai *bacha bazi* -perinne johtivat puolestaan vakaviin tyttöjen ja poikien ihmisoikeusloukkauksiin, mukaan lukien seksuaalinen väkivalta. *Baad*-perinteessä rikokseen syllistyneen miehen perhe luovuttaa perheen tytön tai naisen uhrin perheelle palvelijaksi tai vaimoksi kompensoina rikoksesta tai sovinnon eleenä. Näin halutaan välttää koston kierre. Tavallista on, että *baadina* luovutettua tyttöä kohdellaan väkivaltaisesti, pidetään nälässä, ja hän joutuu synnyttämään liian nuorena ja liian usein. Moni tyttö päätyy maksamaan hengellään veljensä rikoksesta. Päätöksen *baadista* tekee usein kylän vanhimmista eli iäkkäistä ja vaikutusvaltaisista miehistä koostuva *jirga* eli kyläneuvosto.

Bacha bazi taas tarkoittaa seksuaalisen orjuuttamisen muotoa, jossa varakkaat iäkkäämmät miehet ostavat nuoria poikia viihdyttäjikseen. AIHRC ja eritoten sen komissaari, lakitieteiden professori Hamida Barmaki, ajoivat syvälle juurtuneen perinteen kieltoa määrätietoisesti. Barmaki, hänen puolisonsa ja näiden neljä lasta tapettiin Talibanin tekemässä itsemurhaiskussa Kabulissa 2011.

AIHRC yhdessä aktiivisten naisjärjestöjen kanssa saivat ajettua lainsäädäntöön muutoksia niin, että sekä *baad* että *bacha bazi* tulivat osaksi rikoslakia. Laista huolimatta haitalliset perinteet jatkuivat usein paikallisten *jirgojen* tuella – osittain siksi, että kansallisia lakeja tunnettiin huonosti, osittain siksi, että eritoten *bacha bazi* -käytäntöä harjoittivat erilaisten asejoukkoiden vaikutusvaltaiset paikalliskomentajat.

Kidutusta vastaan koulutuksella

AIHRC:n raporteissa pyrittiin myös avaamaan väkivallan taustalla vaikuttavia tekijöitä sekä keinoja, joilla näihin ihmisoikeusrikkomuksiin voitaisiin puuttua. AIHRC katsoi, että ihmisoikeusloukkaukset kumpusivat yleisestä turvattomuudesta ja vallitsevasta konfliktista sekä siitä, että viranomaiset eivät noudattaneet eivätkä valvoneet säädettyjen lakien toteutumista.

Ihmisoikeusrikkomuksiin syllistyneet jäivät toistuvasti rankaisematta. Ihmiset eivät myöskään tunteneet omia ihmisoikeuksiaan. Erityisen alttiita vakaville ihmisoikeusrikkomuksille olivat köyhät ja lukutaidottomat – ja heistä enemmistö oli naisia.

Rikoksiin syllistyneet olivat usein uhrien omia perheenjäseniä, mutta jaottelu yksityisen ja yleisen väkivallan välille on feministisen näkemyksen mukaan hyödytön. Konfliktin aikana vallitseva laittomuuden ja väkivallan ilmapiiri lisää myös perheen sisäisen ja yksilöiden välisen väkivallan uhkaa. Aseet, joita miehet saavat asejoukoilta taistelujen aikana ovat usein samoja, joita käytetään perheväkivallassa.

Afgaaniyhteiskunta oli puolestaan niin syvästi militarisoitunut, että jopa koulussa matematiikkaa saatettiin harjoitella laskemalla yhteen ruumiita, poltettuja kyliä ja Kalashnikoveja.

Suomen taloudellisella tuella AIHRC koulutti paikallisia ihmisoikeustoimijoita ja -järjestöjä, jotka puolestaan pystyivät vaikuttamaan paikallisiin päättäjiin. Komissio myös käynnisti suuren määrän erityyppisiä koulutus- ja valistus-hankkeita, joilla pyrittiin lisäämään naisten tietoisuutta omista oikeuksistaan, myös oikeudesta elää ilman väkivaltaa. Niissä etsittiin myös vaihtoehtoisia toimintatapoja konfliktitilanteisiin. Ohjelmia jalkautettiin niin kouluihin, yliopistoihin, opettajankoulutuslaitoksiin kuin sotilaskoulutuskeskuksiin.

Ensimmäisten 13 toimintavuoden aikana AIHRC tilastoi järjestäneensä ihmisoikeuskoulutusta puolelle miljoonalle ihmiselle. Ihmisoikeuksia käsitteleviä radio- ja tv-ohjelmia se tuotti 2 300 tuntia. 27 400 ihmisoikeusrikkomustapausta ja 30 000 naiseen kohdistunutta väkivaltatekkoa kirjattiin ja arvioitiin AIHRC:n toimistoissa. Komissio teki 15 860 vierailua pidätyskeskuksiin, ja niiden seurauksena 5 650 laittomasti vangittua ihmistä vapautettiin. 50 yksityistä vankilaa suljettiin ja 92 joukkohaudan uhrit identifioitiin.

AIHRC:n ponnistelut ihmisoikeuksien edistämiseksi tuottivat tulosta. Yksi tärkeimmistä varhaisista saavutuksista oli naisten ja miesten yhtäläisten oikeuksien kirjaaminen maan perustuslakiin 2004. Afganistanin naisjärjestöt, AIHRC sekä Sima Samar henkilökohtaisesti kamppailivat koko perustuslain valmistelun ajan, jotta sana 'nainen' tuli ensimmäisen kerran maan historiassa kirjatuksi Afganistanin perustuslakiin.

Toinen keskeinen saavutus Sima Samarin mielestä oli se, että poliisien koulutuksen ja tehokkaamman raportoinnin myötä kidutus väheni tuntuvasti. "Kuka tahansa, joka ennen tuli pidätetyksi, joutui myös kidutetuksi – olipa kyse pikkupojasta, joka oli varastanut leivän tai väkivaltaisesta raiskaajasta. Kidutetuksi tuli hyvin usein myös raiskauksen uhri, nainen."

Samar kertoo, että maan vankiloissa oli 2010-luvun lopulla noin 30 000 vankia. "Näiden keskuudesta raportoimme enää noin 80 kidutustapausta. Eli muutos oli todella suuri."

Sima Samar taisteli vuosien ajan niin avoimesti kuin yksityisesti maan presidenttien Hamid Karzain ja Ashraf Ghanin kanssa monista keskeisistä ihmisoikeusasioista. Yksi niistä oli kuolemantuomiot, joita jaettiin niin rikosoikeuden kuin sharia-oikeuden pohjalta. Kuolemantuomion saattoi saada ennen kaikkea terrorismirikoksesta tai murhasta, mutta sharia-oikeuden pohjalta myös raiskauksesta, homoseksuaalisesta teosta tai avioliiton ulkopuolisesta seksistä. 2010-luvun loppuun mennessä kuolemantuomioita oli annettu 700.

Kansainvälinen painostus kuolemantuomioiden lopettamiseksi oli voimakas, mutta koska kuolemanrangaistuksella oli ilmeinen tuki suuren yleisön keskuudessa, teloituksia jatkettiin, joskin harvakseltaan.

Suomi luotti työhön

Luottamus AIHRC:n työhön oli kansainvälisten toimijoiden keskuudessa vahva. Kansainvälisen ihmisoikeuskomissioiden työtä koordinoivan komitean luokittelussa se ylsi parhaaseen mahdolliseen A-kategoriaan. ”Maassa, jossa oikeusvaltio on heikko, se oli mielestäni melkoinen saavutus”, Sima Samar itse sanoo.

Komission itsenäisyys ei kuitenkaan ollut itsestään selvää. Johtavat poliitikot pyrkivät käyttämään omaa valtaansa komission jäsenten nimityksissä tavalla, joka paikoin horjutti AIHRC:n uskottavuutta. Pitkäkestoinen kamppailu komission jäsenten nimityksistä varjosti ja vaikeutti komission työtä usean vuoden ajan 2010-luvun loppuvuosina.

Myrskyistä huolimatta AIHRC on siitä tehtyjen arvioiden mukaan vienyt maan ihmisoikeustilannetta eteenpäin. Suomi piti erityisen arvokkaana sitä, että AIHRC pyrki edistämään myös lasten ja vammaisten ihmisten oikeuksia.



”Me arvostelimme amerikkalaisten toimia, eivätkä ne pitäneet siitä.”

Sima Samar, AIHRC:n puheenjohtaja

Suomi katsoi, että AIHRC:n työ nautti kansallista ja kansainvälistä arvostusta, ja sitä pidettiin näkyvänä ja hyvin toimivana ihmisoikeusinstituutioon, johon yhteistyökumppanit luottivat. Suomen lisäksi AIHRC:n toimintaa tukivat muun muassa muut Pohjoismaat, Alankomaat, Australia, Kanada ja Sveitsi. Myös YK:n poliittinen operaatio UNAMA sekä UN Women tukivat työtä monin tavoin.

Erityisen myönteisenä Suomi katseli sitä uudistustyötä, joka AIHRC:n toiminnassa saatiin käyntiin 2010-luvun lopulla. Tiedottamisesta ja valistamisesta siirryttiin yhä enemmän konkreettiseen työhön: valituksia otettiin entistä enemmän vastaan ja niitä vietiin virallisen oikeusjärjestelmän käsittelyyn - järjestelmän, jota Suomi EUPOLin työllä pyrki kehittämään. Suomi myös osal-

listui säännöllisesti AIHRC:n kansainvälisten rahoittajien yhteisiin tapaamisiin, ja vuorovaikutusta AIHRC:n johdon kanssa pidettiin hyvänä.

Sima Samar arvostaa Nordic+ -ryhmältä (Pohjoismaat ja Alankomaat) saattua tukea, mutta pahoittelee sitä, että taloudellista tukea ei suurilta mailta kuten Yhdysvalloilta ja Britannialta juuri herunut.

”Me arvostelimme niiden toimia, eivätkä he pitäneet siitä. Kamppailimme liki seitsemän vuotta ennen kuin pääsimme esimerkiksi tarkastamaan Yhdysvaltain pidätyskeskuksia, emmekä edes silloin saaneet vapaata kulkua. Arvostelimme ankarasti myös amerikkalaisjoukkojen käytäntöä tehdä sotilaallisia iskuja yöllä ihmisten koteihin.”

Äärimmäisen turhauttavana Sima Samar piti sitä, että kansainvälisten joukkojen komentajien pestit olivat hyvin lyhyitä, usein vain puoli vuotta. ”Kun yksi komentaja lähti, hän ei jättänyt mitään tietoja seuraajalleen. Niinpä me jouduimme kerta toisensa jälkeen aloittamaan työn kokonaan alusta esimerkiksi vankilavierailujen suhteen.”

Sama kansainvälisten rahoittajien lyhytjänteisyys ja strategioiden puute leimasi Samarin mukaan kaikkea kehitystyötä Afganistanissa. Se rampautti myös työtä naisten aseman edistämiseksi.

Raiskattua tyttöä ei enää murhata

Sima Samarin seuraajaksi AIHRC:n puheenjohtajaksi nousi lopulta 2019 Shaharzarad Akbar, Oxfordin yliopistossa filosofian maisterin loppututkinnon suorittanut ihmisoikeusvaikuttaja, joka johti Open Society -säätiön toimintaa Afganistanissa.

Myös Shaharzarad Akbar (s. 1987) ajattelee, että huonoimpia rahoittajia olivat Yhdysvallat ja Britannia, joilla oli valtavasti rahaa, mutta vain vähän halua ja aikaa pohtia sitä, miten raha olisi viisainta käyttää. ”Mitä suurempi rahoittaja, sen tehottomampi se oli. Ne ajattelivat, että raha yksin riittää ratkaisemaan asiat”, Akbar sanoo. ”Todellisuudessa juuri raha aiheutti kaikkein suurimmat ongelmat.”

Akbar ajattelee, että AIHRC vei valtavasti ihmisoikeusajattelua eteenpäin Afganistanissa. ”Me käsittelimme asioita, joista ei koskaan aiemmin puhuttu – mitä väkivalta naisia kohtaan ylipäättään tarkoittaa, miten se määritellään Afganistanin tai islamin kontekstissa?”

Akbar sanoo, että keskustelu naisiin kohdistuvasta väkivallasta on 20 vuoden aikana muuttunut suuresti. ”Asian ymmärtäminen on lisääntynyt niin

naisten keskuudessa kuin oikeusyhteisössä. Ja vaikka tilanne juuri nyt on synkkä, ei Taliban johda maata ikuisesti. Ajattelun pohja on jo muuttunut ja pysyy siellä, vaikka lait on nyt heitetty pois.”

Muutoksen hetket kulminoituivat suurten lakimuutosten ympärille. Kun Afganistanissa muotoiltiin erityistä naisiin kohdistuvan väkivallan kieltävää lakia (EVAW), sen ympärillä käyty keskustelu laitoi miltei koko yhteiskunnan pohtimaan asiaa. ”Ihmiset väittelivät asiasta niin radiossa, televisiossa kuin omissa yhteisöissään. Juuri lain valmistelun myötä naisiin kohdistuva väkivalta muuttui ensi kertaa todelliseksi keskustelunaiheeksi. Ihmiset katsoivat ympärilleen, ja alkoivat ottaa näkemäänsä kantaa.”

Parlamentin äärikonservatiivit edustajat estivät lain hyväksymisen parlamentissa, mutta se hyväksyttiin 2009 presidentin päätöksellä. Lain sisäistäminen jäi kuitenkin vaillinaiseksi. ”Kun koko maan turvallisuustilanne heikkeni noihin aikoihin nopeasti, me emme päässeet ulos Kabulista jalkauttamaan lakia maakuntiin”, Akbar sanoo.

Turvallisuustilanteen heikkeneminen vaikutti komission kaikkeen työhön. Mitä pitemmälle Taliban eteni, sitä pienemmälle osalle väestöä AIHRC saattoi tuottaa palveluja. Työtä saatiin jatkaa vain osassa maakuntia ja niissäkin lähinnä maakuntien pääkaupungeissa.

Shaharzarad Akbarin mielestä suurin muutos Afganistanissa tapahtui kuitenkin siinä, mitä ihmiset halusivat tai vaativat yhteiskunnalta. ”Kun olin vielä lapsi, oli selvää, että jos kylän voimamies raiskasi perheen tyttären, perhe yrittäisi tappaa tytön, sillä tämä aiheutti häpeää koko suvulle.” Mutta jo 2010-luvulla merkittävä määrä isiä tuli tyttäriensä kanssa yhdessä AIHRC:n toimistolle vaatimaan näille oikeutta.

”Afganistanin heikot instituutiot eivät ehkä vielä kyenneet ratkaisemaan asioita lain vaatimalla tavalla, mutta perheen ajattelu oli muuttunut: se ei enää katsonut, että vika oli raiskatussa tyttäressä ja jos ajattelikin, se ei enää yrittänyt tappaa tätä. Perhe koki, että tilanne oli epäoikeudenmukainen ja että sille piti tehdä jotain”, Akbar kuvailee muutosta. ”Eli afganistanilaiset itse vaativat yhteiskunnalta uudenlaista ratkaisutapaa.”

Samankaltainen muutos on tapahtunut suhteessa oikeuteen saada koulutusta. Akbar kuvailee, miten hänen oman isänsä lapsuudessa isän kotikylän asukkaat Pohjois-Afganistanissa lähettivät vetoimuksen viranomaisille, jotta nämä eivät avaisi kylään koulua. Kyläläiset pelkäsivät, että koulu tekisi heidän pojistaan vääräuskoisia ja nämä alkaisivat vieroksua maatilantoita. Poikien tehtävä oli hoitaa karjaa, ei istua koulussa.

”Kaksi vuotta sitten vuonna 2020 tässä samassa kylässä asukkaat keräsivät rahaa palkatakseen kouluun naisopettajan, jotta tytötkin pääsisivät kouluun.”



KUVA: KAISA RAUTAHEIMO

Vuonna 2012 burkaan pukeutunut nainen oli Kabulissa poikkeus. 2021 valtaan nousset Taliban määräsi naisille tiukat pukeutumissäännöt.

Muutos näkyy nyt harvinaisen selvänä, kun Taliban on jälleen sulkenut yläkoulut tytöiltä. ”Vielä edellisen Taliban-kauden aikana vastarintaa ei juuri näkynyt. Nyt vaatimukset tyttöjen oikeudesta käydä koulua ovat hyvin vahvoja ja paine on kova.”

Sen sijaan esimerkiksi naisten oikeutta käydä töissä ei vanhoillisessa yhteiskunnassa nousta puolustamaan. Ei ainakaan vielä. Akbarin mielestä koko afgaaniyhteiskuntaa ja lainsäädäntöä olisi pitänyt rakentaa paljon pitkäjänteisemmin. ”Me teimme hyvin nopeasti suuren joukon erinomaisia lakeja ja allekirjoitimme hienoja sopimuksia, mutta meiltä puuttui kärsivällisyys, jota yhteiskunnan todellinen muutos olisi vaatinut.”

Kansainväliset rahoittajat vaativat nopeita, mitattavissa olevia tuloksia. Niinpä niin maan johto kuin järjestöt oppivat ideoimaan ja toimimaan rahoittajien toiveiden mukaisesti – eikä välttämättä sen mukaan, mikä afgaaniyhteiskunnan kannalta olisi ollut tärkeintä. ”Valtio sai tulonsa ulkomaisilta rahoittajilta eikä verojen kautta kansalaisilta, joten tavalliset afgaanit eivät varsinaisesti välittäneet siitä, miten rahat käytettiin. Valtasuhte oli todella vääristynyt – me afgaanit opimme arvailemaan, mitkä olivat rahoittajien prioriteetit ja toimimaan niiden arvailujen mukaisesti.”

Pitkäjänteinen suunnittelu- ja kehitystyö kärsi erityisesti, mutta tekemättä jäi myös työläs ja usein vaarallinen päätösten edellyttämä jalkauttaminen maakuntiin. Kun myöskään maakuntien uskonnollisia johtajia ei järjestelmällisesti otettu mukaan muutostyöhön, pääkaupungissa muotoillut lait ja määräykset jäivät suurelle enemmistölle ventovieraiksi.

Vuonna 2022 afganistanilaiset naiset ovat vihaisia. Niin on myös Lontoossa maanpaossa elävä Shaharзад Akbar. Hän pitää ratkaisevan tärkeänä sitä, että myös länsimaat katsovat nyt peiliin ja miettivät, mitä olisi pitänyt tehdä toisin. Aivan keskeisenä virheenä hän pitää sotaherrojen ottamista mukaan päätöksentekoon, kun Taliban syrjäytettiin 2001.

”Kun afgaanit alkoivat muotoilla perustuslakia, pidettiin selvänä, ettei näitä tappajia pidä päästää huoneeseen. Mutta sitten he näkivät, kuinka suurlähettiläät otattivat käytävillä itsestään kuvia näiden sotaherrojen rinnalla ja afgaanit ajattelivat, että ok, jos haluamme selvitä hengissä, noiden miesten kanssa täytyy pysyä tiiviissä yhteydessä. Muutoin ne palaavat, ryöväävät tyttäreni ja tappavat poikani.”



Suomi on tukenut meitä ja pitänyt naisten oikeuksia esillä. Nyt vetoamme teihin: tehkää enemmän”,
Shabnam Salehi, AIHRC:n komissaari

”Eli te lännestä tulitte maahamme, jossa oli tapahtunut hirvittäviä asioita. Mutta teidän mielestänne meidän piti unohtaa menneet. Ja samaan aikaan, kun sotaherroille annettiin valtaa, teidän sotilaanne pommittivat tavallisia ihmisiä, tunkeutuivat heidän koteihinsa ja tappoivat heitä Talibanin-vastaisen taistelun nimissä. Ja te ajattelitte, että se on ok, kyllä me tuon kanssa voimme elää. Mutta juuri tämä käänsi ihmisten mielet länttä vastaan”, Akbar sanoo.

AIHRC oli ainoa instituutio Afganistanissa, joka pyrki selvittämään ja edistämään vuosien 1978–2001 välisenä aikana tapahtuneita sotarikoksia. Se valmisteli asiasta kattavan raportin vuonna 2005 otsikolla *A Call For Justice*.

Sen mukaan 70 prosenttia afgaaneista katsoi itsensä tai perheensä joutuneen vuosien 1978–2001 välisenä aikana joko ihmisoikeusrikkomuksen tai sotarikoksen kohteeksi. Rikoksia tekivät kaikki: niin venäläiset, *mujahideenit*, talibanit kuin eri etnisistä ryhmistä ja heimoista nousseet asejoukot. Sovinto oli useimpien haastateltujen toive, mutta se ei heidän mukaansa tarkoittanut asioiden unohtamista tai anteeksiantamista. Rikoksiin syyllis-

tyneet olisi heidän mielestään edelleen pitänyt saattaa oikeuden eteen tai vähintäänkin ulos valta-asemista.

Raportti ei koskaan johtanut toimenpiteisiin, sillä presidentti Karzai kieltäytyi julkaisemasta sitä. Sen sijaan maan parlamentti hyväksyi 2008 täydellisen armahduksen aiempien 30 vuoden aikana tehdyistä teoista ja rikoksista. Tämän lain presidentti Karzai siunasi.

Ihmisoikeuspuolustajat maanpaossa

Kaksikymmentä vuotta ensitapaamisemme jälkeen lokakuussa 2022 Sima Samar vastaa Zoom-puheluun New Yorkissa. Hän on lentänyt edellisenä yönä Saksasta Yhdysvaltoihin puhumaan – ja palaa takaisin muutaman päivän päästä Saksaan. Siellä on nyt hänen kotinsa. Sima Samar on jälleen pakolainen.

Vallan anastaneen Talibanin silmissä puhe ihmisoikeuksista on joutavaa ja vaarallista. Ihmisoikeuskomission se lopetti toukokuussa 2022. Se ilmoitti, että AIHRC:tä ei enää tarvita, sillä ihmisoikeuksien tila on nyt parempi kuin koskaan.

Sima Samar kiertää puhumassa afgaaninaisten tilanteesta milloin YK:ssa, milloin EU:n päättävissä elimissä, ja hän yrittää saada maailman johtajat ymmärtämään, että nyt jos koskaan afgaaninaiset tarvitsevat maailman tukea.

Myös Kanadassa asuva Shabnam Salehi kantaa huolta ihmisoikeusvalvonnan jatkumisesta. ”Taliban ei halua, että Afganistanissa tehdään minkäänlaista ihmisoikeusmonitorointia. Lisäksi kaikki raportit, joita ihmisoikeuslaitosten vakavasta heikkenemisestä on tuotettu, Taliban yksiselitteisesti kiistää”, sanoo Salehi, AIHRC:n naisasioista vastannut komissaari.

”Useimmat AIHRC:n työntekijöistä ovat lähteneet, mutta meillä on edelleen maassa 60 tavallista ihmistä, jotka monitoroivat ihmisoikeuksien tilannetta omilla alueillaan. Pidämme heihin säännöllisesti yhteyttä ja välitämme tietoja eteenpäin”, Salehi kertoo.

Tietoa ihmisoikeuksien tilasta kerää myös YK:n Afganistan-toimisto UNAMA. Se jatkaa monitorointia ja julkaisee niistä yhteenvetoja. Se on toistuvasti nostanut esiin ihmisoikeusrikkomuksia, joihin Taliban on syyllistynyt. Se on raportoinut laittomista tappamisista, mielivaltaisista pidätyksistä, vangitsemisista, kidutuksesta ja kaltoinkohtelusta. Erityisesti naisten perustavanlaatuisten oikeuksien rajoittamisen se on nostanut toistuvasti esiin.

UNAMAn raportointiin Salehi suhtautuu pienellä varauksella. ”Kuva, joka sen raporteista piirtyy, ei ole koko totuus. Pelkään, että vain pieni osa ih-

misoikeusrikkomuksista tulee esiin. Maassa tapahtuu valtavasti väkivaltaisia tekoja, jotka jäävät pimementoon.”

Samoin ajattelee Sima Samar. ”UNAMAN raportit ovat parempia kuin ei mitään, mutta jos vertaamme Afganistanin sosiaalisessa mediassa esiin nousevia ihmisoikeusrikkomuksia ja UNAMAN raportteja, UNAMAN raportointi on puutteellista.”

”Eivätkä ihmiset enää välttämättä uskalla kertoa tapahtumista edes sosiaalisessa mediassa. Valitettavasti Afganistanin poliisin aiemmin hankkimat edistykelliset tiedusteluvälineet ovat nyt Talibanin käsissä”, Samar sanoo.

Maassa toimii kuitenkin edelleen myös pieniä ruohonjuuritasolla vaikuttavia kansalaisjärjestöjä kuten WPSO (Women & Peace Studies Organization), jonka jäsenet eri puolilta maata lähettävät tietoja ihmisoikeusrikkomuksista.

Pidätettyjä katoaa

YK:n ihmisoikeusneuvoston nimeämä Afganistan-erityisraportoija Richard Bennett raportoi lokakuun lopulla 2022 Afganistanissa käymistään keskusteluista lukuisien tahojen kanssa, myös Talibanin. Loppuraportissaan hän toteaa, että Talibanin valtaannousun jälkeen nähty ”naisten ja tyttöjen kansalais-, poliittisten, taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen oikeuksien heikkeneminen on tyrmistyttävää”.

”Yhdessäkään muussa maassa naiset ja tytöt eivät ole niin nopeasti kadonneet kaikilta julkisen elämän alueilta, eivätkä he ole joutuneet yhtä epäedulliseen asemaan kaikilla elämänsä osa-alueilla”, Bennett kirjoittaa.

Eri lähteistä piirtyvä kuva Afganistanin ihmisoikeustilanteesta on hyvin synkkä. Taustalla ovat niin poliittiset tekijät kuin maan talouden romahtaminen. Taliban pidättää ja vangitsee mielivaltaisesti ihmisiä – heidän joukossaan useita naisihmisoikeuspuolustajia, naistoimittajia ja rauhanomaisia naisaktivisteja. Moni pidätetyistä on kadonnut pysyvästi. ”Minulle on kerrottu, että koskaan ennen ei vankiloissa ole käytetty sellaisia kidutusmenetelmiä kuten nykyisin”, sanoo Salehi.

Naisten perusoikeudet on käytännössä kumottu vastoin islamin oppeja. Perheiden taloudellinen ahdinko on palauttanut vanhat huonot käytänteet takaisin. Hyvin nuoria tyttöjä myydään vaimoiksi, jotta perhe saa rahaa ruokaan. Moni mies myös naittaa mieluummin tyttärensä iäkkäällekin tuttavalleen kuin ottaa riskin, että taliban-taistelijat ottavat tämän väkisin vaimokseen. Eritoten se, että tytöt on suljettu koulujen ulkopuolelle, altistaa heidät pakkoavioliitolle. Afganistanissa toimivat ihmisoikeus- ja avustusjärjestöt

sanovat, että pakkoavioliitot ovat lisääntyneet dramaattisesti Talibanin valtaannousun myötä.

Shabnam Salehi puhui kesällä 2022 YK:n ihmisoikeusneuvoston Afganistan-tilaisuudessa kotimaansa tilanteesta. Hän sanoo suoraan olevansa pettynyt YK:n ihmisoikeusneuvoston toimiin. ”Afganistanista käytiin YK:n ihmisoikeusneuvostossa tuon kesän aikana kaksi perusteellista keskustelua, mutta en ole nähnyt mitään toimintaa niiden pohjalta.”

Suomi on YK:n ihmisoikeusneuvoston jäsen ja osallistui myös kesän 2022 Afganistan-keskusteluihin.

Salehi pitää nyt keskeisen tärkeänä sitä, että YK:n ihmisoikeusneuvoston tuella perustetaan ryhmä, jolla olisi valtuudet monitoroida ihmisoikeustilannetta kaikkialla Afganistanissa – ja joka kiinnittäisi erityishuomion naisten tilanteeseen. Ainoastaan riittävän kattavat faktat maan ihmisoikeustilanteesta voivat luoda pohjan uskottavalle vuoropuhelulle Talibanin kanssa. Tässä hän vetoaa suoraan Suomeen.

”Suomi on tukenut meitä ja pitänyt erityisesti naisten oikeuksia esillä. Nyt vetoamme teihin: tehkää enemmän. Nyt tarvitaan konkreettisia toimia. Jos Suomi nostaa kaikissa YK:n ihmisoikeusneuvoston keskusteluissa afgaani-naisten tilanteen esiin ja vaatii todellisia toimia, sillä on merkitystä.”

Sama viesti tulee Shaharзад Akbarilta. ”Haluaisin nähdä enemmän aktiivisuutta Suomen hallituksen suunnalta Afganistanin naisten oikeuksien osalta. Feministisestä ulkopoliitikasta puhuvien ja sitä toteuttavien maiden pitää nyt istua yhdessä alas ja miettiä, mitä teidän ulkopoliitikanne tarkoittaa Afganistanin kannalta: mitä voidaan saavuttaa, mitä ei. Nyt joka ainoalla äänellä on väliä.”

Lähteitä:

OHCHR and UNAMA: Injustice and Impunity: Mediation of Criminal Offences against Women in Afghanistan, 2018

Afghanistan Analysts Network, AAN: Afghanistan's Latest Executions: Responding to calls for capital punishment, 2016

AIHRC vuosiraportit ja erityisraportit, 2022: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&skip=0&query=AIHRC&coi=>

Sari Kouvo, Afghanistan Analysts Network: A Plan without Action 2012

Amnesty International: Afghanistan: Death in slow motion: Women and girls under Taliban rule, 2022

Afghanistan Analysts Network, Living in a Collapsed Economy: The desperation and guilt of giving a young daughter in marriage - 2022

Elisabeth Rehn and Ellen Johnson Sirleaf: Women, War and Peace: The Independent Experts' Assessment on the Impact of Armed Conflict on Women and Women's Role in Peace-building, 2002

AMMATTIKOULUTUSTA AFGANISTANIN NAISTOIMITTAJILLE

Toimittajien oma Learning Together -hanke

ETSI OIKEA kuvakulma, tarkenna tv-kamera studiopöytää kohti, paina punaista rec-nappia. Lähetys saattoi alkaa. Joukko afgaaninaistoimittajia oli kukin löytänyt oman paikkansa Jahan tv-studion laitteiden äärellä Kabulissa syksyllä 2016. Yhdet istuivat mikrofoniin eteen pyöreän haastattelupöydän ympärillä. Toiset säätivät valvomossa leveään kontrollipöydän ääressä ääntä, kameroiden vuorottelua ja valoa. Ja sitten ne kaksi onnekasta, jotka ensimmäistä kertaa pääsivät käyttämään tv-kameroita.

”Tunnelma oli käsinkosketeltavan innostunut. Osa naistoimittajista oli tullut Kabuliin etäisistä maakunnista ja tämä oli heidän unelmiensa täyttymys: päästä harjoittelemaan oikeaa tv-studiotyötä”, muistelee tilannetta Suomessa asuva toimittaja ja kouluttaja Shakiba Adil. Studioharjoittelu oli osalle jopa käännekohta elämässä: kaksi kursсилаista päätyi tv-työhön ja osittain juuri studiosta saadun innostuksen myötä.

Yksi Suomen pienimuotoisista kansalaisjärjestöhankeista oli afgaaninaistoimittajien kouluttaminen. Idea yhteistyöstä syntyi 2007, kun Suomen Unifemin vt. toiminnanjohtaja Eeva Koskinen tapasi Kabulissa afganistanilaisen naisjärjestön puheenjohtajan Shafiqa Habibin. Vaikutusvaltainen Habibi kysyi suoraan, voisiko koulutuksesta tunnettu Suomi ja sen naistoimittajat ryhtyä järjestämään afganistanilaisille naistoimittajille ammatillista jatkokoulutusta.

Tarve oli suuri. Maan yliopistoilla opetettiin kyllä journalistiikkaa, mutta koulutus oli teoreettista, eikä käytännön toimittajatyötä opittu oikeastaan lainkaan. Miesten dominoimassa mediakentässä naistoimittajat olivat erityisen heikoilla.

Eeva Koskinen toimi tuolloin myös Naistoimittajat ry:n puheenjohtajana, ja yhdistys tarttui pyyntöön nopeasti. Afganistanista kiinnostuneita suomalaisia naistoimittajia löytyi lukuisia, ja 2009 käynnistyi yhdeksän vuotta kestänyt Learning Together -hanke, jonka aikana 22 suomalaista naistoimittajaa koulutti afgaanikollegoitaan. Osallistujia kursseilla oli vuosien aikana yli 500. Hanke sai ulkoministeriöstä yhdeksän vuoden aikana kaikkiaan 654 000 euroa tukea.



Useimpina vuosina kursseja järjestettiin kaksi – yksi keväällä, toinen syksyllä. Silloin kun turvallisuustilanne salli, Kabuln lisäksi kursseja vedettiin eri puolilla maata, useimmiten Mazar-e-Sharifissa, Bamiyanissa ja Heratissa.

Bamiyanissa, samassa kaupungissa, jossa Taliban oli 1990-luvulla tuhonnut maailmankuulut 1400 vuotta vanhat Buddha-patsaat, kurssille osallistui nuori toimittajan uraa aloitteleva Aisha. Koska hänen vanhempansa eivät hyväksyneet tyttärensä ammatinvalintaa, tämä oli opiskellut Kabulissa luonnontieteitä. Mutta toimittajan työ vei voiton. ”Minulle nuo kurssit olivat korvaamattoman hyödyllisiä, sillä olin jo aloittanut radiotoimittajan työt, vaikken tiennyt toimittajan työstä paljonkaan”, Aisha kuvailee.

”Minulle ehkä kaikkein tärkeintä oli, että opin tuntemaan toisia naistoimittajia eri puolilta maata. Oma ammatillinen itseluottamukseni oli ollut heikko, ehkä juuri perheeni vastustuksen takia, mutta kuultuani samanlaisia kokemuksia muilta, koin itseni paljon vahvemmaksi”, Aisha kertoo puhelimitse Bamiyanista.

Rohkeampia ja osaavampia toimittajia

Uutistyö, kuvajournalismi, dokumentin teko ja netin käyttö jutun teossa. Muun muassa näitä käsiteltiin Kabulissa ensimmäisestä koulutusjaksosta 2009 alkaen. Myös journalistin eettiset ohjeet ja median rooli demokratiasa nostettiin säännöllisesti keskiöön.

Luentojen lisäksi kurseille kutsuttiin afgaanipoliitikkoja, järjestövaikuttajia, Suomen suurlähettiläitä ja YK:n korkeita edustajia puhumaan ja avaamaan yhteiskuntaa omasta näkökulmastaan. Ja kunkin puheenvuoron jälkeen naistoimittajat pääsivät harjoittelemaan niin lehdistötilaisuudessa toimimista kuin nopeiden haastattelujen tekemistä.

Erityisesti afganistanilaisten naispäättäjien ja -vaikuttajien tapaamiset hyödyttivät kumpaakin osapuolta. Kurssi tarjosi tilaisuuden vapaamuotoisesti keskustella aiheista, jotka puhuttelivat kaikkia afganinaisia. Moni naistoimittaja loi kontakteja, jotka rohkaisivat heitä ottamaan yhteyttä päättäjiin myöhemminkin.

Maan parlamenttiin, ministeriöihin ja mediataloon järjestetyt vierailut avasivat naistoimittajille ovia, joista heidän olisi ollut yksin vaikea astua sisään. Toisaalta naisille tarkoitettu turvatalo ja MSIA:n lisääntymisterveyttä edistävä klinikka avasivat toisenlaisen todellisuuden.

Presidentti Ashraf Ghanin puoliso, Rula Ghani kutsui kurssilaiset vierailulle presidentin palatsiin. Kutsu kävi myös maan pääministerin Abdullah Ab-

dullahin luo vierailulle. Suomen suurlähetystön vastaanotoilla naistoimitajat kävivät useasti. Korkean tason vierailut nostivat niin kurssin profiilia kuin myös osallistujien ammatillista itsetuntoa.

Juuri naistoimittajien rohkaiseminen ja voimaannuttaminen olivat ammatillisen osaamisen lisäksi kurssin keskeisiä tavoitteita. Afgaaniyhteiskunnan silmissä naistoimittajat ovat arveluttava joukko: julkisuudessa liikkuvat, kriittisiä kysymyksiä tekevät naiset ovat täydellinen vastakohta konservatiivisen yhteiskunnan naisihanteelle, miestä kunnioittavalle, nöyrälle ja kunnialliselle naiselle.

Sama vieroksunta näkyi toimitusten sisällä. Naisiin ja heidän ammattitaitoonsa ei luotettu, juttukeikalle lähetettiin mieluiten mies. Ylipäätään afgaani-naistoimittajien liikkuminen työn puitteissa oli selvästi miestoimittajia rajatumpaa. Naiset kertoivat myös joutuvansa tekemään merkittävästi enemmän töitä tullakseen otetuksi vakavasti. Työstään he saivat kuitenkin pienempää palkkaa.

Moni naistoimittaja päätyi ratkaisemaan ristiriidan perustamalla oman radio- tai tv-kanavan. Siihen sai suhteellisen helposti tukea kansainvälisiltä toimijoilta. Juuri radio tavoitti etenkin maaseudun lukutaidottomat naiset paljon paremmin kuin painettu media, ja naisille tärkeiden asioiden käsitteleminen suullisesti radioaalloilla istui afgaanikulttuuriin. Naisten ohjelmissa puhuttiin luontevasti kaikista naisen elämään liittyvistä asioista, ja radioaalloilla ohjelman juontajilla oli suuri valta avata myös arkaluonteisia teemoja. Näin he myös usein tekivät.

Näkyvyyttä Suomen agendalle

Toimittajien koulutuksissa nostettiin esille teemoja, joita Suomi pyrki muutoinkin edistämään maassa. Afghan Women's Networking -järjestön johtaja Samira Hamidi luennoi naistoimittajille siitä, mitä YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1325 tarkoittaa ja mitä sen toteuttaminen Afganistanissa käytännössä merkitsi. Samaan 1325-teemaan ja sen seurantaan mediassa palattiin useimmissa koulutusjaksoissa. Myös se, miten naiset pääsisivät osallistumaan rauhanneuvotteluihin Talibanin kanssa – ja miten neuvotteluista pitäisi raportoida – puhutti kurssilaisia. Useimmilla kurssilaisista oli omakohtaista kokemusta Talibanin vallan alla elämisestä, ja he tiesivät, mikä oli naisen paikka talibanien silmissä.

EUPOLin suomalaisjohtaja Pia Stjernvall kävi kertomassa EUPOLin toiminnasta, ja antoi siinä samalla vaikuttavan esimerkin siitä, että nainen pystyy nousemaan omilla ansioillaan huipputehtäviin. Suomalainen poliisi kävi

puolestaan kertomassa afgaanipoliisien koulutuksesta ja keinoista, joilla naiseen kohdistuvaa väkivaltaa pyritään kitkemään.

Mitä pitempään kursseja järjestettiin, sitä suuremmaksi kasvoi halukkaiden osallistujien määrä. 20–30 kussakin oli mahdollista osallistua aktiivisesti ryhmän työskentelyyn. Kuitenkin esimerkiksi Kabulissa kurssille 2013 osallistui jo 52 naistoimittajaa.

Eriyksen suuri tarve jatkokoulutukselle oli maakuntien toimittajilla. Siksi kursseja järjestettiin useana vuonna Kabulissa ulkopuolella.

Kun yhteistyö alkoi, hankkeen kumppani AWJU (Afghan Women Journalist's Union) oli vasta alkutekijöissä. Koulutusyhteistyön myötä naistoimittajien järjestö vahvistui, ja sen jäsenmäärä kasvoi 200:sta 500:aan, ja 2012 se rekisteröityi omaksi yhdistykseksi. Järjestö myös avasi oman toimistonsa 15 maakuntaan ja alkoi aktiivisesti ottaa kantaa julkisuudessa sananvapauden puolesta ja reagoida väkivallantekoihin, joita naisjournalisteihin kohdistui.

Jo varhaisessa vaiheessa kouluttajat ja AWJU tunnustivat kurssilaisten joukosta ryhmän erityisen motivoituneita, rohkeita ja osaavia toimittajainaisia, joissa nähtiin potentiaalia kouluttajiksi. Nämä kahdeksan afgaaninaista vetivät ensimmäiset Learning Together -kurssit heinäkuussa 2016 Mazar-e-Sharifissa ja Jozjanissa sekä marraskuussa 2016 Heratissa ja Parwanissa. Maakuntakursseille osallistui 88 naistoimittajaa ympäröiviltä alueilta.

Uusi tekniikka haltuun

Yksi kouluttajista oli kuuden lapsen äiti ja näyttävän uran toimittajana tehnyt Mina. Hän on omalla alueellaan tunnettu radiotoimittaja ja kirjoittaja. Mina perusti myös naisille tarkoitetun aikakauslehdessä, jossa afgaaninaiset saivat kertoa omasta elämästään. ”He puhuivat sodasta, siitä miten se oli vaikuttanut niin heihin itseensä kuin heidän lapsiinsa.” Myöhemmin Mina kirjoitti aiheesta myös kirjan.

Mina osallistui itse kaikkiaan kuuteen Learning Together -koulutusjaksoon ja kävi myös Suomessa opintomatalla ennen kuin ryhtyi itse kouluttajaksi.

”Kaiken mitä noilta kursseilta opin, toin tullessani takaisin tänne etäiseen maakuntaan – ja opetin samat asiat täkäläisille nuorille naistoimittajille”, Mina kertoo. ”Vedin itsenäisesti kaikkiaan kahdeksan koulutusjaksoa ja myöhemmin samat koulutukset yliopistomme journalistiikan laitoksella.”

Tulevien kurssien teemat suunniteltiin yhdessä sekä kurssilaisten että afgaanitoimittajajärjestön AWJUn kanssa. Radiojournalismia, videojournalismia ja tv-journalismia harjoiteltiin myös käytännössä. Tutkiva journalismi, poliittinen journalismi ja monikanavainen uutistyö olivat alueita, joilla nais-toimittajat toivoivat vuodesta toiseen lisää oppia. Myös sosiaalisen median hyödyntäminen työssä nousi säännöllisesti toivelistalle.

Eri laitteisiin liittyvien digitaalitojen opetteluun nais-toimittajat kokivat erityisen tärkeänä. Kun toimituksiin hankittiin uusia teknisiä laitteita, tavanomaista oli, että miestoimittajat ottivat ne haltuunsa. Päästäkseen osalliseksi nais-toimittajien piti hallita uusi tekniikka, mieluiten miehiä paremmin.

Oma turvallisuus ensin

Toistuva koulutusteema oli toimittajan oman turvallisuuden takaaminen. Toimittajat olivat Talibanin uhkailun ja väkivallan kohteena jo paljon ennen vuoden 2021 vallananastusta, mutta uhkailua tuli vanhoillisessa yhteiskunnassa myös muualta.

Syksyllä 2015 kurssi pystyttiin turvallisuussyistä järjestämään ainoastaan Kabulissa. Taliban oli edennyt nopeasti maan pohjoisosassa Kunduzissa, ja kahdeksan maakunnasta paennutta nais-toimittajaa matkusti kurssille Kabuliin burkiin piiloutuneina. He olivat jättäneet taakseen perheidensä lisäksi radioasemansa ja lehtensä. Kurssin aikana he saivat tiedon, että Taliban oli vallannut Kunduzin kaupungin, tuhonnut heidän toimituksensa ja radioasemat. Joidenkin koteihin oli myös hyökätty ja omaisia surmattu. Kaikki naiset tiesivät olevansa talibanien vainolistalla.



"Muistan hyvin viestin kurssilta: Vain jos olen elossa, voin edistää yhteiskunnassa tärkeitä asioita." **Masha**, toimittaja

"Muistan hyvin viestin, jonka kurseilla opin: minun turvallisuuteni tulee ensimmäisenä. Vain jos olen elossa, voin edistää yhteiskunnassa tärkeitä asioita", muistelee Masha, joka osallistui omassa maakunnassaan koulutukseen ja joka nyt jatkaa työtään Talibanin päivittäisistä uhkauksista huolimatta.

Myös toimittajien oma jaksaminen vaativassa ja vaarallisessa työssä otettiin kurseilla säännöllisesti käsittelyyn. Eritoten Kabulin ulkopuo-

lella toimiville naistoimittajille omasta järjestöstä AWJUsta tuli tärkeä kotipesä, joka mahdollisti vertaistuen ja verkostoitumisen omassa maakunnassa.

Turvallisuustilanteen heikentyessä suomalaiskouluttajien mahdollisuudet matkustaa kapenivat, mutta paikalliset kouluttajat pystyivät jatkamaan koulutusta maakunnissa. Kouluttamisvastuuta siirrettiin vuosi vuodelta yhä enemmän afgaaninaisille itselleen. Suomalaiset vapaaehtoiset naistoimittajat tuottivat lisää uutta koulutusmateriaalia, antoivat taustatukea ja toimivat mentoreina.

Yksi demokratian peruspilareista on vaalit, ja niiden lähestyessä kurseilla käytiin läpi sitä, mikä on toimittajan rooli vaalien alla: miten seurata vaalikamppailua, keitä haastatella, minkälaisia juttuja vaalien alla ja toisaalta vaalien jälkeen toimittajan pitäisi tehdä. Mitä tarkoittaa vallan vahtikoirona toimiminen afgaanitodellisuudessa?

Suomalaistoimittajien tuottama koulutuspaketti "Vaalit ja media demokratiassa" -osio tuotettiin vapaaehtoisvoimin kevään 2018 aikana, ja sen veti Kabulissa syksyllä hankkeen toimittaja Shakiba Adil. Tuolle kurssille osallistuivat kaikki kahdeksan kouluttajaa kuudesta eri maakunnasta, ja jakson jälkeen he vetivät vaaleista, rauhasta ja journalismista tehdyn kokonaisuuden omissa maakunnissaan.

Samana vuonna Learning Together -hankkeelle myönnettiin Suomessa oikeusministeriön 5000 euron demokratiapalkinto. Raha mahdollisti koulutustyön jatkamisen Kabulissa jälleen parilla viikolla.

Demokratia aukesi eduskunnassa

Elokuussa 2011 ja syksyllä 2017 Learning Together järjesti afgaaninaistoimittajille opintomatkan Suomeen. Ensimmäisellä kerralla kahdeksan ja toisella kerralla 13 afgaaninaista kävi tapaamassa lukuisia suomalaisia poliitikkoja, median edustajia ja tutkijoita sekä tutustui mm. Ahvenanmaalla toimivaan rauhaninstituuttiin.

Mieliinpainuvin kokemus monelle oli kuitenkin vierailu eduskunnassa. Kabulilaislehden toimittaja Amina muistaa edelleen kirkkaasti tuon vierailun 2011. "Eduskuntavierailun aikana demokratia aukesi minulle kokonaan uudella tavalla – että kaikki ihmiset ovat oikeasti tasa-arvoisia taustasta riippumatta. Tapasimme muun muassa afgaanitaustaisen kansanedustajan Nazima Razmyarin ja koin valtavaa ylpeyttä hänen saavutuksistaan. Luulen että tuolloin myös ymmärsin, miten Suomi oli kehittynyt sellaiseksi maaksi, mikä se nyt on", Amina kuvailee.

Toinen oivallus hänelle tuli siitä, että yhteiskunta voi oikeasti olla sukupuolten välillä tasa-arvoinen. ”Mutta teilläkin naiset ovat kamppailleet oikeuksiensa puolesta kauan. Meillä on vielä pitkä matka edessä.”

Myös toinen matkalle osallistunut afgaanitoimittaja Mina muistelee hänkin eduskuntatalon vierailua. ”Kuulimme, että tavallinen yleisö kuten opiskelijat voivat tulla puhumaan suoraan päättäjille kerran viikossa. Se on todella vaikuttavaa. Suomi oli tuolloin 2017 juuri juhlinut 100-vuotista itsenäisyyttä ja rauhaa. Tajusin, että rauhan saavuttaminen ja sen ylläpitäminen on vaatinut teiltä paljon työtä.”

Suomi ja Suomen naisten sadan vuoden historia puhutteli naistoimittajia ylipäättään. Suomessa vierailleet Mina ja Amina kertoivat pohtineensa, mitkä tekijät tekivät muutoksen mahdolliseksi. ”Te olette selvästi valtavan kovia tekemään töitä”, sanoi Amina. ”Minusta taas se, että suomalainen yhteiskunta pitää kulttuuria keskiössä kertoo paljon teistä”, sanoo Mina.

Vuoden 2017 vierailun päätteeksi viisi naistoimittajaa jätti palaamatta Afganistaniin. Kolme heistä haki turvapaikkaa Suomesta, yksi Saksasta.

Vuonna 2022 Suomi valittiin maailman onnellisimmaksi maaksi – ja Afganistan maailman onnettomimmaksi. Tämä puhutti haastateltuja afgaaninaistoimittajia. Heidän oli helppo tunnistaa oman onnettomuutensa taustatekijät, mutta reseptit onnellisuudesta jäivät ilmaan. ”Me saatamme vain haaveilla siitä, että saisimme takaisin edes ne ihmisoikeudet, jotka meillä aiemmin olivat”, sanoo Amina.

Työ siirtyi nettiin

Kunkin kurssijakson jälkeen osallistujat antoivat järjestäjille palautetta ja välittivät toiveita jatkosta. Moni kertoi, että oma osaaminen, itsetunto ja ammatti-identiteetti olivat vahvistuneet ja että myös oma asema työmarkkinoilla oli parantunut. Yksi kurssilaisista perusti vuosien aikana sekä naisuutistoimiston sekä naisten lehden.

Myös suomalaiset kouluttajat tunnistivat muutoksen. He näkivät, että moni kurssilainen oli rohkaistunut ja vapautunut puhumaan hyvinkin luottamuksellisista asioista. Suomen vierailun aikana tämä näkyi kurssilaisten hyvin avoimielisissä puheenvuoroissa mm. ministeritapaamisissa. Kaikkein kiipeimmistäkin asioista puhuttiin suoraan ja tunteella.

”He uskalsivat kertoa oman mielipiteensä ja kuvailla maansa ja naisten tilannetta niin kuin he sen käytännössä näkivät. Kabulissa näkyvä tietty varauksellisuus oli poissa”, kuvaili hankkeen vetäjä Eeva Koskinen.



KUVA: KIRSI MATTILA

Kolme afgaaninaistoimittajaa harjoitteli videoeditointia Bamiyanissa Learning Together -kurssilla 2017.

Ulkoministeriön rahoittama Naistoimittajat ry:n hanke päättyi 2018, mutta Learning Together jatkoi toimintaansa vapaamuotoisena verkostona sen jälkeenkin. Afganistanin turvallisuustilanne heikkeni entisestään, mutta afgaaninaistoimittajat toivoivat edelleen lisää koulutusta. Helmikuussa 2021 sitä ryhdyttiin järjestämään Zoom-yhteyksien kautta - jälleen vapaaehtoisvoimin.

Nopealla aikataululla yhteydet luotiin Badakshanin, Kunduzin ja Takharin maakuntiin. Yksi ensimmäisiin Zoom-koulutuksiin 2021 osallistunut oli naisten radiokanavan vetäjä Latifa. Hänen kotikaupunkinsa Pohjois-Afganistanissa oli tuolloin jo Talibanin saartama, vain kaupungin keskusta oli enää hallituksen käsissä. Kaikki pelkäsivät, mitä oli edessä.

”Kun toimituksemme Zoom-linkki Suomeen aukesi, oli kuin ikkuna koko maailmaan olisi auennut sen myötä, emme olleetkaan yksin. Se oli meil-

le valtavan tärkeä päivä. Saimme taas syyn jatkaa työtä eteenpäin”, Latifa kertoo.

Kokeneet suomalaiset radio- ja tv-toimittajat kertoivat Latifan toimituksen naisille, miten toimiva ja kuuntelijat herättävä radio-ohjelma suunnitellaan etukäteen, kuinka monta haastateltavaa tulee olla, miten valitaan käytettävät lähteet. Yhteys Suomeen rauhoitti ja valoi uskoa, Latifa kuvailee.

Vapaa media katosi

Kesällä 2021 kaikki muuttui. Taliban miehitti kaupungin toisensa jälkeen. Naisten radioasemat vaiennettiin ja lehdet suljettiin. Koko elämänsä vapaasti liikkuneet nuoret naistoimittajat kiskoivat taivaansinisiä burkia ja mustia niqabeja ylleen ensi kertaa elämässään. Heitä pelotti ja ahdisti.

Kokenut kabulilainen sanomalehden toimittaja Mina kertoo, että hänet määrättiin välittömästi toimituksesta kotiin Kabulin valtauksen jälkeen. ”Nyt käyn siellä kerran viikossa kuittaamassa palkkani, joka on enää puolet aiemmasta – koska teen töitä kotona.”

Puolikkaalla palkallaan Mina elättää iäkästä äitiään sekä kahta sisartaan, joista toinen työskenteli korkeimmassa oikeudessa – ja menetti työnsä kuten kaikki muutkin siivoojasta ylimpään tuomariin asti.

”Mahram-määräys rajoittaa elämäämme, Taliban on Kabulissa siitä hyvin tiukka”, Mina sanoo. ”Kaupungin sisällä pystyn liikkumaan, mutta etäämmälle lähteminen olisi mahdotonta, sillä perheessäni ei ole saattajaksi lähtevää miestä.”

Kun Taliban vyöryi Bamiyanin kaupunkiin Afganistanin keskiosassa, hazara-vähemmistöön kuuluva Aisha oli jo paennut. Kuukauden ajan Aisha piileskeli pienen lapsensa ja miehensä kanssa vuorilla. Kaupungissa vallitsi täysi kaaos, ryöstely oli mielivaltaista.

Aisha sanoo, että loppusyksystä 2022 tilanne Bamiyanissa on kauhistuttava. Ihmisiä katoaa, mutta kukaan ei uskalla puhua niistä. ”Ensin katoamisista puhuttiin sosiaalisessa mediassa, mutta pian niistä opittiin vaikenemaan.” Myös media on katoamisista hiljaa.

Taliban ei ole kieltänyt suoraan naistoimittajien työn tekemistä, mutta se on tehnyt sen käytännössä liki mahdottomaksi. Toimitusten nopeasti heikentynyt taloustilanne ajoi monet mediatilat sulkemaan ovensa. Enää kourallinen – arviolta 1–2 prosenttia – naistoimittajia jatkaa työskentelyä.

Suorapuheisimmat ja nimekkäimmät naistoimittajat ovat Talibanin listoilla. Heistä moni osallistui Learning Together -koulutukseen.

Myös muualla kuin Bamiyanissa toimittajia katoaa, heitä pidätetään ja monia on pahoinpidelty vakavasti. Tästä ovat raportoineet niin paikalliset kuin kansainväliset toimittajajärjestöt. Vuoden 2022 keväällä Taliban kielsi naisilta mahdollisuuden opiskella journalismia yliopistolla. Loppuvuodesta kielto ulotettiin koskemaan jo kaikkia yliopisto-opintoja.

Uusin pelisäännöin

Radiokanavaa johtanut Latifa, joka oli joutunut pakenemaan kotikaupungistaan Badakhshanin maakunnassa, keräsi rohkeutensa, palasi ja lähestyi Talibania. ”Kysyin heiltä, voinko aloittaa radiokanavan uudelleen. He ilmoittivat ehtonsa: ohjelmissa pitää käsitellä ainoastaan islamia, kuten hijabia, sitä miten naisten pitää totella miehiään, keskittyä perheestä huolehtimiseen eikä riidellä miehensä kanssa”, Latifa kuvailee keskustelua Taliban-johhtajan kanssa.

Radiossa ei myöskään saanut soittaa musiikkia, eikä nainen saa toimia ohjelman juontajana, jotta naisen ääni ei herättäisi miehissä seksuaalisia tunteita.

”Hyväksyin säännöt, mutta suhtaudun niihin luovasti. Musiikkia en soita. Olen kuitenkin löytänyt omat keinoni käsitellä naisille tärkeitä asioita. Kun aiheena on vaikkapa naisiin kohdistuva väkivalta, etsimme Koraanista, mitä esimerkiksi Muhammedin nuorin vaimo Bibi Aisha asiasta sanoi. Hän esimerkiksi toteaa, että kenelläkään ei ole oikeutta vahingoittaa toista. Siitä on helppo jatkaa.”

Läheinen yhteistyö jo ennestään tuttujen paikallisten uskonoppineiden kanssa auttaa Latifaa löytämään oikeat säkeet Koraanista. Muhammedin vaimot ovat ilmaisseet näkemyksensä monesta keskeisestä asiasta vähintäänkin epäsuorasti. Päivän peili -nimiseen lähetykseen yleisö voi lähettää kysymyksiään, ja vastaajiksi Latifa kutsuu usein myös talibaneja. ”On kylläkin haastavaa saada heidät tulemaan.”

Latifan radiokanava lähettää nyt ohjelmia aamukuudesta iltakymmeneen. Hänen naistyöntekijänsä – ja hän itse – tekevät työtä kotoa käsin ja toimittavat valmiit jaksot miestyöntekijöille, jotka puolestaan välittävät ne radion kautta kuuntelijoille.

Radiolähetystä pystyy alueella kuuntelemaan 600 000 ihmistä, ja koska se on ainoa alueen radiokanava, joka tuottaa naisille suunnattua ohjelmaa, kuuntelijoita on paljon. Mitään tukea kanava ei saa, kaikki tekevät työtä palkatta.

Jos saisi jostain rahaa, Latifa aloittaisi radiokanavalla myös etäkoulun yläaste- ja lukioikäisille tytöille. ”Minulla oli opettajakin sovittuna, mutta koska en pystynyt maksamaan hänelle edes työmatkaa, hän ei voinut tulla. Tämä olisi minusta kuitenkin loistava keino tavoittaa kotiin teljetyt tytöt ja antaa heille mahdollisuus jatkaa opintojaan.”

Toinen Learning Together -koulutukseen osallistunut nuori radiotoimittaja Masha on joutunut Talibanin silmätikuksi. Kun talibanit valtasivat Mashan kotikaupungin, tämä pakeni Kabuliin. ”Saan talibaneilta jatkuvasti soittoja. Ensin soittajat uhkailivat ja vaativat minua lopettamaan työnteon. Sitten he alkoivat kysellä, missä olen. Sen jälkeen he vaihtoivat taktiikkaansa: nyt he maanittelevat ja pyytävät tavata minut. Tiedän että jos menen, se on minun loppuni.”



”Hyökkääjät sanoivat etsivänsä minua. Meille ei jäänyt muuta mahdollisuutta kuin pako.” **Mina**, toimittaja

Masha jatkaa silti radio-ohjelmien tekemistä kansainväliselle tuottajalle. Kun uhkailu ja siitä seurannut pakoilu alkoi, Masha päätti mennä naimisiin. Se helpotti siirtymistä paikasta toiseen maan sisällä. Aviomies on hänen horjumaton tukijansa.

Valmistellessaan radio-ohjelmiaan Masha kutsuu haastateltavansa ryhmänä burkat yllään mahdollisimman julkiseen paikkaan kuten moskeijan eteen istumaan. Siellä Masha voi pidellä nauhuria burkansa alla ja äänittää haastattelun ilman, että se herättää kenenkään epäilyksiä.

”Minä en aio lopettaa työtäni, en todellakaan aio. Mutta myönnän rehellisesti, kyllä minä pelkään. Joka päivä.”

Kun Taliban tuli Minan kotikaupunkiin Pohjois-Afganistanissa, hänen kotiinsa hyökättiin ja hänen tyttärensä hakattiin. ”Hyökkääjät sanoivat etsivänsä minua. Meille ei jäänyt muuta mahdollisuutta kuin pako. Lähdimme toiseen kaupunkiin, koko perhe.”

Nyt Mina ja hänen kaksi teini-ikäistä tytärtään istuvat päivät kotona ja opettelevat ompelemaan vaatteita, joita myymällä voisivat hankkia tuloja perheelle. ”Valtavan ahdistuksen ja huolen myötä olen sairastunut myös fyysisesti. En halua, että kuusi lastani menettävät mahdollisuutensa elämässä minun työni takia.”

Talibanin hallitsemassa Bamiyanissa asuva Aisha ei tee enää toimittajan töitä, mutta myös hän etsii keinoja hankkia perheelle elantoa. "Viestini Suomeen on, älkää missään tapauksessa tunnustako Talibania vaan jatkakaa sen painostamista kaikin keinoin. Tukekaa naisia, jotta me voisimme jonain päivänä nousta uudelleen jaloillemme, ettei meidän tarvitsisi koko elämäämme vain pelätä."

(Raportin kirjoittaja on toiminut Learning Together -verkostossa vuodesta 2019)

AFGAANIMEDIA AHTAALLA

YK ON ilmaissut toistuvasti huolensa siitä, että afgaanitoimittajia kaapataan, heitä pahoinpidellään ja heitä katoaa. Merkittävä määrä toimittajia on paennut maasta.

Toimittajat ilman rajoja -järjestön (RSF) mukaan Afganistanin 550 mediatalosta enää 330 jatkaa toimintaansa. Osa on lopettanut taloudellisten syiden takia, osa Talibanin painostuksesta tai määräyksestä. Noin 60 prosenttia toimittajista on menettänyt työnsä.

Ennen Talibanin valtaannousua Afganistanissa työskenteli 2 490 naistoimittajaa. Heistä neljä viidestä on vuoden sisällä menettänyt työnsä, mies-toimittajista noin puolet.

Taliban myös kontrolloi tiukasti median sisältöjä. Lehdistönvapausindeksissä Afganistan on pudonnut sijalta 122/180 sijalle 156/180.

Afgaaninaistoimittajien kirjoittamia blogeja "Afgaaninaisen katse" voi lukea *Suomen Kuvalehden* sivustolla.

Lähteitä:

Reporters Without Borders: Afghanistan | RSF, 2022

RSF: Afghanistan Lost Almost 60% of Its Journalists Since August 15 | TOLONews, 2022

UNAMA: 200 cases of Violations of Rights of Afghan Reporters, 2022

Kristiina Sarasti, Naistoimittajat ry: Yhdeksän vuotta yhdessä oppimista, 2022

NAISET RAUHANNEUVOTTELUJEN PÖYDISSÄ

Mitä Dohassa oikeasti tapahtui?

YK:N TURVALLISUUSNEUVOSTON päätöslauselman 1325:n yksi keskeisiä tavoitteita on saada naiset mukaan niihin pöytiin, joissa etsitään tietä ulos konfliktista. Rauhasta voi tulla kestävä vain, jos myös naisten ääni kuuluu sen teossa, katsoi turvallisuusneuvosto.

Suomella oli keskeinen rooli Afganistanin kansallisen 1325 Naiset, rauha ja turvallisuus -toimintaohjelman synnyssä. Sen voisi ajatella velvoittavan tiettyyn kummin rooliin suhteessa niihin naisiin, jotka osallistuivat 2021–2022 Dohan rauhanneuvotteluihin. Saivatko afgaaninaiset tarvitsemansa tuen? Olisivatko asiat neuvottelupöydissä voineet mennä toisin?

Afgaaninaisten elämä näki ensimmäisen dramaattisen käännöksen helmikuussa 2020. Tuolloin Yhdysvaltain presidentti Donald Trump teki koko maailman ällistykseksi erillissopimuksen Talibanin kanssa. Taisteltuaan 20 vuotta terroristijärjestö-Talibania vastaan amerikkalaiset saattelivat järjestön partasuiset johtajat kristallilamppujen loisteeseen ja päättivät unohdtaa hokemansa “me emme neuvottele terroristien kanssa”. Talibanille se oli valtava voitto.

Yhdysvaltain johdon halu vetää sotajoukkonsa pois maasta oli niin kova, että neuvotteluissa Taliban sai käytännössä kaiken tahtomansa läpi. Sen tarvitsi ainoastaan luvata, että se estäisi Yhdysvaltoja ja sen liittolaisia uhkaavan terroristisen toiminnan Afganistanin maaperällä ja istuisi alas keskustelemaan Kabulin johdon kanssa maan tulevaisuudesta.

Entinen naisasiainministeri ja korkean rauhanneuvoston jäsen Habiba Sarabi sanoo, että koko neuvotteluasetelma oli valtava virhe. ”Yhdysvallat lähti neuvottelemaan vihollisen kanssa ja jätti Afganistanin johdon kokonaan sivuun. Jos nuo neuvottelut olisi käyty kolmen osapuolen kesken, lopputulos olisi voinut olla aivan toinen”, Sarabi sanoo.

Taliban kuitenkin järjestelmällisesti kieltäytyi tällaisista kolmikantaneuvotteluista – ja niinpä suurvalta myöntyi. Jälkeenpäin Taliban ei peitellety riemuaan tästä.



KUVA: NAJIA ANWARI

Dohassa järjestettyihin rauhanneuvotteluihin 2020 -2021 osallistuivat Fawzia Koofi (vas), Sharifa Zurmati Wardak, Fatima Gailani, Habiba Sarabi.

Dohan neuvottelupöydästä eivät puuttuneet ainoastaan Afganistanin hallituksen edustajat, vaan myös vaaleilla valitut kansanedustajat, poliittiset puolueet, naisjärjestöt ja koko Afganistanin kansalaisyhteiskunta, muistuttaa Fatima Gailani. "Me emme tienneet lainkaan, mistä amerikkalaiset olivat Talibanin kanssa sopimassa. Tiesimme ainoastaan, että amerikkalaiset tekivät lähtöä", hän sanoo. Gailani on Afganistanin Punaisen Puolikuun pitkäaikainen puheenjohtaja ja suuresti arvostettu afgaanisyhteiskunnassa myös siksi, että hänen sukunsa polveutuu suoraan profeetta Muhammedista.

Taliban sai yliotteen

Amerikkalaisten ja Talibanin välinen sopimus allekirjoitettiin 29. helmikuuta 2020. "Sopimuksessa ei sanallakaan mainittu Afganistanin naisia. Ratkaisevalla hetkellä Yhdysvallat ei välittänyt naisten oikeuksista", Habiba Sarabi sanoo. YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1325 sai unohtua. Sopimuksessa ei mainittu myöskään demokratiaa, ihmisoikeuksia, oikeusvaltiota tai sananvapautta.

Kuusi kuukautta myöhemmin syyskuun 12. päivänä 2020 Kabulin 21-henkinen neuvottelutiimi kohtasi Dohassa ensimmäisen kerran Talibanin 21-henkisen tiimin. Kabulin neuvottelijoista neljä oli naisia, Habiba Sarabi oli heistä yksi ja Fatima Gailani toinen. Talibanin neuvottelijoiden joukossa ei ollut yhtään naista.

Asetelma oli alusta alkaen vaikea. Talibanille keskustelujen pohja oli ai-noastaan heidän ja amerikkalaisten välinen sopimus. ”Se antoi heille yliot-teen. He käyttäytyivät hyvin aggressiivisesti ja epäkohteliaasti, toistelivat sitä, kuinka he olivat lyöneet supervallan ja Naton – ja että sama tapahtuu teidän nukkehallituksellenne”, Sarabi kuvailee.

Kabulin neuvottelutiimillä oli takanaan maan vaaleilla valittu parla-mentti, 3 000 jäsenen *loya jirgalta* saatu neuvottelumandaatti sekä maan perustuslaki. *Loya jirga* on maan perinteisiin nojaava elin, jossa istuvat eri heimojen vanhimmat, uskonnolliset johtajat sekä poliittiset päättäjät.

Taliban oli kuitenkin sotilaallisesti niskan päällä, eikä se halunnut edes kes-kustella Afganistanin hallituksen kanssa tulitauosta, joka oli hallitukselle keskeinen. Taliban tiesi, että sen tarvitsi vain odottaa, että amerikkalais-joukot lähtisivät maasta lupauksensa mukaisesti keväällä 2021.

Habiba Sarabi kuvailee, miten turhauttavaa oli istua neuvotteluissa, joihin toinen osapuoli ei tullut vilpittömin mielin. ”Alussa meidän odotuksemme olivat vielä korkealla. Taliban kyllä kuunteli, mutta se ei tullut senttiäkään vastaan omista asemistaan”, Habiba Sarabi sanoo. Taliban pelasi lähinnä aikaa.

Jo Dohassa oli ilmeistä, että Taliban oli sisäisesti jakautunut. Osa Taliba-nin neuvottelutiimistä kuunteli myös naisneuvottelijoita ja pysytteli koh-teliaana. Toinen puoli osoitti suoranaista halveksuntaa. ”Osa peitti mei-dät tavatessaan jopa oman naamansa huivilla välttyäkseen katsomasta naisen kasvoja”, Sarabi kuvailee. Se antoi esimakua siitä, mitä voisi olla edessä.

Afganistanin tasavallan perustuslaista Taliban ei ollut kiinnostunut. Se ha-lusi Afganistanista emiraatin, jossa johtopaikat kuuluisivat talibaneille ja jonka päätökset sekä oikeudenkäyttö perustuisivat yksinomaan shariaan.

Afganistanin hallitus puolestaan halusi ensin tulitauon, jotta poliittisista asioista voitaisiin käynnistää todellinen keskustelu. Se vaati, että maan perustuslaista pidetään kiinni: kansa valitsee päättäjät vaaleilla. Naiset ja miehet ovat lain edessä tasa-arvoisia, samoin eri etniset ryhmät. Monissa muissa asioissa hallitus ilmaisi olevansa valmis tekemään kompromisseja. Talibanin joukot voitaisiin esimerkiksi sulauttaa maan armeijaan ja poliisiin ilman rangaistuksia terroristisesta toiminnasta ja lukemattomista siviileihin kohdistuneista itsemurhaiskuista.

”Meidän hallituksemme ei kuitenkaan lähtenyt neuvotteluihin yhtenäise-nä, meidän poliittinen johtomme oli hajallaan. Meiltä puuttui kunnollinen tiekartta ja varasuunnitelma. Se oli hyvin huono asia”, sanoo Sarabi.

Hänen mielestään jo kokouspaikan valinta oli ensimmäinen virhe. ”Talibanin johto eli Dohassa Qatarin valtion suojeluksessa, heillä oli siellä perheensä, kotinsa ja bisneksensä – he jättivät meille viestejä, milloin heille sopi tulla keskustelemaan. Me puolestaan tulimme tapaamisia varten Dohaan, koska meille neuvottelut olivat keskeisen tärkeä tehtävä. Epäsuhta oli räikeä.”

Yhdysvallat painosti ankarasti neuvottelijoita, että tulosta pitää syntyä, kuvailee Sarabi. ”Tällaisen prosessin eteenpäin vieminen tarvitsee kuitenkin paljon aikaa, näitä ei voi kiirehtiä.” Kahdeksan kuukautta olisi hyvin lyhyt aika minkä tahansa konfliktin neuvotteluratkaisun hakemisessa. Dohan pöydissä oli kyse koko Afganistanin valtion olemassaolosta.

Jalkapalloa ilman erotuomaria

Neuvottelut junnasivat kuukaudesta toiseen ilman että yksikään keskeinen kysymys olisi ratkennut. Talibanin haluttomuus oli yksi syy, mutta hallituksen johto teki jo alkumetreillä perustavanlaatuisen virheen, sanoo Fatima Gailani.

”Neuvotteluihin lähdettiin ilman rauhanvälittäjää, ja tämä esitys tuli meidän johdoltamme. Ajatuksena oli, että vain afgaanit istuisivat vastustusten. Se oli yhtä viisasta kuin pelata jalkapalloa ilman erotuomaria”, Gailani kertoo. ”Kun kuulin tästä ensimmäisen kerran, ajattelin, että tämä oli vitsi. Kaikki meidän kansainväliset tukijamme ja neuvonantajamme varoittivat meitä, että tämä olisi valtava virhe.”

Niinpä neuvottelupöydässä ei päästy puusta pitkälle. Kylläpäs, eipäs, kylläpäs, eipäs -keskustelu jatkui ja jatkui. ”He tiesivät voittavansa sotilaallisesti, ja että amerikkalaiset olivat lähdössä – silti me joka aamu tarjosimme heille hopeatarjottimella mahdollisuutta kompromissiin, josta he sitten kieltäytyivät”, Gailani kuvailee.

Paljastui, että neuvottelemisen ilman rauhanvälittäjää oli itse presidentti Ashraf Ghanin ajatus. ”Hän luotti, että Joe Biden voittaa Yhdysvaltain edessä olevat vaalit ja pistää stopin tälle koko sotkulle.”

Taliban puolestaan luotti siihen, että Trump saisi jatkokauden. Joe Bidenin voitto järkytti Talibanin perin pohjin. Useimpien afgaanipoliitikkojen ja -neuvottelijoiden keskuudessa se nostatti riemun. Nyt kurssi muuttuisi.

Fatima Gailani ei voinut käsittää optimismia. ”Biden oli jo Obaman varapresidenttinä ollessaan vaatinut tiukasti amerikkalaisjoukkojen vetämistä Afganistanista”, Gailani sanoo.

Ja näin kävi: Biden piti kiinni Trumpin päätöksestä, ja amerikkalaiset joukot jatkoivat vetäytymistä lähes aikataulun mukaisesti. Taliban puolestaan jatkoi sekin etenemistään, kunnes oli elokuussa 2021 Kabul in porteilla. Neuvottelut Dohassa olivat päättyneet. Yhdysvaltain sisäpolitiikka ratkaisi lopulta Afganistanin kohtalon.

”Mutta ei meistä kukaan olisi voinut kuvitella, että lopputulos olisi tämä, että naisten kannalta kaikkein pahin mahdollinen skenaario toteutuisi. Me uskoimme, että mikä tahansa ratkaisu olisikin, maamme instituutiot säilyisivät, että naiset voisivat vastakin tehdä töitä ja tytöt käydä koulua. Mutta että tällainen romahdus ja katastrofi”, Sarabi huokaa syvään.

SIGARin omat johtopäätökset

Yhdysvaltain Afganistanin jälleenrakentamisen erityistarkastajaelin SIGAR julkisti marraskuussa 2022 oman analyysinsä siitä, miksi Afganistanin tasavalta - ja sen myötä naisten asema - romahtivat. SIGAR on Yhdysvaltain kongressin perustama riippumatonta elin, jonka tehtävä on tuottaa luotettavaa ja puolueetonta tietoa Afganistanista.

SIGARin mukaan Yhdysvallat kyllä kertoi vuosien ajan afgaaniviranomaisille, että se oli aikeissa lähteä maasta, mutta viestit olivat ristiriitaisia. Luotavaiset afgaaniviranomaiset eivät suhtautuneet lähtöaikkeisiin vakavasti. Afgaanihallitus oli myös täysin valmistautumaton johtamaan Talibanin vastaista taistelua Yhdysvaltain lähdön jälkeen.

Toinen syy oli Afganistanin hallituksen sulkeminen pois Talibanin ja Yhdysvaltain välisistä neuvotteluista ja niiden myötä helmikuussa 2020 syntyneestä sopimuksesta. Se heikensi merkittävästi hallituksen asemaa neuvottelujen alla. Vastoin Yhdysvaltain toiveita, Taliban–USA-sopimus entisestään vahvisti Talibania taistelukentillä ja söi hallituksen uskottavuutta.

Afganistanin hallituksen vaatimus siitä, että Taliban pitää integroida osaksi tasavaltaa, oli SIGARin näkökulmasta kolmas syy neuvottelujen vaikeutumiselle.

Neljäs syy nousi sekin Talibanin ja Yhdysvaltain välisestä diilistä: sopimus sai Talibanin uskomaan, että sen ei tarvinnut tehdä kompromisseja, vaan että se saattoi keskittyä afgaanihallituksen murskaamiseen sotakentillä. Viidenneksi syyksi SIGAR nostaa eristäytyneen presidentti Ghanin, joka johti maata vain pienen lojalistijoukon välityksellä ja päätyi horjuttamaan omaa hallitustaan kriittisellä hetkellä.

Päätöksenteon keskittyminen pääkaupunkiin, korruption kehittyminen rakenteelliseksi sekä hallinnon legitimitettiin puute olivat tekijöitä, jotka edesauttoivat romahdusta.

Taustatukea Suomesta

Kysymykseen siitä, saivatko naisneuvottelijat 1325-päätöslauselman mukaisesti riittävän tuen neuvottelujen aikana, kumpikin haastateltu vastaa, että kyllä. ”Erityisesti Saksa, Norja ja paikoin myös Ruotsi tukivat meitä Doha-prosessin aikana erittäin tiiviisti. Joka ainoa Euroopan maa, niiden naisjärjestöt, naisrauhanvälittäjät ja parlamentit tarjosivat meille apua ja kysyivät, mitä tarvitsemme. Siitä ei ollut puutetta”, Gailani sanoo. Kaikki hallituksen neuvottelijat saivat koulutusta saksalaiselta rauhanvälitykseen erikoistuvalla Berghof-säätiöltä.

Vaikka Suomi oli Afganistanin oman 1325 kansallisen Naiset, rauha ja turvallisuus -ohjelman ”äiti”, Suomi tuki neuvotteluja vain välillisesti. Se rahoitti 200 000 eurolla UNAMAN Salam Support Groupin työtä sekä UN Womenin ja AIHRC:n työtä neuvottelijoiden kouluttamisessa. Suomen konkreettinen tuki rauhan edistämässä jäi pieneksi. Neuvottelujen lopputulokseen se tuskin kuitenkaan vaikutti.

Tunnetuin suomalainen rauhanvälitystyötä tekevä järjestö CMI - Martti Ahtisaari Peace Foundation ei suoraan osallistunut Dohan neuvottelujen tukemiseen, mutta piti yhteyttä muihin taustavaikuttajiin kuten Pohjoismaiden naisrauhanvälittäjäverkostoon.

Aiemmin, jo vuosina 2011-2014 CMI:llä oli Afganistanin pohjoisosassa hanke, jossa tuettiin paikallisia kansalaisyhteiskunnan rauhanrakentajia.

Vuoden 2022 alusta lähtien CMI on tehnyt yhteistyötä EU:n kanssa, kun tämä on perustanut afgaaninaisvaikuttajista koostuvan Afghan Women Leaders Forumin. CMI antaa aloitteessa neuvoa EU:lle ja tukee foorumin toimintaa sisällöllisesti. CMI on muun muassa vetänyt osan naisjohtajien kesken käydyistä keskusteluista. Toukokuussa lähes 60 afgaaninaista osallistui Forumin aloitteesta vuoropuheluun siitä, miten taataan afgaaninaisten osallisuus siinä dialogissa, jota Afganistanin tulevaisuudesta käydään. Kevään keskusteluun osallistui liki jokainen Naisjärjestöjen Keskusliiton raporttiin haastatellusta naisvaikuttajasta.

Marraskuussa 2022 jälleen 60 afgaaninaisvaikuttajan ryhmä muotoili Brysselissä yhteiset tavoitteet tulevalle toiminnalle. Vuonna 2023 foorumi aikoo muun muassa käynnistää naisten johtaman eri afgaaniryhmien yhteisen vuoropuhelun, jatkaa tiedon jakamista, tutkimustyötä ja naisten aseman

monitorointia. Marraskuun tapaamisessa afgaaninaisvaikuttajat tapasivat muun muassa kansainvälisistä kumppanuuksista vastaavan komissaarin Jutta Urpilaisen.

Hampaaton Eurooppa

Niin Fatima Gailani kuin Habiba Sarabi sanovat, että Euroopan maiden olisi pitänyt terästäytyä jo paljon aiemmin, eli silloin kun Yhdysvallat alkoi pedata erillissopimusta Talibanin kanssa. ”Euroopan maat olisivat voineet pysyä yhtenäisinä ja päättäväisinä, ja sanoa että kyllä me kaikki haluamme sotilaamme Afganistanista pois, mutta että 20 vuoden aikana me olemme panostaneet tänne niin paljon, että me lähdemme vasta, kun aika on Afganistanin kansan kannalta oikea”, Gailani sanoo.

Myös Hasina Sarabi arvostelee Euroopan hampaattomuutta suhteessa Yhdysvaltoihin. ”Te puhutte feministisestä ulkopolitiikasta, myös te Suomesa. Teidän olisi pitänyt paljon vakavammin vaatia Yhdysvalloilta naisten oikeuksien valvomista, kun se käynnisti neuvottelut Talibanin kanssa.”

Vuoden 2022 lopulla Habiba Sarabi asuu Saksassa ja pyrkii sieltä käsin edistämään kotimaansa naisten asioita. Fatima Gailani puolestaan matkustaa Euroopasta säännöllisin välein takaisin Afganistaniin ja pitää siellä yhteyksiä eritoten naisiin.

”*Teidän olisi pitänyt paljon vakavammin vaatia Yhdysvalloilta naisten oikeuksien valvomista, kun se käynnisti neuvottelut Talibanin kanssa.*”

Habiba Sarabi, rauhanneuvottelija

Kumpikin sanoo, että Afganistanissa on nyt kehittymässä äärimmäisen vaarallinen tilanne. Ääriryhmät, eritoten ISIS-K (Islamic State Khorasan Province), vahvistavat nopeasti asemiaan maan sisällä. Myös Pakistanin Taliban (TTP) on rohkaistunut naapurinsa esimerkistä ja aktivoitunut terrori-iskuissa. Erityisen vaarallisena Gailani ja Sarabi pitävät sitä, jos Afganistanista tulee eri ääriryhmien turvapaikka ja kasvualue. Silloin Afganistanista voi tulla taistelutanner kaikille maailman turhautuneille ääriryhmille.

Erityisen otollisen pohjan tälle luo Afganistanin heimoyhteiskunta. Jos ISIS pääsee juurtumaan afgaanien heimoyhteisöihin esimerkiksi avioliittojen

kautta, sen jälkeen heimon velvollisuutena on suojella ISISin jäseniä, Fatima Gailani varoittaa.

”Jos näin tapahtuu, Daesh (ISIS) ei ole enää vain afgaanien ongelma vaan siitä tulee uudelleen koko maailman ongelma. Myös Euroopan.”

NAISET NEUVOTTELUPÖYDÄSSÄ

DOHAN RAUHANNEUVOTTELUIHIN osallistui neljä vaikutusvaltaista afgaaninaista. Fatima Gailani, Afganistanin Punaisen Puolikuun pitkäaikainen puheenjohtaja tunsi työnsä puolesta Talibanin hyvin, ja hän nauttii yhteiskunnassa suurta arvostusta. Fawzia Koofi oli vuosien ajan toiminut kansanedustajana sekä parlamentin ensimmäisenä naispuolisena varapuheenjohtajana. Habiba Sarabi toimi naisasiainministerinä 2002-2004 ja sen jälkeen ensimmäisenä naispuolisena kuvernöörinä. Hän oli myös korkean rauhanneuvoston jäsen.

Neljäs naisneuvottelija oli Sharifa Zurmati Wardak, Afganistanin yleisradioyhtiön pitkäaikainen radiotoimittaja, joka nousi parlamenttiin 2005.

Afgaaninaisten pääsy neuvottelupöytien ääreen vaati naisjärjestöiltä vahvaa painostusta maan johdon suuntaan. Kaikki neljä naista ovat saaneet kansainvälisiä palkintoja työstään naisten oikeuksien puolustajina.

Taliban neuvottelijoiden joukossa ei ollut yhtään naista.

Lähteitä:

Sigar: Why the Afghan Government Collapsed, 2022

Aljazeera: Who are the afghan women negotiating peace with taliban, 2020

MAAILMAN ROHKEIMMAT NAISET KADUILLA

”Ne vain tulivat ja alkoivat määrätä kaikkia näitä rajoituksia meille naisille”, sanoo opiskelija Mina.

VAIN JOITAIN päiviä sen jälkeen, kun Taliban oli elokuussa 2021 vallannut Kabulin, ensimmäiset naisten mielenosoitukset ilmestyivät kaduille. Muutamasta naisesta koostuva joukko kantoi käsin kirjoitettuja kylttejä ja papereita. Niissä vaadittiin naisille oikeutta työhön, koulutukseen ja turvallisuuteen. Protesteja nähtiin myös muissa kaupungeissa. Taliban hajotti naisten mielenosoitukset väkivaltaisesti kerta toisensa jälkeen – ja yhä uudestaan naiset palasivat.

Kabulissa vahvistuvien joukkojen kärjessä on usein kulkenut sama noin 30-vuotias vahvapiirteinen tadzikkalainen, joka puskee eteenpäin Talibanin asejoukoista piittaamatta. Hän on nimeltään Munisa Mubariz ja hänellä on kaksi maisterintutkintoa. Mubariz työskenteli vuosien ajan valtiovarainministeriön politiikkaosastolla korkeassa asemassa. Kun hänet heitettiin työpaikalta ulos muiden naisten tavoin, hän päätti toimia. Joukko koulutettuja naisia perusti whatsapp-ryhmän, ja vain muutaman päivän päästä he seisoivat kyltteineen valtiovarainministeriön edessä.

”Kukaan ei voinut uskoa, että Afganistan voisi palata vuoteen nolla, että kaikki järjestelmät romahtaisivat ja me menettäisimme kaiken sen, mitä olimme 20 vuoden aikana saavuttaneet”, Mubariz kuvailee puhelinhaastattelussa. ”Totuus paljastui nopeasti: Taliban on aivan sama kuin aiemminkin, ja sen pääkohde oli jälleen naiset.” Maan talous on romahtanut ja enemmistöä kansasta uhkaa nälänhätä, mutta Taliban keskittyy naisten vaatteisiin ja oikeuksien rajoittamiseen.

Samanlaisia pienimuotoisia naisten mielenosoituksia alettiin nähdä säännöllisesti myös Heratissa, Mazar-e-Sharifissa ja Bamiyanissa. Mubariz kuvailee, kuinka Taliban ei ole ollut vähääkään kiinnostunut siitä, mitä naiset mielenosoituksissa vaativat – sen ainoa tahto on hajottaa ryhmät mahdollisimman nopeasti. Mitään vuoropuhelua ei ole syntynyt.

Afgaanimedia ei naisten mielenosoituksista juuri enää uutisoi. Mielenosoituksista raportoineita miestoimittajia on pahoinpidelty vakavasti, ja Taliban on tiukentanut kuukausi kuukaudelta kontrolliaan tiedotusvälineiden sisällöistä.



KUVA: SOSIAALINEN MEDIA

Valtiovarainministeriöstä ulos heitetty Munisa Mubariz alkoi järjestää naisten mielenosoituksia heti Talibanin anastettua vallan 2021. Naiset vaativat oikeuksiaan ja työpaikkojaan takaisin.

Alussa mielenosoitukseen saattoi osallistua parisataa naista, mutta kuukausi kuukaudelta joukot ovat huppenneet. Yhä useampi koulutettu nainen on paennut Pakistaniin ja Iraniin. Mielenosoitukset jatkuvat silti – ja käytännössä joka kerta ne hajotetaan väkivalloin.

Mubariz kertoo, että lukuisien pidätysyritysten jälkeen Taliban antoi syksyllä 2022 hänestä pidätysmääräyksen lisäksi käskyn tarvittaessa ampua. ”Tämä on todella vaarallista toimintaa. Ampumismääräyksen jälkeen minun on ollut pakko poistua toistaiseksi maasta.”

Toinen kaduilla säännöllisesti protestoiva nuori nainen on Saaman. Koska hän on edelleen Afganistanissa, emme käytä hänen omaa nimeään. Haastattelupäivänä marraskuun alussa hän hieroo yhä selkäänsä. Pari päivää aiemmin Saaman kulki mielenosoituskulkueen kärjessä ja kuvasi joukon etenemistä suoraan Facebook-sivuilleen. Talibanin sotilas yritti kiskoa puhelinta Saamanin kädestä ja kun se epäonnistui, sotilas löi häntä Kalashnikovilla selkään. ”Ja hän löi todella kovaa.”

Saaman ehti olla vuosia töissä kaivosministeriössä ja opiskeli samalla Kabulissa yliopistossa hallintotieteitä. Hän on Mubarizin tavoin osallistunut kymmeniin mielenosoituksiin ja vaatii eritoten tytöille pääsyä takaisin kouluun ja naisille oikeutta työntekoon.

Hazara-tyttöjen joukkomurha

Sitten tuli syyskuun 30. päivä. Itsemurhapommittajat iskivät Kabulissa Kaaj-koulutuskeskukseen. Pommi-iskussa kuoli 53 ihmistä, heistä 46 oli nuoria tyttöjä, lähinnä hazaroja. Haavoittuneita oli yli sata.

Myös Saaman itse on hazara, ja hän yritti välittömästi iskusta kuultuaan päästä sairaalaan luovuttamaan verta. ”Sairaalan ovella Taliban hakkasi ja tönäsi niin uhrien perheitä kuin verenluovuttajia. He olivat todella väkivaltaisista”, Saaman kuvailee.

Niin Saaman kuin hazarat yleisesti epäilevät, että Taliban itse järjesti iskun. Taliban on kertonut, että se on perustanut osaksi asevoimien erikoisjoukkoja erillisen ”martyyriprikaatin” eli itsemurhajoukot. Joukkojen laajuutta Taliban ei ole halunnut paljastaa.

YK:n Ihmisoikeusneuvoston Afganistanin erityisraportoija Richard Bennett on esittänyt huolensa hazaroiden kohtelusta. ”Olemme saaneet raportteja mielivaltaisista pidätyksistä, kidutuksesta, teloituksista ja pakotetuista katoamisista. Niin joissain moskeijoissa kuin netissä levitetään vihapuhetta hazaroita vastaan ja kehoitetaan ihmisiä tappamaan heitä”, Bennett kuvailee.

Sekä Mubariz että Saaman ovat vihaisia ja pettyneitä – ja vieläpä moneen eri suuntaan. ”Me olemme nyt yli vuoden ajan yrittäneet puolustaa afgaaninaisia Talibanin sortoa vastaan ja vaatia oikeuksiamme, mutta me olemme tässä taistelussamme aivan yksin. Te länsimaat tuitte meitä ja puhuitte puolestamme 20 vuoden ajan. Mutta missä te nyt olette, kun me tarvitsisimme teitä?” Mubariz kysyy. ”Miksi te nyt olette hiljaa?”

Kumpikaan nainen ei ymmärrä länsimaiden täydellistä katoamista näyttämöltä. ”Te taistelitte tätä samaa terroristijoukkoa vastaan ja sitten te vain lähditte ja jätitte meidät naiset yksin jatkamaan taistelua.”

Naisilta ei heru ymmärrystä myöskään afgaanimiesten suuntaan. Heitä ei Talibanin vastaisissa mielenosoituksissa näy. ”On totta, että Taliban kohtelee miehiä väkivaltaisemmin kuin naisia, mutta minusta se ei ole riittävä syy jättää meitä naisia yksin protestoimaan. Koulut on suljettu myös miesten tyttäriltä. Miksi he ovat hiljaa?” Mubariz kysyy.

Mubariz sanoo huomanneensa, että moni afgaanimies ajattelee pohjimiltaan samoin kuin Taliban. Taliban myös ruokkii tavallisten afgaanimiesten taantumuksellista ja väkivaltaista käyttäytymistä. Se on määrännyt miehet vastuuseen siitä, että perheen naiset pukeutuvat tiukkojen hijab-määräysten mukaisesti. Jos nainen rikkoo määräyksiä, rangaistus langetetaan perheen miehille. Näin myös käytännössä tapahtuu. Miehiä on pidätetty, ruoskittu ja vakavasti pahoinpidelty heidän vaimonsa tai tyttärensä laiminlyönneistä. Tämä on omiaan ruokkimaan väkivaltaa kodin sisällä.

Talibanin on kerrottu lietsovan perjantairukouksissa miehiä käyttämään islamin mukaisesti valtaa perheen naisia kohtaan tarvittaessa väkivalloin. Se on miehen oikeus ja velvollisuus, on rukouksissa kerrottu.

Islam kuitenkin lähtee siitä, että miehen tehtävä on suojella naisia, Saaman sanoo. "Taliban on kääntänyt tämän pääläelleen – miehet kääntään naisia ja heidän perusoikeuksiaan vastaan islamin nimissä."

"Painostakaa, boikotoikaa"

Se, että suurin osa maan nimekkäistä ja vaikutusvaltaisista ihmisoikeuspuolustajista ja naispoliitikoista on lähtenyt maasta, herättää maahan jääneissä ihmisoikeuspuolustajissa myös suuttumusta. "Missä ovat kaikki nämä vahvat naisjohtajat ja näiden järjestöjen tuhannet jäsenet? Miten he kuvittelevat, että muutos voisi tulla, jos sitä ei vakavasti vaadita", Mubariz ihmettelee. "Vaikutusvaltaiset naisjohtajamme kiertävät nyt ympäri maailmaa kokouksissa ja puhuvat afgaaninaisten nimissä, mutta meihin he eivät pidä mitään yhteyttä."

Niin Mubariz kuin Saaman antaa samat tiukat neuvot niin eurooppalaisille kuin amerikkalaisille suhteessa Talibaniin. "Painostakaa niitä, boikotoikaa niitä, lopettaa kaikki niiden matkustaminen ja etenkin niiden taloudellinen tukeminen." Afgaanimediassa kerrotaan säännöllisesti, että kansainväliset avustajat lähettävät maahan 40 miljoonan dollarin rahakuljetuksen joka kuukausi.

Saaman sanoo, että eri ministeriöissä työskennelleet naiset ovat selvittäneet yhteyksiensä kautta rahan liikkeitä. "Kansainvälinen yhteisö sanoo, että raha ei mene Talibanille, mutta se ei ole totta. Taliban päättää rahasta ja se todellakin menee heidän sukulaisilleen, heimoilleen ja kannattajilleen."

Sen sijaan humanitaarista apua ei saa lopettaa, painottaa kumpikin nainen. Sen jakelu on ennen kaikkea YK-järjestöjen käsissä ja naisverkoston käsitys on, että se menee perille ihmisille, jotka sitä todella tarvitsevat.

Vuosikymmenten sotimisen jälkeen Afganistanissa on satoja tuhansia kotitalouksia, joissa lasten elatuksesta vastaa yksin leskiäiti. Heidän tilanteensa on kaikkein vaikein.

Afganistan on saanut merkittävän määrän humanitaarista apua vuoden sisällä. Viisi suurinta rahoittajaa – Yhdysvallat, Iso-Britannia, Aasian kehityspankki, EU ja Saksa – ovat lahjoittaneet yhteensä 1,77 miljardin dollarin edestä apua. Yli puolet tarvittavasta 4,4 miljardista dollarista oli kuitenkin joulukuussa 2022 vielä keräämättä.

Suomi antoi vuonna 2022 Afganistanille humanitaarista apua 7 miljoonaa euroa. Avun perille saattamisesta vastaavat ensisijaisesti maassa toimivat YK-järjestöt. Lisäksi Suomi tuki humanitaarista miinatoimintaa 870 000 eurolla.

Oma-apuryhmiä syntyä

Alkujärkytyksestä toivuttuaan naisaktivistit ovat perustaneet eri puolilla Afganistania suuren määrän pienimuotoisia naisten oma-apuryhmiä, joissa naiset tukevat toinen toisiaan niin henkisessä jaksamisessa kuin toimeentulon hankkimisessa. Niiden on kuitenkin äärimmäisen vaikea saada rahoitusta avunantajamailta, sillä näiden hakuprosessit ovat monimutkaisia ja jäykkiä. ”Niitä pitäisi nopeasti keventää ja helpottaa”, Mubariz sanoo. Myös Mubarizin itsensä perustama järjestö 'Afghanistan's Main Powerful Women's Movement', on rekisteröitynyt Afganistanissa ja toimii avoimesti naisten oikeuksien edistämiseksi.



”Naiset jotka osoittavat mieltään Talibania vastaan, ovat maailman rohkeimpia naisia.”

Shafiqqa Quraishi, prikaatikenraali

Myös toisen naisaktivistin, Wazhma Froghin perustama WPSO Women & Peace Studies -järjestö rakentaa paraikaa naisten omaa ruohonjuuritason yhteistyöverkostoa. Järjestö toimii nyt 15 maakunnassa ja mukaan on tähän mennessä lähtenyt 750 naista. Kymmenhenkiset naisryhmät kokoontuvat vuorollaan kunkin naisen kotona. ”Mukana olevat naiset ovat koulutettuja, mutta he eivät pysty nyt tekemään juuri mitään kodin ulkopuolella. Siksi tämä lähtee hyvin perusasioista liikkeelle”, Frogh kuvailee.



KUVA: SOSIAALINEN MEDIA

Naiset uhmaavat Talibanin pakkotoimia ja kerääntyvät säännöllisesti kaduille osoittamaan mieltä. Yhtä usein mielenosoitukset hajotetaan voimakeinoin.

Mallia työlle on haettu Intiasta. Ensin naiset miettivät, mitä uusia taitoja he toivovat itselleen – se voi tarkoittaa uusia tulonhankkimiskeinoja, parempaa osaamista terveydenhoidossa tai oman psyykkisen hyvinvoinnin tukemista. Usein naiset keräävät yhteisen kassan, jonka turvin yksi jäsenistä voi vuorollaan ostaa esimerkiksi lehmän tai kanoja.

"Haluamme että naiset pysyvät tällä tavoin aktiivisina ja osana yhteiskuntaa, että he voivat tehdä jotain, jonka kokevat itselleen tärkeäksi. Tämä auttaa heitä selviämään myös henkisesti tässä todella ahtaassa raossa, johon heidät on työnnetty", Wazhma Frogh sanoo.

Myös WPSO-järjestö on rekisteröitynyt, mutta se tiedottaa toiminnastaan vain niukasti ja pitää huolen siitä, että Talibanin määräyksiä noudatetaan. Naisten keskinäiset tapaamiset kodeissa ovat kuitenkin luonteva osa afgaanikulttuuria eivätkä siksi herätä liiallista huomiota.

Toinen vielä pienempi, pelkästään maan eteläosassa Helmandin maakunnassa toimiva naisten terveyttä edistävä järjestö toimii Talibanin sydänmailla. Järjestön nuori kättilö Karima kertoo, että hän pystyy kiertämään naisten luona enää veljensä saattelemana. "Naisten henkiset ongelmat ovat valtavia. Naiset kertovat minulle perheen sisällä tapahtuvasta väkivallasta. Isät myyvät tyttäriään ja antavat heitä *baad*-hyvityksenä eteenpäin, hyvin, hyvin nuoria tyttöjä. Meillä on ollut pakko- ja lapsiavioliittoja ennenkin, mutta nyt ne ovat todella lisääntyneet. Ennen näiden pakkoavioliittojen tilanteita kuitenkin seurattiin, mutta ei enää."

Sen sijaan että Taliban tarttuisi itse ongelmaan ja pyrki ehkäisemään perheväkivaltaa, se syyttää väkivallasta naisia – ja naisjärjestöjä. ”Minulle eräs taliban tuli sanomaan, että me yllytämme naisia, kun puhumme heidän huolistaan, että me tuemme ja luomme väkivaltaa perheeseen. Että jos naiset vain tottelisivat miehiään, väkivaltaa ei olisi, he sanovat.”

Karima jatkaa kuitenkin alueella kiertämistä ja naisten kuuntelemista, kun lopettaakaan ei voi. ”Mutta minun on pakko sanoa, että tämä vallalle pääsyt naisviha on käsittämätöntä!”

Koulutyöille Perhos-kerho

Myös vielä pienempiä ruohonjuuriliikkeitä heräilee eloon. Yksi niistä juontaa juurensa suomalaisesta Salaam For Peace -hankkeesta, jossa koulutettiin joukko nuoria afgaanivaikuttajia, rauhanlähettäjiä, viemään osaamista ja tietoa siitä, miten kukin voi omassa yhteisössään ratkoa konfliktitilanteita neuvottelun keinoin.

Yksi hankkeeseen osallistuneista nuorista oli Mina, 20, Kabuln yliopiston opiskelija. ”Meillä oli tuolloin Salaam-hankkeen aikana valtava määrä erilaisia kulttuurisia ja sosiaalisia aktiviteetteja – menimme esimerkiksi tapaamaan kaduilla työtä tekeviä lapsia, maalasimme ja leikimme heidän kanssaan, me myös opettelimme meditointia ja teimme videoita, joissa kerroimme omista unelmistamme.”

Mina kertoo järjestäneensä nuorille myös kirjojenlukemiskilpailun, johon osallistui yli sata tyttöä ja poikaa yhdessä. ”Se oli elämäni parasta aikaa.” Valokuvat tapahtumista ovat täynnä riemua, naurua ja yhdessä tekemistä. Mina kertoi muille osallistujille haluavansa Afganistanin ensimmäiseksi naispuoliseksi presidentiksi. ”Sen jälkeen he kutsuivatkin minua lady-presidentiksi. Tapasin silloin jopa teidän ulkoministerinne Pekka Haaviston.”

Vielä syksyllä 2022 Mina veti joka aamu ennen yliopistolle lähtemistä ylleen mustan, kaiken peittävän kaavun. Se ahdisti häntä. ”Kaapu oli kesällä läikähdyttävän kuuma. Edes luokassa me emme saaneet paljastaa kasvojamme, sillä opettaja on mies”, Mina sanoo. ”Kun oma äitini oli minun ikäiseni, hän käytti meidän hazara-kulttuuriimme kuuluvia kauriita värikkäitä vaatteita. Mutta nämä talibanit vain tulivat ja alkoivat määrätä, mitä vaatteita meidän pitää käyttää.” Se on Minasta edelleen käsittämätöntä.

”Ensin masennuin syvästi. Mutta sitten päätin, että ei, minä pysyn aktiivisena millä tahansa keinolla.” Mina käynnisti Perhonen-nimisen hankkeen. Se on tarkoitettu yläasteikäisille tytöille, joiden henkinen tila on Minan

mukaan todella heikko. ”Aloin järjestää heille 12 päivän mittaisia työpajoja, joissa meditoimme, harjoitteleimme konfliktin hallintaa ja puhumme heille itselleen merkityksellisistä asioista.”

Tytöt kokoontuvat julkisessa koulutuskeskuksessa. ”Taliban käy tarkastamassa toimintaamme. Niin kauan kuin emme tee mitään poliittista ja noudatamme hijab-sääntöjä, ne eivät puutu tekemisiimme.” Taliban on kuitenkin kuukausi kuukaudelta kiristänyt naisiin kohdistuvia rajoituksiaan. ”Me voimme vain arvailla, mitä rajoituksia se määrää tytöille huomenna.”

Mina ei saa Perhos-kerholleen mitään tukea. ”Jos saisimme Suomelta edes pientä taloudellista ja sisällöllistä tukea lisää tähän, voisimme pitää yllä toimintaa. Unohdetuille tytöille tämä merkitsee niin paljon.” Kaikki Suomen virallinen kehitysyhteistyö Afganistanin kanssa lopetettiin elokuussa 2021.

Joulukuussa 2022 Taliban päätti, että naiset eivät saa enää käydä yliopistoa. Minalle se tarkoittaa yliopisto-opintojen katkeamista. Unelmoimasta hän ei kuitenkaan ole lakannut. ”Haluan edelleen olla jonain päivänä meidän ensimmäinen naispresidenttimme. Nyt se tietysti kuulostaa kovin etäiseltä mahdollisuudelta, mutta ehkä vielä joskus.”

SUOMI JATKAA TUKEA

VUONNA 2022 Suomi tuki afganistanilaisia kaikkiaan 22,5 miljoonalla eurolla. Apu kanavoitiin pääosin YK-järjestöjen kautta. Humanitaarista apua Afganistanille annettiin 7 miljoonalla eurolla, siitä 5,5 miljoonaa meni Maailman ruokaohjelman (WFP) kautta.

Suomi tuki myös YK:n Afganistanin erityisrahastoa 9 miljoonalla eurolla. Sen kautta tukea menee YK-järjestöjen toimintoihin, mukaan lukien yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa.

Vuonna 2022 tuki UN Womenille oli 2 miljoonaa ja naisten lisääntymis-terveyttä edistävälle MSIA:lle 2,6 miljoonaa euroa.

UN Women tukee Suomen avulla eritoten naisten ja tyttöjen oikeuksia. Sen kautta tukea saavat myös naisjärjestöt, naisaktivistit sekä naistoimittajat.

Suomen Punaisen Ristin kautta afganistanilaisia tuettiin 675 000 ja CMI:n työtä 300 000 eurolla.

Suomen tukea ei mene Talibanille.

Kaikki vaikutusvaltaiset naisihmisoikeuspuolustajat eivät ole lähteneet maasta. Yksi heistä on Mahbouba Seraj. Kabulissa 1948 syntynyt Seraj on Afganistanin kuninkaan Amanullah Khanin veljentytär ja nimekäs journalisti. Hänet vangittiin kommunistivallan aikana 1970-luvun lopulla ja karkotettiin maasta. 26 vuotta Seraj vietti maanpaossa Yhdysvalloissa, mutta palasi Afganistaniin 2003 ja on siitä lähtien ollut yksi naisliikkeen näkyvimmistä ja vaikutusvaltaisimmista hahmoista.



*“Tässä maassa on sodittu 45 vuotta.
Me emme kerta kaikkiaan halua sitä enää.
Siksi puhuminen on ainoa vaihtoehto.”*

Mahbouba Seraj, ihmisoikeuspuolustaja

Kun Taliban anasti vallan, Seraj päätti, ettei lähde enää mihinkään. Jonkun pitää jäädä todistamaan, mitä Afganistanille ja sen naisille tapahtuu, hän ajatteli. ”Näin miten demokratia, jonka hyväksi maailma oli työskennellyt 20 vuotta, katosi yhden vuorokauden aikana”, Seraj sanoo.

Nyt Mahbouba Seraj johtaa Kabulin ainoaa turvakotia, johon naiset ja tytöt voivat paeta perheväkivaltaa tai pakkoavioliiton uhkaa. Talossa elää 60 naista. Tarve on niin suuri, että Seraj etsii paraikaa toista mahdollisimman suurta taloa Kabulissa.

Taliban on Serajin mukaan herännyt näkemään, että turvakotien tarve on todellinen. ”Kun he löytävät kaduilla harhailevia kodistaan paenneita naisia, he tuovat heidät tänne meille. Eivät he tiedä, mitä muutakaan voisivat tehdä. Toisinaan kotoaan karanneita naisia viedään vankilaan.”

Vuoden 2022 lopulla Taliban järjesti julkisia ruoskintoja, joissa ruoskittavina oli myös kodeistaan karanneita tyttöjä ja naisia.

Taliban ei ole puuttunut Serajin tekemisiin, vaikka tämä puhuu maailmalla hyvin suorasukaisesti maansa tilanteesta. YK:n ihmisoikeusneuvoston kokouksessa kesällä 2022 Seraj käytti yhden kokouksen painavimmista puheenvuoroista. ”Meidät naiset on pyyhkäisty kokonaan pois, *erased*, sanoin tuossa kokouksessa. Meitä on 20 miljoonaa, mutta me emme ole enää millään tavoin olemassa tälle hallitukselle. Sanoin heille, että te ette voi olla näkemättä meitä, me olemme edelleen täällä. Tehkää yhteistyötä naisten kanssa, me olemme Afganistanin kansalaisia.”

Vaikka tilanne on naisten näkökulmasta sietämätön, Seraj uskoo syvästi siihen, että vain jatkamalla rehellistä ja sitkeää vuoropuhelua Talibanin

kanssa tilannetta voi muuttaa. ”Länsimaiden suurlähettiläiden pitää suoraan kysyä heiltä, mikä on heidän suunnitelmansa Afganistanin suhteen. Mitä he haluavat tehdä tälle maalle, haluavatko he mennä eteenpäin vai taaksepäin? Kysykää suoraan – ihmiset haluavat tietää”, Seraj patistaa. ”Eristäminen ei vie meitä mihinkään, vain vuoropuhelua jatkamalla voimme edetä johonkin.”

Seraj sanoo, että ihmiset eivät luota Talibaniin, sillä se anasti itse itselleen vallan. ”Kansa ei sitä valinnut.” Se on todellisuudessa vain joukko miehiä, jotka ovat ottaneet kokonaisen kansan panttivangikseen. Esimerkiksi päätös yläkoulujen sulkemisesta tytöiltä on neljän eteläisessä Kandaharissa istuvan vanhan miehen, uskonoppineiden, tekemä päätös.

Alkuvuodesta 2023 Afganistan on romahduksen partaalla: hallinto ei toimi, ihmisillä ei ole ketään, kenen puoleen kääntyä hädän hetkellä. Ja edessä on historiallisen vakava nälkätalvi. Sen sijaan, että Taliban ponnistelisi kansainvälisen avun saamiseksi perille, se päätti vuoden 2022 lopussa kieltää naisten työnteon myös kaikissa avustusjärjestöissä. Suurimpia kärsijöitä ovat jälleen ennen kaikkea naisten johtamat kotitaloudet.

Serajin kaikkein pahin pelko kuitenkin on, että eri etnisten ryhmien välit kärjistyvät räjähdyspisteeseen. ”Pashtuja vihataan nyt kaikkialla, vaikka kaikki pashtut eivät suinkaan ole talibaneja. Tässä maassa on sodittu 45 vuotta. Me emme kerta kaikkiaan halua sitä enää. Siksi puhuminen on ainoa vaihtoehto!”

Lähteitä:

Khama Press: Taliban Calls Suicide Bomber Brigade ‘Pride’ of Group, 2022

Human Rights Watch: ISIS Group Targets Religious Minorities, 2022

AFGANISTANIN SODAN hinta on ollut järkyttävä. Arviolta 47 000 afgaanisiviiliä sekä noin 69 000 poliisia ja sotilasta kuoli 20 vuoden aikana. Talibanin ja muiden vastarintaliikkeiden taistelijoita kuoli 53 000. Sadat tuhannet haavoittuivat ja vammautuivat.

Yhdysvallat käytti sotimiseen 2,2 biljoonaa dollaria eli kaksituhatta miljardia dollaria, 2 200 000 000 000 dollaria. Jos tuo raha olisi sotimisten sijaan jaettu tasan kaikille maan asukkaille, heistä jokainen vauvasta mummoon olisi saanut 55 000 dollaria.

Suomi käytti 20 vuoden aikana sotilaalliseen toimintaan 315 miljoonaa euroa sekä kehitysyhteistyöhön ja humanitaariseen apuun yhteensä noin 430 miljoonaa euroa.

Kansainvälinen yhteisö kokonaisuudessaan käytti kymmeniä miljardeja dollareita kehitysyhteistyöhön, maan hallinnon ylläpitämiseen ja rakenteiden luomiseen. Avunantajia on yleisesti arvosteltu siitä, että lyhytjänteiset toimintalinjaukset tehtiin yhdessä Kabuln eliitin kanssa ja että tältä eliitiltä puuttui käsitys siitä todellisuudesta, jossa Afganistanin suuri köyhä enemmistö eli. Kun samaan aikaan korruptio oli massiivista, avun tuloksellisuus oli kaukana itsestään selvästä. Saman kysymyksen kanssa myös Suomi joutui painiskelemaan.

Konfliktin keskellä Suomi pyrki tukemaan naisten tasa-arvon edistämistä, ja tähän selvitystyöhön haastateltujen naisten mukaan Suomen pyrkimykset olivat oikeansuuntaisia: afgaaninaisten tietoisuus heidän omista oikeuksistaan vahvistui. Suomi saa haastatelluilta naisilta kiitosta pitkäjänteisestä ja johdonmukaisesta naisille suunnatusta tuesta. Suomi koettiin maana, joka kuuntelee, mitä afgaaninaisilla itsellään oli sanottavaa. Näin eivät toimineet edes kaikki Euroopan maat. Tässä suhteessa Suomen maine afgaaninaisvaikuttajien silmissä on myönteinen. Myös osa Suomen suurlähettiläistä sai haastatelluilta suoraa kiitosta aktiivisuudestaan.

Entä hyötyikö keskiverto köyhä, lukutaidoton afgaaninainen lopulta Suomen tuesta? Väillisesti kyllä, sillä naisjärjestöt ja ihmisoikeuskomissio AIHRC vahvistivat 20 vuoden aikana naisten asemaa maan lainsäädännössä. Myös asenteita kyettiin muuttamaan niillä alueilla, joilla järjestöt pystyivät toimimaan.

Afganistanin 1325-kansallisella toimintaohjelmalla oli roolinsa siinä, että niin maan ylimmässä kuin maakuntatason johdossa jouduttiin pohtimaan sitä, mikä on naisten asema konfliktin keskellä. 1325-työn jatkuminen Suomen tukemana UN Womenin kautta vahvisti tätä asennetyötä.

Naistoimittajien kouluttaminen puolestaan tuki ammattitaidon lisäksi yli 500:n naistoimittajan ymmärrystä siitä, mikä on median rooli demokraatiassa. Heidän vahvistunut kädenjälkensä näkyi afgaanimediassa lisääntyneinä naisten oikeuksia käsitelleinä juttuina ja radio-ohjelmina.

Suoraan Suomen tuesta ovat hyötynneet ne sadattuhannet naiset ja tytöt, jotka ovat saaneet ja saavat edelleen lisääntymisterveyteen neuvontaa ja apua MSIA-järjestöltä. Suoria hyötyjiä ovat olleet myös ne naiset, joiden peruspalvelut paranivat Maailmanpankin ARTF-rahaston kautta. Suomen vuosittaisesta runsaan 20 miljoonan suuruudesta avusta puolet meni ARTF:n kautta. Afgaaninaisten näkökulmasta sen tuloksia on kuitenkin vaikea arvioida.

Naispoliisien ja -syyttäjien kouluttaminen vahvisti puolestaan ainakin muutaman vuoden ajaksi oikeusvaltiota ja edisti väkivallan uhriksi joutuneiden naisten oikeudenmukaista kohtelua.

Tytöt ja naiset ovat olleet Suomen kehitysyhteistyön yksi keskeinen painopiste. Afganistanissa tasa-arvoa edistävien hankkeiden osuus kokonaisuudessa jää kuitenkin vaatimattomaksi. Väitöskirjatutkija Ilona Kuusi on laskenut, että Afganistaniin suunnatuista Suomen kehitysyhteistyöhankkeista 2006–2020 vain 18 prosenttia oli OECD:n mittaristossa määritelty 'pääasiallisesti sukupuolten tasa-arvoa edistäviksi' projekteiksi.

Suomi ei toivota tervetulleeksi

Kun Taliban marssi Kabuliin elokuussa 2021, Suomi keskitti voimansa suomalaisten sekä Suomen suurlähetystössä työskennelleiden afgaanien evakuoimiseen. Afganistanin naisihmisoikeuspuolustajia, naistoimittajia, naispoliiseja tai muita pitkäaikaisia naispuolisia yhteistyökumppaneitaan ministeriöistä tai järjestöistä Suomi ei evakuoanut. Näin siitä huolimatta, että Suomi oli 20 vuoden ajan rohkaissut heitä monin eri tavoin toimimaan ihmisoikeuksien, tasa-arvon ja demokratian puolesta - asioiden, joiden vuoksi Taliban heistä monia nyt vainoaa.

Ihmisoikeuspuolustajien puolustaminen oli myös yksi Suomen keskeisiä kampanjaviestejä, kun Suomi pyrki ja pääsi tuona samana vuonna 2021 jäseneksi YK:n ihmisoikeusneuvostoon.

Afganistanin naispuoliset ihmisoikeuspuolustajat ovat saaneet turvapaikkoja Saksasta, Ranskasta, Italiasta, Britanniasta, Yhdysvalloista ja Kanadasta. Suomeen heillä ei ole ollut keinoa päästä.

Evakuoitujen lisäksi Suomesta on runsaan vuoden aikana hakenut turvapaikkaa 445 afganistanilaista. Se on vähemmän kuin vuosiin. Lisäksi Suo-

mi on 2022–2023 lupautunut ottamaan Iranista 810 afgaanipakolaista osana Suomen vuosittaista pakolaiskiintiötä. Samaan aikaan Saksa on tuonut turvaan 26 000 afgaania. Saksa on myös käynnistämässä uutta ohjelmaa, jonka kautta maahan on tarkoitus tuoda kuukausittain tuhat erityisen haavoittuvassa asemassa olevaa afgaania. Näitä ovat muun muassa juuri Afganistanin naisihmisoikeuspuolustajat ja naisoimittajat, joiden suojelemisen puolesta YK on toistuvasti vedonnut.

On mahdollista, että Suomen maine naisten ihmisoikeuksien puolestapuhujana kansainvälisillä areenoilla kärsii päätöksestä jättää afganistanilaiset naisihmisoikeuspuolustajat ilman suojaa hädän hetkellä.

Naiset edelleen lukutaidottomia

Kukaan tämän selvitystyön haastatelluista ei halunnut, että Suomi tunnustaisi Talibanin hallintoa. Ylivoimaisesti suurin osa haastatelluista kuitenkin toivoi, että Suomi osana kansainvälistä yhteisöä jatkaa vuoropuhelua sen kanssa. Vain siten voi olla mahdollista löytää maahan poliittinen ratkaisu, jossa kuulluksi tulevat naiset ja eri etniset ryhmät. Uutta sisällissotaa moni piti pahimpana mahdollisena vaihtoehtona.

Niin Suomen kuin muiden valtioiden hallitustenvälinen kehitys yhteistyö Afganistanin kanssa on lopetettu, mutta humanitaarisen avun jatkamista naiset pitivät äärimmäisen tärkeänä. Muutamat maan sisällä asuvista naisista olisivat kuitenkin valmiita jopa ehdollistamaan sen, jotta tyttöjen koulut saadaan auki.

Naisista kukaan ei nostanut esiin saavutuksena sitä, että sotiminen on Afganistanissa loppunut ja että liikkuminen maan sisällä on tavalliselle väestölle turvallisempaa kuin vuosiin. Tähän vaikuttanee se, että haastatelluiksi valikoitui koulutettuja, kaupungeissa sekä maan ulkopuolella asuvia naisia, jotka eivät ole olleet sodan suurimpia kärsijöitä. Maaseudun naisten näkemykset saattavat tältä osin olla toisenlaisia.

Yksi suurista pettymyksistä on ollut se, että afgaaninaisten ja -tyttöjen lukutaidon kasvattaminen jäi kauas toivotusta. Maailmanpankin mukaan aikuisista afgaaninaisista vain noin 23 prosenttia on nyt lukutaitoisia, nuorista naisista 42. Jos kansainvälinen yhteisö, Suomi mukaan lukien, olisi alusta asti panostanut merkittävästi enemmän tyttöjen, poikien ja naisten koulutukseen, olisivat myös muut saavutetut tulokset saattaneet olla paljon nykyistä vakaammalla pohjalla.

Vuosi 2023 on alkanut Afganistanissa keskellä äärimmäistä ruokaturvatomuutta, kuivuutta ja talouskriisiä. Valtaa pitää ääriryhmä, joka ei ole vä-

hääkään kiinnostunut kansalaisten selviämisestä. Länsimaat eivät kuitenkaan enää juuri halua puhua Afganistanista, harva haluaa muistella massiivista epäonnistumista. Median ja päättäjien huomio keskittyi vuonna 2022 Ukrainan tilanteeseen ja ukrainalaisten auttamiseen.

Afganistanin naiset tietävät tämän. Siksi liki jokainen haastateltu afgaaninainen vetosi Suomeen ja Eurooppaan: älkää kääntäkö meille nyt selkäänne, olkaa meidän äänemme maailmalla, sillä jos koskaan, juuri nyt me tarvitsemme teidän tukeanne. Heidän erityisenä toiveenaan on, että Suomi vie afgaaninaisten viestiä eteenpäin EU:n sisällä ja eritoten YK:n ihmisoikeusneuvostossa. Unohduksiin joutuminen on heidän suurin pelkonsa, koska silloin heiltä menee tärkein: toivo.

Lähteitä:

UNHCR: Situation Afghanistan situation, 2022

Watson, Brown: Human Costs of U.S. Post-9/11 Wars: Direct War Deaths in Major War Zones | Figures, 2021



Nais 
järjestöjen
Keskusliitto